

Tartalomjegyzék
2000., 5. lapszám

Szerző

Boér Emőke

Cím

A GYERMEKELHELYEZÉS,
GYERMEKTARTÁS ÉS A
GYERMEKKEL VALÓ
KAPCSOLATTARTÁS

Horváthné Tóth Borbála

A HARMADIK SZEMÉLY
A (TÖMEG)KOMMUNIKÁCIÓS
SZENVEDÉLYEK IDENTITÁS- ÉS
SZEMÉLYISÉGTORZÍTÓ HATÁSA

Zsámbéki Eszter

A PATRONÁLÁS, PATRONÁLTATÁS
HÁTRÁNYAI

Herczog Mária

A RENDSZERVÁLTOZÁS HATÁSA A
GYERMEKEKRE ÉS CSALÁDJAIKRA

BUDAPESTI NYILATKOZAT

Geist Gábor

EGY PÁLYAORIENTÁCIÓS PROGRAM
ÉRTÉKELÉSE

Domszky András – Büki Péter

HELYZETJELENTÉS AZ ÁLTALÁNOS
ISKOLA ÉS DIÁKOTTHONOKRÓL

Neményi Mária

HIVATÁSA: VÉDŐNŐ
INTERJÚK

Vidra Szabó Ferenc

LAKÁSOTTHONI PILLANATKÉP BUDAPESTEN
LOVASTERÁPIA MAGYARORSZÁGON

Marton László

PREVENCIÓ? VAGY AMIT AKARTOK!
(EGY SAJÁTOS KEZDEMÉNYEZÉS
ELŐÉLETE ÉS DILEMMÁI)

Boza Imre

PRÓBÁRA BOCSÁTVA! (?)

Kiss Sándor

TESZI A DOLGÁT

Írta: Boér Emőke

A GYERMEKELHELYEZÉS, GYERMEKTARTÁS ÉS A GYERMEKEL VALÓ KAPCSOLATTARTÁS

GYERMEKELHELYEZÉS

A házassági bontó- és általában a családjogi perek legérzékenyebb pontja és egyben legnehezebb döntése a gyermekek elhelyezése. A bíróság számára gyakorlatilag csak közvetett – és itt nem a polgári eljárásjogi kategóriára gondolok – bizonyítékok (felek személyes előadása; tanúk vallomása; környezettanulmány; óvodai, iskolai, szakértői vélemény) állnak rendelkezésre ahhoz, hogy a gyermekelhelyezés kérdésében – a gyermekek érdekét, és ezen keresztül természetesen a szülők vágyait is legmesszemenőig szem előtt tartva – a lehető legjobb döntést hozza meg. Ezek a bizonyítékok közvetettek abból a szempontból, hogy a bíróság mindenképpen egy szűrőn keresztül – ami torzító szerepet is betölthet – értesül a szülők, illetve a gyermekek életkörülményeiről, életvezetéséről. Olyan kérdésben ítélezik, ahol a Családjogi Törvény magyarázata szerint is legalább három, de az esetek többségében jóval több ember magánéletének jövőbeli alakulását évekre előre meghatározza. Emberi kapcsolatokat, érzelmi kötődéseket, csalódásokat, az ebből fakadó, sokszor bosszúállásig fajuló megnyilvánulásokat, megfoghatatlan, és ezáltal bizonyíthatatlan viszonyokat igyekeznek a jog medrébe terelni, ami gyakorlatilag sokszor megoldhatatlan feladatokat jelent a bíróság számára.

Ezek a körülmények csak növelik a döntés súlyát és a felelőség mértékét.

Ugyanakkor a bíróságra nehezedik – elsősorban a férfiak részéről megnyilvánuló - társadalmi előítélet súlya is, miszerint a gyermekekért való küzdelemben az anyák kedvezőbb helyzetből indulhatnak.

E körben azonban nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a férfiak többsége ma még változatlanul elfogadja azt a társadalomban általánosan kialakult családi munkamegosztással kapcsolatos gyakorlatot, miszerint a gyermekekről inkább az anyák gondoskodnak, és a házasság esetleges felbontása esetére ezen a helyzeten nem is kívánnak változtatni.

Így az ügyek igen kis százalékában merül fel az apák részéről a gyermekelhelyezés kérdése, illetve az igény, hogy a gyermeket náluk helyezze el a bíróság.

Ezekben az esetekben a bíróság széleskörű bizonyítási eljárást folytat le annak érdekében, hogy a gyermekelhelyezés szempontjából értékelhető és értékelendő lehető legtöbb információ birtokába jusson. Ennek során pedig az apák az anyákkal azonos eséllyel indulnak a gyermekekért való „harcban”. Szándékosan használtam a harc kifejezést, mert az indulatok sokszor a józan ítélőképesség elvesztését eredményezik.

A gyermek-elhelyezési jogvitának sok útvesztője van. A házastársak számtalan esetben egyéb, a házasság felbontásával összefüggő kérdések (kapcsolattartás, lakáshasználat, házastársi közös vagyon megosztása) rendezésének mikéntjéhez kötik a gyermekelhelyezéssel kapcsolatos igényüket. Ezekben az esetekben a gyermekek észrevétlenül eszközzé, és ezáltal végtelenül kiszolgáltatottá válnak. A bíróság éberségén múlik, hogy ezt időben észrevegye, és helyes döntésével megakadályozza.

Sok esetben a szülők a gyermekek lelkiállapotára illetve -időnként fizikai rendellenességben is jelentkező – sérülésére hivatkozással tartanak igényt a gyermekelhelyezésre, palástolva az így kialakult helyzetben játszott szerepüket.

Előfordul, hogy a házastársak a másiktól elszenvedett sérelmüket a gyermekekre kivetítve, igyekeznek bennük szövetségest találni, és ezt a mesterségesen – sokszor a sérült pszichés állapotnak köszönhetően öntudatlanul – kialakított helyzetet próbálják a gyermekelhelyezéssel kapcsolatos bizonyítási eljárásban a saját javukra fordítani.

A házassági bontóperek nagy részében problémát okoz a gyermekek egyik szülő részéről megnyilvánuló, másik szülő ellen ható befolyásolása. Ebben sok esetben kapnak segítséget a szűkebb családi körtől, elsősorban a nagyszülőktől. Természetesen a befolyásolás eredményessége, mértéke illetve módja jelentősen függ többek között a gyermekek korától és természeti adottságaitól, az életkörülményektől, ezen belül különösen az anyagi lehetőségektől, valamint a szülők kulturáltsági szintjétől is. A befolyásolásra alkalmas eszközök számtalanok és egyben feltérképezhetetlenek, mivel a szülők ebben rendkívüli módon találékonyak. Ezért, valamint azért is, mert érzelmi kapcsolatokról van szó, nagyon nehéz a befolyásolás elleni küzdelem.

A Legfelsőbb Bíróság 19. és 24. számú Irányelvével módosított 17. számú Irányelvének III. b) pontja foglalkozik a gyermekelhelyezés körében vizsgálandó egyik alapvető szemponttal, nevezetesen az állandóságra való törekvéssel.

Természetesen a gyermekek érdekének érvényesülése okán ez az alapelv mindenképpen támogatandó szempont, azonban a házastársak számára visszaélési lehetőségként is szolgál.

A gyermekek elhelyezéséig – ami gyakran nagyon hosszú időt vesz igénybe – mindkét szülő azonos, egyenlő jogokkal rendelkezik a felügyelet körében. Bármelyikük kialakíthat szándékosan, egyoldalúan és egyben tartósan egy olyan helyzetet,

amivel a másik esélyeit a gyermekelhelyezés körében teljesen lerontja.¹

Így – a gyermeknevelésre való azonos mértékű alkalmasság ellenére is – előnyösebb helyzetbe kerülhet a gyermekekről ténylegesen gondoskodó szülő. Az ilyen esetekben ugyanis a bíróság mozgásteret beszűkül, a már régen kialakított-a gyermek számára is megszokott és egyben elfogadott – helyzetet sok esetben nem tudja, és a gyermekek érdekének érvényre juttatása miatt nem is szabad megváltoztatni. Persze ritkán, de előfordulhat olyan eset is, amikor a bíróság a kialakult gyakorlaton, éppen a gyermekek érdekében, mégis változtat, mert nemcsak az időszerű, hanem a hosszú távú érdekeket is szem előtt kell tartania. Az egyébként tudatosan kialakított helyzet megváltoztatásának oka lehet az is, hogy a gyermeket ténylegesen gondozó – rosszhiszeműen eljáró – szülő gyermeknevelésre való alkalmassága – éppen ezen magatartása miatt- kétségbe vonható.

Egyre több esetben merül fel a családokban nézeteltérés a gyermekek vallási illetve világnézetű nevelése kérdéséről. Nagyon nehéz döntés elé kerül ilyen esetben a bíróság. Olyan ügyben kell állást foglalnia, ami a magyar állampolgárok Alkotmányban is biztosított egyik alapvető joga [60. § (1)-(2)]. Természetesen a gyermekek érdekét kell szem előtt tartani, azonban a döntésnél elkerülhetetlen az egyes vallási és világnézetű elképzelések értékelése illetve mérlegelése.

Az egyik szülő erkölcsi tartásra, emberséges életmódra, a másik beilleszkedési nehézségre, „életbenmaradási”, érvényesülési szükségességre hivatkozik, és egyik sem előbbrevaló a másikkal. A bíróság természetesen – a szülők megállapodásának hiányában –

¹ BH 1998. 180. Az állandóság nem vehető figyelembe annak a szülőnek a javára, aki azt önkényes erőszakos magatartással, a másik szülőnek a gyermek életéből való kirekesztés szándékával teremti meg. (Csjt. 72/A. § (1), módosított 17. sz. Irányelv)

mindenképpen döntésre kényszerül, és amennyiben a szülők ezt nem tudják elfogadni és kulturált módon értékelni, a házasság felbontását követően az ítélet folyamatos konfliktusforrás marad.

Komoly követelmény tehát, hogy „...a vallás különbözőségén alapuló különbségtétel... a szülők között – amint arra az Emberi Jogok Európai Bírósága a Hoffmannak Ausztria elleni ügyében Strassburgban 1993. július 23-án hozott ítéletében is rámutatott (BH 1994/2. sz. 158-160. old.) – nem fogadható el: a szülők közötti világnézeti különbségek egyik szülőre nézve sem járhatnak hátrányos következménnyel, nem értékelhetők a javára vagy terhére sem.”²

Ezért a bíróság csak azt vizsgálhatja, hogy az egyes nevelési elvek nem hordoznak-e a gyermekek érdekét sértő közösségellenes, deviáns elemeket. Amennyiben igen, így ez a gyermeknevelésre való alkalmasságot lerontó körülményként értékelendő.

A Családjogi Törvény igen sokat vitatott – viszonylag új, 1995. július 4. napjától hatályos -jogintézménye a közös szülői felügyeleti jog kikötésének [72. § (2)] a lehetősége.

A törvény felemás helyzetet teremtett azáltal, hogy a közös szülői felügyeleti jog esetében is el kell helyezni a gyermeket az egyik szülőnél.

Annak ellenére, hogy a szülői felügyeleti jogok, nevezetesen a gyermek gondozása, nevelése, vagyonának kezelése, törvényes képvisellete, gyám nevezése illetve a gyám kizárása területén a szülőket azonos és egyenlő jogok illetik meg, az elhelyezéssel néhány-jellegénél fogva – máris csorbát szenved.

A közös szülői felügyelettel kapcsolatos bekezdés, valamint a házasság egyező akaratnyilatkozat alapján történő felbontása egyik esetét szabályozó Csjt. 18. § (2) a) pontja nincs összhangban.

Ez utóbbi rendelkezés sorolja fel ugyanis azokat a kérdéseket (közös gyermek elhelyezése, tartása, kapcsolattartás, a közös lakás használata, az ingatlanon fennálló közös tulajdon megszüntetése kivételével a házastársi közös vagyon megosztása), amelyekben kötelező erővel meg kell egyezni ahhoz, hogy a bíróság a házasság megromlására vezető okokat ne tárja fel.

Ha a szülők egyező akaratnyilatkozat alapján kívánnak válni, és egyben szeretnék kikötni a közös szülői felügyeleti jogot is, választaniuk kell.

Vagy – ragaszkodva az egyező akaratnyilatkozat feltételeként felsorolt kérdésekben történő kötelező megegyezéshez -a gyermeket ténylegesen nem gondozó szülő szülői felügyeleti jogát tovább korlátozzák a tartási kötelezettség kimondásával, illetve a kapcsolattartás szabályozásával, vagy komolyan véve a közös szülői felügyeleti jog szándékolt tartalmát – mellőzve a megállapodást az előbbi két kérdésben – a házasság megromlására vezető okok feltárására kényszerülnek.

Sok esetben a közös szülői felügyeleti jog kikötésének csak gesztusértéke van. A gyermeket ténylegesen nem gondozó szülő ennek a jognak a biztosításával érzi úgy, hogy a gyermekéről nem mondott le. Ezért egy kiélezett gyermek-elhelyezési perben is előfordul, hogy a közös szülői felügyeleti jog oldja fel a szülők közötti feszültséget, és vezet el a megállapodáshoz.

A bíróságnak még nincsen tapasztalata abban, hogy a szülők a közös szülői felügyeleti jogot a gyakorlatban milyen tartalommal töltik meg. Ezért nem ismeri ennek a jogintézménynek az esetleges további hiányosságait sem.

² BH 1998. 132. II. A világnézet különbözősége a gyermekelhelyezésénél egyik szülő javára vagy terhére sem értékelhető. /Alkotmány 60. §, 67. § (2), 70/A. §, 1993. évi XXXI. törvénnyel kihirdetett Emberi Jogok Európai Egyezményének 8. cikke, 7. számú kiegészítő jegyzőkönyv 5. cikke)

GYERMEKTARTÁSDÍJ

A bíróság sokszor kerül nehéz helyzetbe a gyermektartásdíj-fizetésre kötelezés során is. A jelenlegi sajátos gazdasági helyzetben, bizonyos foglalkozási körben gyakorlatilag kiismerhetetlenek a jövedelmi viszonyok. Éppen ezért a gyermektartásdíj összege számtalan esetben mérlegelés útján kerül megállapításra, mivel a kötelezettek nem tudnak megfelelő, a kiszámítás alapjául szolgáló jövedelemigazolást csatolni. A jogosultak pedig egyéb bizonyítékot nem tudnak felajánlani.³

A Csjt. 69/A. § (1) bekezdése alapján a tartásra kötelezhető szülő a saját tartása rovására is köteles megosztani kiskorú gyermekével azt, ami a közös eltartásukra rendelkezésre áll. Ez azonban nem vezethet oda, hogy a tartásra kötelezhető szülő élete teljesen ellehetetlenüljön. Célszerű tehát inkább a tényleges jövedelmi helyzetből illetve életviszonyokból kiindulni, és a tartásra kötelezett számára teljesíthető döntést hozni. Ellenkező esetben az esetleges végrehajtási eljárás során ugyanis sok esetben a közös vagyonba tartozó – így a jogosult tulajdonát is képező – vagyontárgyakat foglalják le.

A tartásra kötelezett kiemelkedően magas jövedelme esetében felmerül a kérdés, hogy van-e a gyermektartásdíj összegének felső határa, mivel a Csjt. 69/C. § (1) a) pontja alapján a gyermek tényleges szükségleteire is figyelemmel kell lenni.

Nyilvánvaló, hogy az egyes családok különböző életszínvonalon illetve jövedelmi helyzetben élnek. A kiemelkedően magas jövedelmű családokban az annak megfelelő színvonalú tartást nyújtják a gyermekeknek is. Így az ő tényleges szükségleteik is ehhez idomulnak. Ezért megítélésem szerint, ha a tartásra kötelezettben megvan a magas összegű tartásdíjra vonatkozó fizetési szándék, ebben ő nem korlátozható. Esetleg a teljesítés formájában (életbiztosítási szerződés megkötése a gyermek javára, takarékbetétkönyv megnyitása stb.) lehet ezt finomítani, ami természetesen egy peren kívül kötött megállapodás tárgya lehet.

A Csjt. 68. § (1) bekezdése alapján a tartási követelés hat hónapra visszamenőleg érvényesíthető. A hat hónapnál régebbi időre vonatkozó tartási követelést csak akkor lehet érvényesíteni, ha a jogosultat ebben mulasztás nem terheli.

Ennek ellenére a bírói gyakorlatban előfordul, hogy a jogosult akkor is a keresetlevél benyújtásától visszafelé számított hat hónaptól érvényesítheti a tartási igényt, ha ezzel kapcsolatban – először – az első tárgyaláson tett egyértelmű nyilatkozatot. Ilyenkor a bíróság a keresetlevél tartalmát igyekszik értelmezni. Amennyiben a tartásra jogosult azt adja elő, hogy a kötelezett – az életközösség megszakadása ellenére – tartásdíjat hosszú idő óta nem fizet, a bíróság úgy tekinti, hogy visszamenőlegesen is érvényesíti az ezzel kapcsolatos igényét.

Az 1998. január 1. napjától hatályos 29/1997. (XII.12.) IM rendelet újraszabályozta a tartásdíj alapját. A Csjt. 10. § (2) a) pontja összevonja a rendszeresen járó havi keresetet, jövedelmet az időszakonként esetlegesen kifizetett prémiummal, jutalommal és egyéb rendkívüli kifizetésekkel. Ezáltal a százalékos gyermektartásdíj-fizetési kötelezettség esetén az éves jövedelem alapján számított, egyhavi átlagos nettó jövedelem a kötelezett szempontjából méltánytalan helyzetet eredményez. Ugyanis abban a hónapban is a magasabb átlagos nettójövedelem alapján számított alapösszegű tartásdíjat kellene fizetni, amikor az egyébként megállapított %-nak megfelelő tartásdíj kevesebb lenne. Ezért a bíróság gyakorlatában előfordul, hogy változatlanul a rendszeres, minden hónapban kifizetésre kerülő jövedelem átlagát veszi figyelembe az alapösszeg megállapítása során.

³ BH 1997. 78. A gyermektartásdíj megállapításánál az önadózás keretében bevallott adóköteles jövedelem mellett mérlegelési körbe kell vonni a vagyoni körülményeket is. /Csjt. 69/A. § (1), 69/C. § (1), 4/1987. (VI.14.) Im rend. 10. §/

A Csjt. a nagykorú gyermek tartását a rokontartás körében szabályozza. A tartásdíjat csak határozott összegben lehet megállapítani, mivel a százalékos mértékű kötelezést kiskorú gyermek esetében, speciális szabályként alkalmazza a törvény.

A munkaképes nagykorú gyermek akkor jogosult a tartásra, ha a szükséges tanulmányai folytatása érdekében erre rászorul.

A bíróságnak igen jelentős mérlegelési szerepe van annak eldöntése körében is, hogy mi minősül szükséges tanulmánynak. Ennek megítélése során alapvető szempont az életpályára való felkészítés. Minden esetre alkalmazható általános szabály nincsen, az egyes konkrét ügyekben az összes körülmény értékelésével dönthető el, hogy a tartási kötelezettség megállapításához szükséges feltételek fennállnak-e.

A szükséges tanulmányok folyamatosságának is különös jelentősége van, valamint vizsgálendő az is, hogy – a képzés jellegénél fogva – a nagykorú gyermeknek nincs-e lehetősége munkaviszony létesítésére, ily módon biztosítva saját tartását.⁴

KAPCSOLATTARTÁS

A házassági bontóperekben nagyon sok vihart kavart a kapcsolattartás rendezetlensége. A szülők részéről ez is sok visszaélésre ad lehetőséget.

Számtalan esetben hivatkozik a gyermeket ténylegesen gondozó szülő a kapcsolattartás korlátozásánál arra, hogy a gyermek nem akar menni. Ilyenkor óhatatlanul felmerül a kérdés, nem a gondozó szülő magatartásának köszönhető-e, hogy a gyermekben ellenérzések munkálnak a másik szülővel szemben.

Itt visszakanyarodhatunk a gyermekelhelyezés témakörben már felvetett problémához, miszerint a szülő a saját elszenvedett sérelmei miatt nem tud kulturáltan, és valóban a gyermek érdekét szem előtt tartva viselkedni. Ilyenkor ugyanis a gondozó szülő részéről a korlátozás illetve tiltás kapcsán éppen az a hivatkozás, hogy ezt a gyermek érdekében teszi. Felmerül tehát, hogy a gondozó szülő nem tud a gyermek számára megfelelő nevelést nyújtani, ami végső soron elvezethet a gyermeknevelésre való alkalmasság hiányának a megállapításához is. Ez pedig adott esetben egy gyermekelhelyezés-megváltoztatási per megindítását eredményezheti.⁵

Természetesen a kapcsolattartás korlátozásának illetve tiltásának lehet olyan oka, ami megalapozott, és valóban a gyermek érdekét szolgálja. Ilyenkor azonban egy igen alapos bizonyítási eljárás lefolytatása szükséges.⁶

⁴ BH 1992. 29. Nagykorú gyermeket megillető tartásdíj megállapításánál irányadó szempontok. [Csjt. 60. § (2), XXIX. PED]BH 1997. 28. Szükséges tanulmánynak minősülhet az újabb szakma megszerzésére irányuló tanfolyam, ha a nagykorú gyermeknek a már megszerzett szakmájában a gazdasági struktúra átalakulása miatt távolról sincs lehetősége az elhelyezkedésre. [Csjt. 60. § (2), XXIX. PED]BH 1998. 25. A szülőktől a tanulmányok többévi megszakítása után már csak kivételesen várható el, hogy nagykorú gyermeke után újból tartásdíjat fizessen. [Csjt. 60. § (2), XXIX. PED]BH 1998. 386. Nagykorú gyermektartási igényének elbírálásánál a tanulmányok „megszakításának” és a „rászorultságnak” a jelentősége. [Csjt. 60. § (2), XXIX. PED]

⁵ BH 1992. 29. Nagykorú gyermeket megillető tartásdíj megállapításánál irányadó szempontok. [Csjt. 60. § (2), XXIX. PED]BH 1997. 28. Szükséges tanulmánynak minősülhet az újabb szakma megszerzésére irányuló tanfolyam, ha a nagykorú gyermeknek a már megszerzett szakmájában a gazdasági struktúra átalakulása miatt távolról sincs lehetősége az elhelyezkedésre. [Csjt. 60. § (2), XXIX. PED]BH 1998. 25. A szülőktől a tanulmányok többévi megszakítása után már csak kivételesen várható el, hogy nagykorú gyermeke után újból tartásdíjat fizessen. [Csjt. 60. § (2), XXIX. PED]BH 1998. 386. Nagykorú gyermektartási igényének elbírálásánál a tanulmányok „megszakításának” és a „rászorultságnak” a jelentősége. [Csjt. 60. § (2), XXIX. PED]

⁶ BH 1996. 644. A szülő kapcsolattartási jogának a megvonására csak olyan súlyosan félreható magatartások miatt kerülhet sor, amelyek miatt a gyermek érdekét még a korlátozott kapcsolattartás is sértené. [Csjt. 92. § (1), (4), 51/1986. (XI.26.) MT rend. 22. § (1), 24. § (2), 25. § (1)].

A gyermeket gondozó szülő felelőssége nagyon nagy, mivel az ő hozzáállásán múlik az, hogy a gyermek hogyan viszonyul a különélő szülőjéhez. Ebből a szempontból a különélő szülő kiszolgáltatott helyzetben van.

A különélő szülőnek joga és egyben kötelessége is a gyermekkel való kapcsolattartás. A kötelesség teljesítése azonban nem kényszeríthető ki. Elvileg a gyámhivatal a kapcsolattartás szabályainak megsértése – ezen belül annak nem gyakorlása -esetén pénzbírságot szabhat ki, és végső esetben a rendőrség is közreműködhet. Nem gyakorolt kapcsolattartás esetében azonban ennek nincs gyakorlata, hiszen a gondozó szülő emiatt a gyámhivatalt nem keresi fel. Örül annak, hogy a volt házastársával illetve társával nem találkozik. Így amikor a különélő szülő a kapcsolattartást folyamatosan és hosszú időn keresztül nem gyakorolja – különösen kicsi gyermek esetében -, érzelmi eltávolodáshoz vezethet. A bíróság ilyenkor megoldásként a fokozatosság elvét alkalmazza, azzal természetesen, hogy bizonyos idő elteltével a bírói gyakorlatban egyébként kialakult mértékű kapcsolattartási jogot biztosítja a különélő szülő számára. Ebben az esetben ugyanis a kapcsolattartás korlátozására, megvonására illetve szüneteltetésére nincs lehetőség.

A szülők sok esetben egymás feltételül szabják a gyermektartásdíj-fizetési kötelezettséget és a kapcsolattartási jogot.

„Ha nem biztosítod a kapcsolattartást, nem fizetek tartásdíjat”, illetve „ha nem fizetsz tartásdíjat nem viheted el a gyermeket”, hangzik el sokszor e két mondat.

Egyes országokban lehetőség van a két jog illetve kötelezettség összekapcsolására. A mi családjogunkban ez a két intézmény gyakorlatilag egymástól függetlenül létező jog illetve kötelezettség. Elvileg mindkettő érvényesíthető illetve végrehajtható, azonban a tartásdíj behajtásának sok esetben a sajátos gazdasági helyzetből fakadó követhetetlen jövedelmi illetve vagyoni viszonyok, a kapcsolattartási jog betartásának pedig – a jellegéből folyó – emberi hozzáállások vetnek gátat.

Érdemes tehát elgondolkodni, nem volna-e jó megoldás követni a külföldi szabályozást illetve gyakorlatot.

Ez a kölcsönös helytállási kötelezettség illetve ettől függő jogosultság mindkét fél és elsősorban a gyermek érdekét is szolgálná. Természetesen az egyidejűségnek e körben jelentős szerepe lenne, azonban bizonyos vagyok abban, hogy a kívánt cél eléréséhez meg lehetne találni a megfelelő szabályozási módot.

Különélő felek esetében a már hosszabb ideje jól működő kapcsolattartást tudja tönkretenni, ha valamelyik-többnyire a gyermekről nem gondoskodó – szülő újabb, tartós kapcsolatot alakít ki, netán újabb házasságot köt. A másik szülő ugyanis az utólagosan kialakuló féltékenységgel megmérgezi az addig kiegyensúlyozottan – a gyermek érdekében – működő kapcsolattartási rendet.

Megállapítható tehát, hogy a bíróság az ilyen és általában is a családjog által szabályozott illetve érintett élethelyzetekben gyakorlatilag tehetetlen.

A témánál maradva: ha a kapcsolattartás körében a gyermeket gondozó szülő magatartása nem éri el azt a szintet, ami a gyermekelhelyezés megváltoztatását eredményezheti, akkor kizárólag a gyámhivatal, illetve végső eszközként a rendőrség nyújthat segítséget. Ez természetesen sem a gyermek, sem a szülők számára nem lesz egyértelmű megoldása a konfliktusnak, hiszen az addig megélt feszültséget, csalódást, lelki megrázkódtatást nem teszi meg nem törtéنتé, és ezzel egyidejűleg még további ellentétet is gerjeszthet.

A gyermekelhelyezés, a gyermektartásdíj valamint a kapcsolattartás bírósági gyakorlatában felmerülő – fentebb, nem a teljesség igényével felsorakoztatott – problémák

rámutatnak arra, hogy különösen nagy szerepe lehetne hazánkban is a nyugat-európai országok többségében, illetve az Amerikai Egyesült Államokban már elterjedt illetve az EU által is támogatott ún. mediáció intézményének. Ennek a családi viszonyok területén van igazán nagy szerepe, de nem ismeretlen az üzleti életben sem.

MEDIÁCIÓ

A mediáció konfliktuskezelés, megoldás az érintett felek érdekei mentén. Ebben az érdeklődött szakember, az ún. mediátor segít.

Előnyei közé tartozik, hogy a konfliktus megoldásában az abban érintettek aktívan közreműködnek.

A saját érdekük szem előtt tartása mellett igyekeznek megérteni az ellentétek okát illetve lényegét. Amennyiben ez megtörténik, azok máris más megvilágításba kerülnek, és közelebb visznek a megoldáshoz. Azért van ennek nagyon nagy jelentősége, mert a vitában álló felek sokszor nem is tudják, hogy mi az, ami a másikban zavarja őket.

A mediáción résztvevők kölcsönösen előnyös megállapodásra törekednek.

Nagyon fontos elvárás, hogy a megoldás ne kívülről, hanem belső meggyőződésből fakadjon. Az így született megállapodást ugyanis nagy százalékban betartják.

A konfliktuskezelés- illetve megoldás az ún. mediációs ülésen folyik. A mediátornak törekednie kell arra, hogy a felek tisztelettel kezeljék egymást, őszintén beszéljenek, lényegre törőek és türelmesek legyenek. Tudatosítani kell a felekben azt, hogy nemcsak a saját, hanem más szempontokat is figyelembe kell venni.

Az ellentétek feloldása érdekében a mediátornak arra kell ösztönöznie a feleket, hogy minél több megoldási javaslatot tegyenek.

Amennyiben a konfliktusra megoldás születik, úgy azt megállapodás formájában, írásban rögzítik.

A mediátor feladata többirányú. Kézben kell tartania a mediációs folyamatot, biztosítani az erőegyensúlyt, valamint elősegíteni a megállapodást. Ezen kívül pártatlannak kell lennie a felekkel, és semlegesnek a mediáción felmerülő téma iránt. A megállapodás létrehozása érdekében a jövőre kell összpontosítani, és erre a felek figyelmét is fel kell hívni. A korábban – egymástól – elszenvedett sérelmek életben tartása ugyanis gátolja a közös nevezőre jutást.

Látható, hogy a mediációs ülés nagyon hasonlatos a bírósági eljáráshoz, a mediátor szerepe pedig a bíróéhoz. Természetesen vannak jelentős különbségek is.

Olyan kérdésekben is meg lehet állapodni, ami a jogi szabályozás területén kívül esik. A mediátor sosem dönti el a vitát, hanem az abban résztvevők figyelmét igyekszik a megoldás irányába terelni.

A megállapodás jogi eszközökkel nem kényszeríthető ki. Nincs akadálya azonban annak, hogy a megállapodást a bírósági eljárás keretében jogi formába is öntsék, amihez már végrehajtási jog is kapcsolódik.

Megállapítható tehát, hogy a mediáció a bírósági eljárást sok esetben nem helyettesíti, azonban nagyon nagymértékben elősegítheti annak gyors lefolyását, és ezáltal az eredményességét is.

Fontos követelmény, hogy a mediáció szoros kapcsolatban legyen a joggal. A mediációs ülésen célszerű olyan megállapodást kötni, ami a felek akaratának érvényre juttatásán kívül egyben jogszerű is, hiszen a kikényszeríthetőség ezáltal valósul meg.

Hazánkban is szükség lenne a mediáció intézményének minél előbbi jogi szabályozására. A mediáció hatékony működése ugyanis komoly segítséget nyújthat a bíróságok munkaterhének csökkentésében, illetve az eljárás gyorsításában. A jogi területen kívül eső –

elsősorban az érzelmi viszonyok körében felmerülő – problémák rendezhetőek lennének a mediációs ülés keretein belül, és a bíróság elé már csak azok az ügyek kerülnének, amelyek jogi megoldásra várnak.

Írta: Horváthné Tóth Borbála

A HARMADIK SZEMÉLY A (TÖMEG)KOMMUNIKÁCIÓS SZENVEDÉLYEK IDENTITÁS- ÉS SZEMÉLYISÉGTORZÍTÓ HATÁSA

*Mottó: „Amennyit a szív felfoghat magába,
Magunkénak csak annyit mondhatunk.”
Vörösmarty*

Az előadás a jelenlegi elektronikus hálózottság korában (Nyíri), különös tekintettel az internet által nyújtott kínálatból, a fiatalok részéről igénybe vett programok és levelezési lehetőségek révén elért ún. „módosult tudatállapotnak” a mindennapi realitáshoz való viszonyát feszegeti.

Az előadó középiskolai mentálhigiénés szolgáltatásra jelentkezett esetek nyomán az „elektronikus globalizáció” nyújtotta „kvázi realitás” hatását elemzi az identitás alakulása szempontjából, amelyről a fiatalok saját öndefinícióját is jelzi. Ennek nyomán arra a jelenségre hívja fel a figyelmet, amely a reális kapcsolat helyett a pillanatnyi jelenidejűség és pillanatnyi örömev-vezérlés bűvöletében a személyiségfejlődés torzulásához vezethet.

Kulcsszavak: globalizáció, kommunikáció, techno-babblig, intimitás, örömev.

Egy budapesti, több mint ezerfős gimnázium és szakközépiskola mentálhigiénikusaként szeretném a figyelmet a legújabban megjelent kommunikációs csatornáknak, többek között a számítógépeknek, az ifjúságra gyakorolt hatására irányítani.

Az intézmény nyújtotta keretek között a fiatalok elsősorban önként keresnek meg, tanári irányítás ritkábban fordul elő.

A címre visszautalva, az, hogy 14 és 18 éves korban a fiatalok identitásproblémával küszködnek, inkább természetes, mint szokatlan. Az identitás alakulásáról való eddigi gondolkodásunkat nagymértékben meghatározta E. H. Eriksonnak az identitásra vonatkozó pszichoszociális fejlődésmélete, amely szerint a személyiség különböző életszakaszaiban történő belső változások és a külvilághoz való viszony megváltozása együttesen eredményezik azt a természetes fejlődési konfliktust, normatív fejlődési válságot, amely az adott életszakasz meghatározója. Normális személyiségfejlődésben az életszakasznak megfelelő konfliktust nem lehet megkerülni. A különböző életszakaszokra jellemző válság, ha sikeres megoldási utat talál, pozitív változást eredményez, „pszichikus és szociális komponensei egymással összefonódva haladnak, és az egyes szakaszok konfliktusainak megoldódásával mindkettő új szinten strukturálódik” (László, 1994. 5. o.), s áttemeli a személyiséget egy magasabb szintre. Erikson szerint az identitás valódi alakulása a serdülőkorban kezdődik. Őt idézem: „az identitás a gyermekkori azonosulások szelektív elutasításából ered, egy olyan új alakzat kialakulásából, amely egyszersmind függ attól a folyamattól, amelyben egy társadalom azonosítja a fiatal egyént, elismerve annak, amivé vált.” (Erikson, 1959. 113.0.)

A „kommunikációs szenvedélyek” cím elsősorban a tömegkommunikációs eszközökre, azon belül is a számítógépre, mint ahogyan azt egy fiú megfogalmazta, a harmadik személlyel való kommunikációra utal.

Írásomban három fiúnak a témára koncentrált, sűrített esetét mutatom be. A velük való találkozás módja, a hely és az időkeretek miatt, elsősorban segítő beszélgetés. Ebben a

beszélgetésben a dinamikus szemléletnek és rendszerszemléletű gondolkodás módjának nagy szerepe volt a fiúk élethelyzetének megértésében és feltárásában.

Tibor 17 éves, hosszú copfot viselő, koránál jóval érettebbnek tűnő fiatalember. Az első mondata, amivel belép: „Én egy személyiségzavarban szenvedek. Belül szabadabb vagyok. Nem tudom, hogy ki vagyok igazában.”

A szabadságot számára az Internet nyújtja azzal, hogy bárhol és bármikor találhat kommunikációs partnert. Úgy érzi, hogy egy számára láthatatlan idegennek könnyebben el tudja mondani a problémáját, mint – őt idézem – „hús-vér” embernek. Amikor először használta az Internetet erre a célra, megijedt, hogy kiadta magát, de ma már természetes kommunikációs csatorna és lehetőség a számára. Erről az élményről így beszél: „A tér megszűnik a számomra létezni, de idő azért van. Illetve az idő lerövidül.” Szubjektív időélményét így fogalmazza meg: „gyorsabban élek, mint bármelyik felnőtt”. Névtelenségbe burkolózva, problémáit internetes levelezőpartnereivel beszéli meg. Ezzel kapcsolatos dilemmája az, hogy nem tudja, nem éppen a szomszédal levelez-e? Ő az, aki a számítógépet a harmadik személynek tartja. Ha nem juthat a számítógéphez, szinte elvonási tünetei jelentkeznek, amelyről így számol be. „Szétszórttá, unottá válok, nem hallom meg az órán, amit mondanak, elszállnak a gondolataim.” A Mátrix c. film kapcsán hosszan ecsetelte a „számítógép-agy” erőteljes hatását.

Tibor egyszülős családban él, öccsével, apjával és nagyapjával. Anyjával nem tartja a kapcsolatot. A változást elsősorban a külső megjelenésében szeretné elérni, az öltözködésében és a hajviseletében. A számítógép segítségével egy digitális képen megnézte, hogy számára a hosszú, fekete haj lenne a legkedvezőbb viselet.

Tiborral a karácsonyi ünnepkör idején találkoztam. Elmondása szerint nagyon nehezen élte meg a karácsonyi ünnepeket. Idézem: „Nagyon hülyén nézett ki, hogy csokit adtunk egymásnak” Ezen az ülésen a hitről, kereszténységről és felső kapaszkodókról beszélgettünk a karácsony kapcsán. Tibor materialistának vallja magát, az érintett témákban nem volt viszonyítási alapja, csak azt érzi, hogy hiányzik neki valami.

Tibor nem titkolja, hogy kapcsolati hiányban szenved, s annak ellenére, hogy a számára is ijesztő érzésekről számolt be, azzal, hogy újra és újra bekopogott hozzám, azt jelezte, hogy szüksége van emberi, személyközi kapcsolatokra is.

Pali 15 éves. Öt éves kora óta fennálló félelmeivel jelentkezik. Korábban járt pszichológushoz is. Az ő problémája is összetett, itt csak a témával kapcsolatos élményeit emelem ki. Sok időt tölt a számítógép előtt. Részt vett ún. szerepjátékban is: tolvaj és mesterlövész szerepeket játszott. Majd egy különleges érzésről számol be: „Elkezdtem egy játékot a számítógépen. Mintha az álom és a valóság keveredne bennem. Mostanában „történt velem valami”. Folytatásos álmom van. Álmomban üldöznek és kergetnek. Reggel, amikor fölbredek, teljesen átélem. Idézem: „Amikor szaladok, elfáradok, leizzadok. Mi lesz velem a valós életben, ha álmomban egyszer lefekszem, felbredek-e? A számítógép számomra szenvedély, talán több is.”

Pali értelmiségi szülők gyermeke, mindig jól öltözött, megjelenése harmonikus. Sárma van. Közepes tanuló, de nagyon jól rajzol. Jelenleg gépészeti osztályba jár, de inkább művészeti vonalon szeretne továbbfejlődni. A beszélgetések kapcsán felmerült bennem, ha továbbra is hasonló disszociatív élményekről számol be, pszichoterápiára küldöm. Amit ebben a helyzetben teszek, hogy erősítem benne azt, hogy tehetséges, annak ellenére, hogy jegyei szerint közepes tanuló. Biztatom, hogy érdeklődésének megfelelően érdemes továbbfejlődni. Keressen magának olyan szakkört vagy műhelyt, ahol a képességét kamatoztatni tudja. Amikor legközelebb jön, már változásról számol be. Ezt mondja: Hanyagolom a számítógépet, kellene valamit csinálni helyette. Jobban kosárlabdázom, mint

az unokatestvérem, most kellene elkezdni. Régen kicsi voltam (kisnövésű), de már kezdek felzárkózni.

Gábor 18 éves, érettségi előtt áll. Egy tanára küldi, hogy figyeljek oda rá, az elmúlt évben volt egy öngyilkossági kísérlete. Azt később tőle tudom meg, hogy ez egy szakítás miatt történt. Most úgy érzi, hogy a „fejével van baj”. Reggel alig bír fölkelni, az iskolában nehezen tanul, fáradékony. Ezeket a depresszióra utaló tüneteket a még fel nem dolgozott öngyilkosság kísérletének és a mögötte álló traumatikus élménynek véltem. Ezek miatt az élmények miatt Gáborral a családi kontextus feltárásával is foglalkoztam.

Gábor sok időt tölt a számítógép előtt. Szívesen játszik autóversenyt. Itt átélheti a sebesség és a verseny izgalmát. Számomra ennek a jelenségnek az a szimbolikus jelentése, hogy valós élmény helyett a tér és az idő korlátait átlépve gyors célba érésre, gyors kielégülésre törekszik.

Ezekről az élményekről így számol be: „Néha úgy érzem magam, mintha egy filmvilágban lennék. Egy-egy ilyen „film” után teljesen meg vagyok zavarodva. Csak azzal foglalkozom, ami érdekel. A számítógépet megértem. Olyan, mintha tudnám, hogy mit fog csinálni. Úgy egy hullámhosszon vagyok „velük”. Az is előfordult, hogy úgy érzem, hogy nem ebbe a világba való vagyok. Jobb lenne egy esőerdőben élni. Olyan nehéz ebben a világban élni. Valójában úgy értem, hogy nem ide tartozom, hanem egy vad világba, egy másik civilizációba.

Mostanában sokat gondolkozom ilyen dolgokon. Miért vannak az embernek emlékei? Az időhöz való kötődés nekem nagyon rossz. Olyan idegesítő, hogy egyformák az időbeosztások, az emberek olyanok, mint a robotok, felkelnek, elmennek dolgozni, hazamennek, alszanak. Ez nekem nagyon mechanikusnak tűnik. Össze-vissza vagyok zavarodva.” Ő is hasonló álmélményekről számol be, mint Pali. Így fogalmaz: „Álomláncolataim vannak. Azt álmodom, hogy lefekszem aludni, és álmodom. Ettől nem tudom, hogy lefekszem-e valóságosan, vagy fönt vagyok-e? Álmomban azon gondolkodom, hogy ébren vagyok-e, akkor odamegyek a haverokhoz, és megkérdezem, hogy ez álom vagy valóság? Persze, hogy valóság, mondják, és erre fölbredek. El kell innen mennem, nem bírom ezt a bezártságot. Úgy értem, hogy a lelkem össze-vissza akar menni, de itt van a testem, ami visszafogja.

Ezeket a határozott diszociatív érzéseit hallva úgy gondoltam, hogy pszichiátriai segítséget kell kérni, s személyesen meg is beszéltem a területileg illetékes ideggondozó főorvosával, hogy fogadja őt. Gábor akkor ezzel egyetértett, de legközelebbi találkozásunkkor azt mondta, hogy megbeszélte anyukájával a dolgot, s nem tartották szükségesnek, hogy pszichiáterhez menjen. Ehelyett a családorvosukhoz fordult, és kivizsgálását kérte. Egyrészt érthető a félelmük a stigmatizációtól, de a választott mód is destruktív, hiszen a testbe helyezi át a lelki problémát, elősegítve egy további, szenvedéssel járó szomatizációt.

Szabolcs 19 éves, szintén aktív számítógép-használó, de ő más vonatkozásban beszélt a problémájáról. Nem érti az embereket, akik ráhagyatkoznak az érzelmeikre. Megnyilvánulásai ellentmondásosak. 16 éves kora óta keleti harcművészeteket tanult, a keleti vallásfilozófiával is foglalkozott. Az ő kifejezésével, ennek az „egyvelegnek”, ami hatott rá, „az lett a vége, hogy a szellem célja, hogy a lélek mennyire uralja a test értelmét és vágyait, s mennyire engedjen a vágyakozásnak.” Hiányként éli meg, hogy nem képes szeretni. Azonban mégis azt mondja: „Az én világom magányos, és fájdalommal teli.”

Amikor szüleivel való kapcsolatáról kérdezem, akkor arról beszél, hogy érzelmeket nem kapott a szüleitől, apjától objektivitást tanult, de az anyjával semmilyen kapcsolata nincsen. Együtt él vele.

Szabolcs szavai egyáltalán nem úgy festettek, mintha olyan embertől hangzottak volna el, aki nem képes a szeretetre. A lelki békéjéért aggódik, s most a harcművészeti módszerekkel szeretné elérni a harmóniát. Nem hallgatható el, hogy elmondása szerint négy éve „aktív szerep játszik”. Erről és ennek hatásairól nem volt szó ezen a beszélgetésen.

Szabolcsnak sajátos filozófiája van a test-lélek-szellem kapcsolatáról. Úgy látja, hogy „kapunk egy testet, s nem tudjuk irányítani. Az emberek nem élnek felelősséggel a testükkel kapcsolatban.”

Az identitás szempontjából Szabolcs esete újabb problémákat vet fel. Nem az a baj, hogy a keleti filozófia hatásait beépíti az életébe. A gond az, hogy ez nincs integrálva abba a szocio-kulturális közegbe, ami Szabolcsot körbeveszi. A probléma az, hogy mindez valóban „egyvelegként” él benne, s ebből az első intőből is jól kivehető, hogy erre hiánypótlásként, egy sérült családi kapcsolat helyett van szüksége. A személyiség egészben tartásához az egyensúlyt, ahogy ő nevezi, a harmóniát, a test szívósságának megtartásával szeretné elérni. Azonban a csak ráfigyelő helyzetben „elszólja magát”, ti., hogy negatív és fájdalmas érzéseitől úgy szabadul, hogy azt gondolja, nincs is szükség érzelmekre. De ezzel azt is jelzi, hogy hiányzik neki a pozitív élmény, érzés.

Az elmúlt időben számos cikk foglalkozott a tömegkommunikációs eszközök, elsősorban a televízió káros hatásával. Ezek az eszközök képi úton gyakorolnak hatást ránk, mintegy tehermentesítve az embert a belső képkészítés kényszerétől. Az emberben eszmélése óta él egy belső kép-készítési készség, amely a mesék, mítoszok, meditáció révén ősidők óta a „természetes mentálhigiénés regenerálódást” segítette elő. Úgy tűnik, hogy a második évezred végére elvesztettük ezt az Ariadné-fonalat, amely kivezeti a lelket a labirintusból. Egyet kell értenünk Vekerdy Tamással, aki azt állítja, hogy „amint feltűnik a külső kép a minket körülvevő képernyőkön, a belső képkészítés leáll, illetve blokkolódik.” (Vekerdy, 1996.) A fenti esetek azt mutatják, hogy nemcsak a kisgyermek nem tudnak különbséget tenni a külső és a belső kép között, hanem a felnőtté válásukhoz közel álló, akár érettségi előtt álló ifjak sem. Nem sarkallják magukat a belső kép készítésére, hanem engedve a csábításnak, rátapadnak a képernyőre, mint külső képre, és nem tudnak tőle elszakadni, a függőség és a kiszolgáltatottság érzését élve át. Vekerdy szerint a kiszolgáltatottság-érzést különleges fiziológiai állapotváltozás kíséri: „Ha a képernyőre meredünk, agyunk elektromos hullámszerkezete változik. Hasonlóvá lesz az alvás és a meditációs állapotok hullámszerkezetéhez. De amíg az alvás vagy a meditáció során ez a „védtelen” agy, központi idegrendszer teljesen elfordul a külvilágtól, és nyitva áll a belső világ hatásainak feldolgozására, rendbetételére, s ezért a meditációból vagy alvásból pihenten, én-azonosság érzésünkben megerősödve eszmélünk fel, addig a képernyőre-bámulás énkéntől idegen, külső hatásoknak nyit meg bennünket.” (Vekerdy, 1999.)

Szintén Vekerdy ír arról a jelenségről is, amelyet Gábor esetében is megtapasztalhattunk, s amelyet az etnográfiai irodalom lélekvesztésnek nevez. Vekerdy szerint ezt az állapotot a nem belőlünk fakadó, nem én-azonos képáramlás idézi elő, amely a képernyőről hatol az emberbe. Az óceániai népeknél olyan állapotra használták ezt a fogalmat, amit úgy írtak le, hogy „egy idő óta nem én vagyok, valaki a lelkemet elvitt és üres vagyok belül, vagy bár működik, valaki más szállt belém” (Vekerdy, 1996). (Érdekességként állítom ezzel a gondolattal analógiába, hogy Gábor is az esőerdőkbe vágynak.)

A számítógép megjelenésével a közösségi hálózatok tovább gyengültek, s a „globális elektronikus hálózottság korában” meggyöngült a kapcsolat a kulturális, etnikai identitás és territoriális hovatartozás, a hellyel való azonosulás között, (Nyíri, 1999.), s előtérbe kerültek az individuációt erősítő hatások, azzal a különbséggel, hogy az elektronikus hálózat biztosította anonimitás a személyiség diffúzzá válásával jár, és az intimitás helyett a

pszeudonimitás erősödik meg. Csabai és Erős szerint ez „a posztmodern állapot, amelyet egyfelől a határtalanság, másfelől új és igencsak kemény határok felállítása jellemez, új feladatokat ad, és új megközelítéseket tesz szükségessé a szociálpszichológia számára is” (Csabai-Erős, 2000.).

Ha mélyebb elemzésnek vetjük alá ezeket az eseteket, akkor nyilvánvaló, hogy nem véletlen, hogy éppen ezek a fiatalok használták pótszernek a gépi kommunikációs eszközöket a személyes kapcsolat helyett. Számukra is rendkívül fontos igény volt a kapcsolatra, de ezt már egy „gép-lélek” és „gépagy” szolgálta, mert nem kaptak megfelelő figyelmet és simogatást a családjuktól. (Valószínű, hogy ennek a hiánynak a gyökerei egészen korai életszakaszra nyúlnak vissza.) Kompenzálásként az intimitás iránti igényt és hiányt a mindent betöltő vizuális ingerekkel ellensúlyozzák. Megfigyelhetjük, hogy egy különös interakció alakul ki 'az egyén és a gép között. Pszichodramatikusként megtapasztalhattam, hogy a spontán cselekvésbe ágyazott akciónak milyen óriási feszültségfölszabadító, katartikus hatása van a lélekre. Ezzel szemben ezek a fiatalok olyan monodrámá szereplői, ahol paradox módon befogadóként, passzív akciót élhetnek át. (Ilyen élmény, amikor virtuális versenyautóban száguldanak a cél felé.) Ez a társadalmilag elfogadott szemfényvesztés járul hozzá, hogy határhelyzeteket és határ-élményeket éljenek át a fiatalok, ahol az én és a külvilág határai s az álom és az ébrenlét határai összemosódnak.

Azok a tisztázandó kérdések, amelyek Erikson szerint erre az életszakaszra jellemzőek, bár foglalkoztatják őket, de egy problémás családi szocializációs struktúrában és egy globalizálódó társadalomban nem kapnak hiteles választ arra, hogy van-e feladatuk a világban, vagy a fölöslegesség-érzés nehéz terhét kell cipelniük, és képesek-e szerepeiknek megfelelni, vagy a szerepgátlás szab korlátot az életüknek? Képesek-e egymás kölcsönös elfogadására, vagy kirekesztik önmagukat a világból?

Ezek a fiúk erős szorongással élték meg furcsa, disszociatív érzéseiket és álmaikat, azonban a racionalitás szintjén nem értették meg, hogy a számítógép veszélyes is lehet a számukra. A fenti esetek kapcsán megtapasztalhattuk, hogy az általános emberi értékek, mint például az ünnepek, a hagyományok, elvesztették a jelentőségüket. Ezek a fiatalok nem élték át, hogy csak kapcsolataik és családjuk révén lesznek képesek belső erőforrásaikat erősíteni és építeni. A megzavart szocializáció miatt a fiatalok a meg nem tapasztalt valódi intimitás helyett a tér és idő korlátait átlépve, megküzdés és felelősségnélküli intimitásra, valamint a pillanat bűvöletében minél gyorsabb „kielégülésre” törekcsenek.

Problémafelvetésként négy esetet láttunk. További vizsgálódás tárgya lehet, hogy a III. évezred küszöbén a fejlett technicizálódás nyomán miként alakul és változik az identitás az én-identitástól a társadalmi identitásig. A technika révén bekerülő „harmadik személy”, a számítógép, amely egy virtuális világba vezet, kommunikál ugyan, de nem jelez vissza. Ezzel megszakítja az identitás megtalálásához nélkülözhetetlen Én-Te kapcsolatból fakadó találkozás lehetőségét.

Milyen javaslatokat tudunk ezekre a helyzetekre felkínálni?

A prevenció szó értelmében „preveniere”, elébe kell menni a dolgoknak. Kérdés azonban, hogy ezzel csak a fiatalokat kell-e megcélozni, vagy a felnőttek felelősségére apellálni, hogy ne menjenek el ezek mellett a problémák mellett.

A napi munkában az egyéni megsegítés mellett olyan önismereti csoportok szervezését szorgalmazom, ahol akár egész generációkat átfogva lehetőség nyílna az elvesztett vagy felbomlott kötődések újjáépítésére. Ahogyan a különböző súlyos abúzusok elkerülésére, drog, alkohol s egyéb szenvedélyek, már léteznek megelőző programok, tájékoztató előadások, úgy nem lenne haszontalan, ha megtanítanánk a gyermekeinket úgy kezelni a számítógépet, hogy közben ne veszítsék el magukat, és mi se veszítsük el őket.

Irodalom:

Buda Béla: A közvetlen emberi kommunikáció szabályszerűségei, Animula, Bp. 1994.

Csabai Mária-Erős Ferenc: Testhatárok és énhatárok/Az identitás változó keretei, Jószyveg könyvek, 2000.

E. Erikson: A fiatal Luther és más írások, Gondolat Kiadó, Bp. 1991.

E. Erikson: Identitás és identifikáció, Ifjúságpszichológia, jegyzet, Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest

Erős Ferenc: Identitás: a rejtett hálózattól a nyílt társadalomig Magyar Pszichológiai Szemle. 1999/1. Akadémiai Kiadó

C G. Jung: Gondolatok a látszatról és a létezésről, Kossuth Könyvkiadó, 1996.

László János: Identitás és szociális reprezentáció. Magyar Pszichológiai Szemle, 1999/1. Akadémiai Kiadó

Nyíri Kristóf: Identitáskérdések az elektronikus hálózottság korában, Magyar Pszichológiai Szemle, 1999/1. Akadémiai Kiadó

Vekerdy Tamás: Külső kép-belső kép, lélekvesztés vagy elaboráció, Európai szemmel, A média szerepe a mentálhigiénében, a mentálhigiéné esélye a médiában Az 1996-os dec. 10-i konferencia előadása

Vekerdy Tamás: A képernyők varázsa, 7 tézis a televízióról, Fordulópont, I. évf. 1999/1.

Írta: Zsámbéki Eszter

A PATRONÁLÁS, PATRONÁLTATÁS HÁTRÁNYAI

Sokan nem értik, hogy mi is a baj a patronálással. Ahhoz, hogy erről beszéljünk, szükséges definiálni a patronálás fogalmát. Amikor mi a patronálás gyakorlata ellen érvelünk, akkor nem azokra az esetekre gondolunk, amikor egy gyerek – általában nagyobb gyerekről van itt szó – **maga választ magának barátokat, ismerősöket**, és e barátok és ismerősök családjai (pl. egy osztálytárs szülei) olykor-olykor meghívják magukhoz a gyermeket, illetve a gyermek alkalmanként vendégségbe megy hozzájuk. Ez természetes, ez a családban nevelkedő gyermekek esetében is így van.

Mi a patronálás alatt azt értjük, amikor **a gyermek számára eddig idegen családok lehetőséget kapnak arra, hogy alkalmanként vagy rendszeresen elvigyék magukhoz az általuk kiválasztott, elvárásaiknak megfelelő gyermeket**. Ilyenkor általában kisebb gyermekekről van szó.

A gyermeket patronálni akarók általában kétféle motivációval jelentkeznek az egyes gyermekotthonokban:

Csak alkalmanként, időbeosztásuk és egyéb programjaik függvényében, főleg hétvégékre szeretnének magukhoz kivinni egy „szerencsétlen kis állami gondozottat”, abban a hiszemben, hogy ezzel jót tesznek a gyerekeknek.

Szeretnének esetleg a későbbiekben nevelőszülők lenni.

Bármelyik motivációról is legyen szó, meggyőződésünk, hogy egyik sem szolgálja a gyermek érdekét. A patronálás ugyanis – mint ahogy az a fentiekből következik – magában rejtí az esetlegességet, nincs mögötte átgondolt felelősségvállalás, jótékonykodásízű, semmiféle szerződés nem szabályozza, általában ellenőrizhetetlen, nem kézbentartott, a gyermek személyiségfejlődésére bizonytalan hatású, nem nyújt biztonságot, nem jelent állandóságot.

A nevelőszülővé válás reményében történő patronálás-patronáltatás esetében a patronáló nem vett részt semmilyen képzésen, nem tudja, mit vállal, nincs alkalma előzetesen (mielőtt gyerek közelébe engedik) felmérni a feladat nagyságát, súlyát, nincs alkalma mérlegelni, átgondolni, hogy mire vállalkozik, nincs lehetősége rákészülni a feladatra. Ha valaki a saját gyereket jól neveli, vagy akár szakmaszerűen gyerekekkel foglalkozik, még nem biztos, hogy birtokában van a nevelőszülői kompetenciáknak, hogy tudatában van azoknak a nehézségeknek, amelyek ezzel az életformával járnak. **Ha nem adjuk meg az erre való felkészülés lehetőségét, tisztességtelenek vagyunk a jelentkezővel szemben.**

A gyerek ebben az esetben – durván fogalmazva – egy kísérletezés tárgyává válik, mert a patronáló szülő úgy megy át egy döntési folyamaton, hogy a gyerek gyakorlatilag már érzelmileg elkötelezetté vált a patronáló irányába. A döntési folyamat eredménye nagyon gyakran az, hogy „nem erre számítottam”, és a patronáló szülő ilyenkor – hiszen semmilyen szerződés nem köti – könnyedén meggondolhatja magát, és többet nem megy a gyermekért.

A gyermek ilyenkor nyilvánvalóan sérül, hiszen megéli, hogy „nem kellettem neki”, és magában fogja keresni a hibát, pedig nem ő a hibás, hanem mi, felnőttek.

Képzés hiányában **nincs kellően körbejárva a nevelőszülővé válni akaró patronáló alkalmassága**, elmarad a tágabb család bevonása a döntési folyamatba (pl. nem tisztázott a saját gyermekek viszonya szüleik elképzeléséhez), sok esetben a patronáló szülő **lakása, életkora sem felel meg a törvényi előírásoknak**.

Becsapjuk tehát a felnőttet, jóvátehetetlen hibát követünk el a gyerekekkel szemben, de más következményei is lehetnek e rosszul indult folyamatnak.

Az a patronáló szülő, aki egy konkrét gyerek miatt ül be a képzésre, megbontja a képzésen résztvevők csoportjának egyensúlyát, **a képzőket az értékelés folyamán lehetetlen helyzetbe hozza**, hiszen ebben az esetben ugyanis jóval nagyobb a kockázata az egyébként alkalmatlannak látszó nevelőszülő-jelölt elutasításának, mert a gyermek és a patronáló között már kialakult egy érzelmi kapcsolat.

Azok, akik ilyen módon patronáltatják a gyerekeket, **nem korrektek a nevelőszülői hálózatot működtetővel szemben sem**, hiszen ha nem volna már kialakult érzelmi kapcsolat gyermek és patronáló között, esetleg soha fel nem vállalta volna az illető nevelőszülő, nem kötött volna vele szerződést, és nem vállalta volna azt sem, hogy többnyire hosszú éveken keresztül ő kínlódjon vele. A felelősség ilyenkor már a működtetőé, pedig a helyzetet nem ő idézte elő. Sokan kérik rajtunk számon a rengeteg sikertelen kihelyezést, de csak kevesen vannak, akik tudják, hogy a nevelőszülőket az esetek zömében nem mi választottuk.

E megfordított folyamat a törvény szellemével is ellentétes. **A feladatunk ugyanis nem az, hogy gyermekeket találjunk olyan felnőtteknek, akik gyereket akarnak, hanem az, hogy nevelőcsaládokat találjunk a gyermekeknek.**

A patronáltatás fogalmát a törvény nem ismeri. Ismeri viszont azokat a terveket (elhelyezési javaslat, egyéni elhelyezési terv, egyéni gondozási-nevelési terv), amelyeket a gyermek életében az állandóság megtervezése érdekében – teammunkában – létre kell hozni, és évenként felül kell vizsgálni. A terv végrehajtásáért sok ember felelős, mindenki más és más feladatot lát el egy meghatározott cél érdekében, a szereplők közötti együttműködés pedig a törvény értelmében kötelező. Ez azt jelenti, hogy **a gyermekvédelemben nem lehetnek egyéni döntések, mert mindenkinek a terv végrehajtásáért kell tevékenykednie**. Egyetlen terv sem szól arról, hogy egy gyereknek patronáló szülőt kell keresni. Arról esetleg igen, hogy nevelőszülőt, de értelemszerűen kiképzett, alkalmasnak találtatott és tanúsítvánnyal rendelkező nevelőszülő jöhet csak számításba.

Azt a gyermeket, akit a gyámhivatal a szakellátásba utal, szakemberek kezére bízva. Nem laikus segítőkére, hanem szakemberekére. A kiképzett nevelőszülő valamilyen értelemben már szakember. Ismeri a törvényt, tisztában van a feladatával, a gyermekvédelemben betöltött szerepével, tudja, hogy állami gondoskodásban lévő gyereket nevelni nem ugyanaz, mint saját gyereket nevelni, alapvető pszichológiai, jogi és egészségügyi ismeretei vannak, érti és elfogadja, hogy ő egy szervezet tagja, felméri a csapatmunka jelentőségét, elfogadja és igényli más szakemberek segítségét, képes teammunkában dolgozni, belátja a vérszerinti kapcsolatok fontosságát, és pontosan érti a különbséget nevelőszülőség és örökbefogadás között. Ekkor szakember, és ekkor – de csakis ekkor – lehet rá gyereket bízni.

A törvény is ezt kívánja tőlünk, mindannyiunktól, akik a gyermekvédelemben dolgozunk.

Írta: Herczog Mária

A RENDSZERVÁLTOZÁS HATÁSA A GYERMEKEKRE ÉS CSALÁDJAIKRA

Összességében mintegy 400 millió embert, köztük 150 millió gyermeket érintettek a Közép-Kelet Európában és a volt Szovjetunióban, valamint a balkáni országokban végbement politikai, gazdasági változások. Az ígéretes és világtörténeti jelentőségű változás egyik ára azonban az, hogy az átmenet éveit, évtizedeit alatt nagyon sok család, köztük sok gyermek vesztesévé is válik ennek a változásnak. Az elszegényedés, a piacgazdaság kemény törvényei, a szociális ellátások csökkenése vagy legalábbis nem növekvő mennyisége sok gyermek számára jelent esélytelenséget, szegénységet, elhanyagoltságot, bántalmazást.

Az oktatás, egészségügy és a szociális ellátások terén is komoly visszaesések tapasztalhatók a régió szinte csaknem valamennyi országában.

A családok jelentős számban kerültek megoldhatatlan krízishelyzetbe, ellehetetlenültek anyagilag, munkanélkülivé, hajléktalanná váltak, megbetegedtek. A rendkívül erőteljesen csökkenő születésszám ellenére a régió minden országában -Magyarország kivételével - nőtt a családjukból kikerülő gyermekek száma.

Az állami gondoskodásban élő gyermekek helyzete a régióban sokszorosan esélytelen. Korábban is rendkívül elmaradott volt az országok többségében a gyermekvédelmi rendszer, nem volt és sok helyen ma sincs törvényi szabályozás, kevés a szakember, rendkívül alacsony a szakma presztízse és a fizetés.

A tapasztalatok és a megrázó híradások késztették arra az elmúlt évtizedben a nyugati szervezetek százait, hogy valamilyen formában segítséget nyújtsanak a régióban élő gyermekeknek és az őket gondozóknak. Ezeknek a tapasztalatoknak, a helyi eredményeknek és jó tapasztalatoknak, valamint a tennivalók megbeszélésének, az együttműködés lehetséges formáinak megbeszélésére gyűltek össze Budapesten az UNICEF és a Világbank szervezésében a régió országainak szakemberei, politikusai október 22-24. Közt. A konferencián Pulay Gyula a Szociális és Családügyi Minisztérium közigazgatási államtitkára tartotta a bevezető előadást. Az általa elmondottak is azt támasztották alá, hogy Magyarország messze kiemelkedik a térség országai közül a családoknak nyújtott támogatások, ellátások és a gyermekvédelem rendszerének fejlettsége tekintetében. Büszkék lehetünk arra, hogy a legtöbb ország a mi eddigi eredményeink és gyakorlatunk alapján szeretné saját rendszerének reformját és kéri az ehhez szükséges segítséget is.

Az itt közölt Budapest Nyilatkozat a konferencia zárónyilatkozata, amelyből látható, melyek a főbb célkitűzések és programok, amelyekhez a nemzetközi szervezetek segítséget is kívánnak nyújtani.

A magyar gyermekvédelem és családtámogatási rendszer a célkitűzések nagy részét megvalósította, legalábbis a törvényi szabályozás és az elvi elfogadás szintjén. A következő évek feladata lesz a minél sikeresebb gyakorlati megvalósítás is annak érdekében, hogy minden gyermek esélyt kapjon a felnövekedéséhez szükséges feltételek biztosításához, a gyermekekkel és családokkal dolgozó szakemberek pedig olyan szakmai, intézményi és anyagi támogatást, ami lehetővé teszi, hogy megfelelő módon segíthessék a családokat.

Bemutatjuk

BUDAPESTI NYILATKOZAT

Minden gyermeknek joga, hogy úgy nőjön fel, hogy szülei gondoskodnak róla. A közép-, kelet-európai államok és a volt Szovjetunió országainak gyermekotthonaiban élő, több mint egymillió gyermektől mégis megtagadják ezt az alapvető jogot, melyet pedig a Gyermek Jogairól szóló Egyezmény is előír. A születések csökkenő aránya és az elmúlt évtized pozitív jogi és társadalmi reformjai ellenére is egyre nő a szülői gondoskodástól megfosztott gyermekek száma.

A növekvő szegénység és egyenlőtlenség a gyengülő szociális háló és a szociális kiadások csökkenő aránya miatt eddig soha nem tapasztalat nyomás nehezedik a családokra. Ennek a nevelőotthonban elhelyezett gyermekek az élő bizonyítékai.

Ez a gyakorlat elfogadhatatlan, káros a gyermekekre, de a régió új társadalmaira nézve is.

Egyetlen gyermekotthon sem pótolhatja a családi környezetet, legyen az bármilyen emberséges vagy jól felszerelt is. A kutatások azt mutatják, hogy a családtól és a közösségtől való elszigeteltség visszaveti a gyermekek testi, szellemi, érzelmi fejlődését és szocializációját. Amikor a gyermekeket megfosztják a szülői gondoskodástól, egyúttal a társadalmat is megfosztják a gyermekekben rejlő lehetőségektől.

A szülői gondoskodástól megfosztott gyermekekről, 2000. október 22-24. között megrendezett, első regionális konferencia résztvevőiként együtt kívánunk működni annak érdekében, hogy jóvátegyük ezt a hibát. Kormányok, társadalmi nonprofit és szakmai szervezetek, nemzetközi szervezetek a tudomány képviselőiként új elveket és gondolkodásmódot, új típusú módszereket és együttműködést sürgettünk, hogy megerősítsük a családok gyermekgondozási, nevelési képességeit.

Azzal az etikai és gyakorlati kihívással kell szembenéznünk, hogy megadjuk azt a segítséget a családoknak, és különösen a nőknek, akik egyre nagyobb számban válnak családfővé, amellyel gyermekeiket elláthatják és felnevelhetik.

Abban a korszakban, amikor a gyermekek nem kaphatják meg a szükséges törődést a családjukban, családi és közösségi jellegű alternatívákat kell találni. A bentlakásos intézetben való elhelyezés csak legutolsó lehetőségként jöhet számításba.

A mérföldkövet jelentő konferencián kicseréltük a legfrissebb információkat, megvitattuk a régiót érintő eddigi tapasztalatainkat, ismertettük a legeredményesebb kísérleteket. Arra a következtetésre jutottunk, hogy bár akármelyik gyermek kerülhet olyan helyzetbe, hogy családjától elszakítják, a gyermekek bizonyos csoportjait jobban fenyegeti ez a veszély. Túl sok gyermek kerül ki a családból szegénység, fogyatékoság, valamely kisebbséghez való tartozás, vagy családon belüli problémák, többek között családon belüli erőszak miatt.

A családi gondoskodás nélkül nevelkedő gyermekek kritikus helyzetének megoldásához olyan politikára és programokra van szükség, amelyek ötvözik aszociális ellátásokat társadalmi és gazdasági lehetőségek biztosításával, a rászorultaknak nyújtott védelmet pedig az érdekeltek közreműködésével helyzetük javításában.

A régió összeg országa ratifikálta a Gyermek Jogairól szóló Egyezményt, s ezzel erkölcsi és jogi kötelezettséget vállaltak arra, hogy a gyermek- kivétel nélkül minden gyermek-mindenek felett álló érdeke szerint járnak el. Nem elegendő a Gyermek Jogairól szóló Egyezmény, valamint más emberi jogi egyezmények (ideértve a nemzetközi

örökbefogadásról szóló Hágai Egyezményt, a Fogyatékkal élő személyek esélyeinek kiegyenlítéséről szóló szabályokat és a Szabadságuktól megfosztott fiatalok védelmére vonatkozó szabályokat) alapelveit és standardjait beépíteni a hazai jogszabályokba és politikába, teljes végrehajtásukra van szükség. A megfelelő jogi keret megteremtése az első fontos lépés.

A jogszabályok, valamint végrehajtásuk és ennek ellenőrzése, önmagukban nem elegendők. Átfogó szociálpolitikai reformok kidolgozására és végrehajtására van sürgősen szükség. Olyan gazdaságpolitikára, amely lehetővé teszi az egyenlő növekedést, és olyan demokratikus légkörre, amely arra ösztönzi az állampolgárokat, hogy részt vegyenek a döntéshozatalban.

A budapesti konferencia résztvevői egyetértenek abban, hogy:

- a gyermekellátási rendszert a gyermekjogairól szóló ENSZ Egyezmény elveinek és rendelkezéseinek megfelelően kell átalakítani,

- a gyermekjogok védelmének középpontjába a családok támogatását kell állítani

- a kormányoknak központi szerepet kell vállalniuk egy olyan jogi keret és ösztönző társadalmi környezet kialakításában, amely a gyermekek jogainak betartását biztosítja. De az ellátások, a társadalmi és gazdasági lehetőségek biztosítása nem lehet többé az állam kizárólagos feladata, szükség van arra, hogy a magánszektort és a civil szervezeteket is bevonják ebbe.

- minden gyermek és család számára biztosítani kell a szociális alapellátást és a megfelelő életszínvonal! A veszélyeztetett családoknak és gyermekeknek kiegészítő támogatást kell kapniuk és biztosítani kell, hogy ők is beleszólhassanak a sorsukat érintő döntésekbe.

- a gyermekellátások területén meglévő nemzeti szakmai szabályok szükségessé teszik, hogy nagyobb szerepet kapjanak a helyi önkormányzatok a szociális ellátások tervezésében, koordinálásában és biztosításában. Jó minőségű ellátás nyújtásához arra van szükség, hogy az állami szervek a családok támogatás érdekében a civil szervezetekkel együtt és interszektorálisan lépjenek fel. A központi és a helyi költségvetésnek előnyben kell részesítenie a családközpontú és közösségi jellegű szociális ellátásokat. A bentlakásos intézetek családias, családbarát ellátássá való átalakításához családi jellegű, alternatív elhelyezési formák kialakítására van szükség. E folyamat során a meglévő bentlakásos intézeteket és ezek munkatársait el kell ismerni, és lehetővé kell tenni számukra, hogy az átalakítás résztvevőivé váljanak.

Minden gyermeknek, így a nem családban nevelkedő gyermekeknek is joga van a minőségi oktatáshoz. Minden lehetőséget meg kell adni arra, hogy a speciális szükségletekkel rendelkező gyermekek is bekerülhessenek a „normál” oktatásba. Át kell alakítani a családjukból kikerülő gyermekek állami ellátórendszerbe kerülésével és onnan való kikerülésével kapcsolatos pénzügyi szabályozókat, valamint az ellátások szakmai sztenderdjait.

Különböző eljárási szabályok kialakításával biztosítani kell a gyermekek jogát a döntésekben való részvételre, a panaszra és a fellebbezésre.

Olyan együttműködést kell kialakítani, amely biztosítja, hogy a rendőrség és az igazságszolgáltatás tiszteletben tartsa és népszerűsítse a gyermekek jogait.

Ezekre a komplex problémákra nincsenek kész és mindenhol használható megoldások. Minden egyes gyermek számára saját körülményeinek megfelelő megoldást kell találni.

A résztvevők elkötelezik magukat a fenti célok mellett és megnyernek másokat is e fontos feladatok támogatására. Nőtt a politikai hajlandóság is e célkitűzések végrehajtására. E nyilatkozattal a résztvevők hozzá kívánnak járulni ahhoz az elkövetkező évtizedre szóló

programhoz, melyet 2001 szeptemberében fogad majd el az ENSZ Közgyűlés gyermekügyekkel foglalkozó speciális ülészaka.

Azzal az elhatározással térünk vissza Budapestről hazánkba, hogy továbbra is együttműködünk egymással és más szakemberekkel gyermekeink védelme érdekében.

Írta: Geist Gábor

EGY PÁLYAORIENTÁCIÓS PROGRAM ÉRTÉKELÉSE

PÁLYAORIENTÁCIÓS FOGLALKOZÁSOK ÁLTALÁNOS ISKOLÁS 7-8. OSZTÁLYOS TANULÓK SZÁMÁRA

Az értékelendő program ismertetése

A XIII. kerületi Önkormányzat által fenntartott Ifjúsági Információs és Tanácsadó Iroda már működő humán-szolgáltatásainak bővítéseként: a pálya- és munkaválasztási tanácsadáshoz kapcsolódó pályaorientációs foglalkozások beindítása, a kerületi önkormányzat által fenntartott általános iskolák 7-8. osztályos tanulói számára.

A program megvalósításához:

A kormány 1117/1995. (XII. 1.) kormányhatározata (a fiatalok foglalkoztatásának elősegítését, a munkanélküliség megelőzését, kezelését célzó feladatokról) és a Bp. Főváros XIII. kerületi Önkormányzat képviselő-testületének 24/1998. (IX. 14.) önkormányzati rendelete az önkormányzat közművelődési feladatairól /a továbbiakban: önkormányzati rendelet) szóló jogszabályok. Valamint a Nemzeti Alaptanterv (NAT) pályaorientációra vonatkozó részei az irányadók.

Az intézmény által ellátandó feladatkörök:

Az Ifjúsági Információs és Tanácsadó Iroda olyan humánszolgáltató speciális közművelődési intézmény, amely ingyenes szolgáltatást nyújt a fiatal és a felnőtt lakosság számára. Információs és tanácsadó szolgáltatást működtet, és ezekhez kapcsolódó közművelődési programokat, rendezvényeket szervez.

Információ-szolgáltatás

- közérdekű-közhasznú információk: kulturális, sport-, szabadidős programokról, rendezvényekről
- tájékoztatás: tanulási, munkavállalási, átképzési, jogi, egészségügyi problémák megoldására vonatkozóan
- szociális információk (hivatalokról, menhelyekről, segélyező és segítő szervezetekről, egyesületekről, alapítványokról, szociális támogatások igénylésének feltételeiről)

Tanácsadások, segítségnyújtás

- életvezetési-pszichológiai
- orvosi-egészséges életmód
- szenvedélybetegségek -jogi
- AIDS-szűrés és konzultáció
- diáktanácsadó szolgálat
- pályaválasztási, munkavállalási

A fenti tanácsadásokhoz kapcsolódóan szolgáltatások nyújtása a kerületi oktatási intézményekben:

- gyermek- és ifjúságvédelmi munka segítése

- prevenciók órák tartása a kerületi oktatási intézményekben a NAT mentálhigiénés területeihez igazodva (szexuális felvilágosítás, AIDS-prevenció, szenvedélybetegségek megelőzése, egészséges életmód).

Az intézmény az említett önkormányzati rendelet alapján, az önkormányzat által fenntartott, alapfeladatokat ellátó speciális közművelődési intézmény Ennek megfelelően a feladatok (szolgáltatások) ellátásának finanszírozásáról az önkormányzat gondoskodik.

AZ INTÉZMÉNYBEN MŰKÖDŐ PÁLYAVÁLASZTÁSI-MUNKAVÁLLALÁSI TANÁCSADÁS ISKOLAI PÁLYAORIENTÁCIÓS FOGLALKOZÁSOKKAL TÖRTÉNŐ BŐVÍTÉSÉNEK SZAKMAI KONCEPCIÓJA

A pályáorientációs program bevezetésének szakmai indokai

A rendszerváltás óta zajló gazdasági-társadalmi változások a munka világában, a munkaerőpiacon is jelentős változásokat eredményeznek, a folyamatot az oktatási-szakképzési rendszer átalakulása is kíséri.

E „változó világban” nagy jelentőséggel bíró – a jövőbeni munkaerőpiaci esélyt meghatározó – döntések közé tartozik a pályaválasztás.

E döntés meghozatalához nyújt segítséget az általános iskolák 7-8. osztályos tanulói és szüleik (gondviselőik) számára a tervezett pályáorientációs program. Az oktatási rendszer átalakulásával a jó tanuló – és az esetek többségében jobb szociális háttérrel rendelkező családokban élő – gyerekek számára mód nyílt a hat-nyolcosztályos gimnáziumban való továbbtanulásra. Ez a lehetőség jelentősen javítja az ezt a továbbtanulási formát választó – vállalni tudó – családok gyermekeinek továbbtanulási és majdani munkaerőpiaci esélyeit. Nem kedvez viszont a (hagyományos) 8 osztályos rendszerben maradó, gyakran gyengébb teljesítményt nyújtó – többnyire hátrányos szociális helyzetben lévő családokban élő – gyerekeknek. E kedvezőtlen hatást erősíti, hogy a hat-és nyolcosztályos gimnáziumok magukkal vonzzák a jól teljesítő gyerekeket, így az osztályokban a „húzóerő” megszűnik, és a pedagógusok érzékenységre, szakmai nyitottságra van bízva, hogy milyen motiváló tényezőt képesek a gyerekek elé tárni.

Az ifjúsági iroda a megalakulása (1988) óta eltelt 10 év során a XIII. kerület lakosai, fiataljai körében népszerű, „bejáratott” intézménnyé vált.

Az eltelt időszak alatt az intézmény fejlesztése az új szolgáltatások bevezetése során, mindig fontos szempont volt, hogy ezek a „használók” a fiatalok igényeihez, szükségleteihez igazodjanak.

Az ifjúsági irodát hagyományosan jó kapcsolat fűzi a kerületi oktatási intézményekhez és az odajáró diákokhoz.

Az iroda munkatársai rendszeresen járnak ki a kerületi iskolákba beszélgetéseket, előadásokat tartani különböző témákban.

Az intézmény által nyújtott szolgáltatások közül, a fiatalok körében, az egyik „legkelendőbb” a pályaválasztási-munkavállalási tanácsadás. (1997-ben az iroda szolgáltatásait 16.960-an vették igénybe, ebből 1087-en pályaválasztási-munkavállalási ügyben keresték fel az intézményt.)

A pályaválasztási-munkavállalási tanácsadónk a kerületi iskolák pedagógusaival egybevágó tapasztalata, hogy a diákok jelentős részét „felkészületlenül” éri a pályaválasztás kihívása. Így közülük sokan nem képességüknek és érdeklődési területüknek megfelelő pályát választanak. Ez ellen szeretne tenni a bevezetés előtt álló pályáorientációs tanácsadás.

A pályáorientációs tréning során elsősorban ezeknek a gyerekeknek szeretnénk segítséget nyújtani.

CÉLCSOPORT

A XIII. kerületi önkormányzati fenntartású általános iskolába járó 7-8. osztályos gyermekek. Együttműködési készség esetén a pályaválasztás a szülők (gondviselők) bevonásával történik.

A XIII. kerület 15 általános iskolájába összesen 6.978 diák jár. Közülük 1.576 fő 7-8. osztályos tanuló (803 7. osztályos és 773 8. osztályos). Az iskolákban összesen 68 párhuzamos 7-8. osztály van (ebből 35 a 7. évfolyamos és 33 a 8. évfolyamos osztály). Az átlagos osztálylétszám 23 fő.

A CÉLCSOPORT ELÉRÉSÉNEK MÓDJA

A pályaeorientációs tréningre az osztályfőnökökkel előre egyeztetett időpont szerint csoportos foglalkozás keretében az iskolában, majd az egyéni tanácsadásra, konzultációra a tanácsadó irodában kerül sor.

A PÁLYAEORIENTÁCIÓS PROGRAM TEMATIKÁJÁNAK ÖSSZEFOGLALÁSA

A „Tájéoló” elnevezésű pályaeorientációs programot a Gödöllői Agrártudományi Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi karán fejlesztették ki.

A program alapvető célja: előkészítse a 7-8. osztályos (13-14 éves) korosztály pályae, szakma- és iskolaválasztását úgy, hogy e korosztály döntését megalapozottan és tudatosan hozza meg, azáltal, hogy szélesedik pályae- és szakmaismerete.

Tekintve, hogy ebben a korban a pályaeorientálódás folyamata éppen csak, hogy elkezdődik, a foglalkozás célja az, hogy e folyamatot megalapozottabbá és tudatosabbá tegye.

A program első lépcsője: kb. 40-45 perc.

A gyerekek egy számítógépes kérdőívet töltenek ki, mely az érdeklődési körük felmérését szolgálja. A teszt kitöltése során 17 érdeklődési területtel ismerkedhetnek meg, és ezekkel kapcsolatban azt kell tisztáznuk, eldönteniük, hogy szívesen dolgoznának-e ezeken a területeken, vagy sem. Azok a gyerekek, akiknek már van előzetes pályaeorientációs elképzelésük, a kérdőíven három szakmát jelölhetnek meg, fontossági sorrendben. Azok számára, akiknek nincs előzetes elképzelésük, segítséget nyújt a tesztet is tartalmazó füzet, mely több száz szakmai területet sorol fel. A gyerekek ezek közül jelölhetnek meg hármat fontossági sorrendben. A teszt kitöltését számítógépes értékelés követi.

Az értékelés arra ad választ, hogy a gyerekek által megjelölt pályaeorientációs elképzelések és az érdeklődési irányuk milyen mértékben fedik egymást.

Ezután a gyerekek a személyre szóló értékelőlap mellé 10 szakmából álló javaslatot is kapnak, több mint 400 szakmából válogatva.

Ez különösen azoknak a tanulóknak jelenthet segítséget, akik értékelő lapján nem szerepel az általuk megjelölt három szakma egyike sem, tehát érdeklődési területük az általuk megjelölt szakmák között – a számítógépes értékelés szerint -semmilyen átfedés nincs.

Ezt követően a gyerekeknek lehetősége nyílik arra, hogy a számítógépes adatlap segítségével választott, számukra ajánlott szakmákról a tanácsadótól és a segédanyagok felhasználásával minél többet megtudhassanak.

A program második lépése:

A foglalkozás keretét egy ún. „fantáziaválasztásra” épülő csoportos játék adja. (A játék lényege, hogy a gyerekek egy szigetre utaznak, ahol dolgos népek élnek, mindenki a közösség számára hasznos foglalkozást űz. A szigetre a „belépési vízum” egy foglalkozás, és ott csak az telepedhet le, aki az általa választott, képviselt foglalkozás mestere. A választott szakmában való jártasságot „bizonyítani” is kell.)

A játék kezdetekor a gyerekeknek a pályaválasztás fogalmát is meg kell próbálniuk meghatározni.

A játék során a résztvevők beleélhetik magukat az általuk választott, képviselt foglalkozásba. Átgondolhatják, számba vehetik, milyen eszközöket, szerszámokat igényel az általuk választott szakma, képzeletben bepillantást nyerhetnek a tevékenység tartalmába.

A tanulók írásban rögzíthetik választásukat, megfigyeléseiket, a szakmával kapcsolatos információkat.

A csoportvezető figyelemmel kíséri minden résztvevőt, és megfigyeléseit szintén rögzíti.

A játék lezáró részében a gyerekek elmondhatják érzéseiket, tapasztalataikat, élményeiket, feltehetik kérdéseiket.

A pályaválasztással kapcsolatos érdeklődés további fenntartását egy „családfa-pályafa rajz” készítése szolgálja. (A gyerekek azt a feladatot kapják, hogy mérjék fel, családjukban ki milyen foglalkozást űz. Ennek során tudjanak meg minél többet az egyes foglalkozásokról, és keressenek olyan embert családon belül – ha nincs ilyen, akkor tágabb környezetükben -, akinek foglalkozása megegyezik az általuk választott pályával.)

A tréning után a tanulók egy értékelő lapot tölthetnek ki, mely azt méri, hogy mennyire elégedettek vagy elégedetlenek a szolgáltatással, segített-e nekik pályaválasztásukban.

A programot vezető pályaaorientációs tanácsadó a gyerekek által kitöltött személyes pályaválasztási lap és a tréning során rögzített információk alapján tájékoztatja az osztályfőnököket.

A program következő lépéseként a gyerekeknek lehetősége van a folyamatos kapcsolattartásra, az ifjúsági irodában zajló rendszeres egyéni tanácsadáson és konzultáción keresztül. Ennek során mód nyílik arra, hogy a tanulók, szüleik bevonásával a pályaaorientációs tanácsadó és pályaválasztási-munkavállalási tanácsadó segítségével a rendelkezésre álló információk alapján a választott pályáról minél többet megtudhassanak, valamint kiválaszthassák a foglalkozásnak megfelelő képző intézményt.

A PROGRAM ÜTEMEZÉSE

(Kapcsolatfelvétel a szülőkkel, iskolákkal, célcsoporttal.) A program tájékoztató anyagának összeállítása és eljuttatása a kerület 15 általános iskolájába (kapja: igazgató-osztályfőnök, pályaválasztásért felelős pedagógus).

Oktatási intézmények felkérése telefonon (kapcsolattartás, felvilágosítás a pályaválasztásért felelős pedagógussal és az igazgatóval, időpont egyeztetés személyes találkozó céljából).

Személyes találkozón megegyezni a szülők értesítésének, tájékoztatásának módjáról és az érintett osztályok felkérésének időpontjáról, program lépéseinek időbeni ütemezése (kérdőív, felvilágosítás kb.: 40-45 perc, csoport: 2 óra, egyéni konzultációk, idő: egyéni egyeztetés tárgya).

A megbeszéltek dokumentálása.

Az osztályokra nézve összeállítani a pályaorientációs program lebonyolításának rendjét az egyes oktatási intézményekre nézve (lehetőleg mindenhol a 8. osztályokat előre venni, utána a 7.-et).

Sorrend megbeszélése a tanácsadóval (az osztálylétszám függvényében a csoportok összeállítása).

Időpont fixálása, megerősítése az egyes iskolák igazgatójával, osztályfőnökökkel, pályaválasztásért felelős pedagógussal.

Megbeszélte időpontban tájékoztató a csoportnak.

Kérdőívek kitöltése, felvétele.

Érdeklődők számának felmérése.

Az elérhetőséget meghagyni (név, cím, iroda címe stb.)

A csoportfoglalkozáshoz és az egyéni tanácsadáshoz is szükséges a gyerekek által kitöltött kérdőívek feldolgozása.

A terem, előkészítése a csoportos találkozáshoz /eszközök, berendezés, számítógép(ek).

Az ügyfelek kérdőívre adott válaszainak áttekintése, az egyénre szabott tájoló kérdőív kinyomtatása.

Csoportfoglalkozás, „fantáziajáték lebonyolítása” (2 óra).

A foglalkozás során a számítógépes szoftverek felhasználása, nyomtató, foglalkozás kézikönyv, tájékoztató füzetek, fénymásoló használata.

Csoportfoglalkozás „értékelése” a hatékonysági kérdőív alapján.

Számítógépek kikapcsolása, terem rendbetétele.

A munka során készült anyagok dokumentálása.

A PÁLYAORIENTÁCIÓS TANÁCSADÁS BEILLESZTÉSE AZ INTÉZMÉNY ÁLTAL NYÚJTOTT SZOLGÁLTATÁSOK RENDSZERÉBE

Az ifjúsági iroda megalakulása óta alacsony küszöbű, drop in-jellegű szolgáltatásokat nyújt. Az intézmény légköre, a szolgáltatások elsősorban az ifjúság igényeinek megfelelően lettek kialakítva, de az iroda által nyújtott lehetőségeket bárki igénybe veheti.

A már eddig is működő pályaválasztási-munkavállalási tanácsadást tartó munkatárs tapasztalatai szerint a 7-8. osztályos tanulók egy részét a továbbtanulás-pályaválasztás problémája pánikszerűen, az utolsó pillanatban éri. Így igen sok olyan diák és szülő keresi fel, akik az idő sürgetése miatt pályaválasztási, iskolaválasztási kényszer előtt állnak. Az ilyen helyzetekben a pályaválasztás, iskolaválasztás átgondoltsága, megalapozottsága erősen megkérdőjelezhető, mert így a pályaválasztás nem tudatos, átgondolt folyamat, hanem a helyzet szülte kényszer eredménye.

A pályaorientációs tanácsadás éppen ez ellen kíván tenni. A pályaorientáció a pályaválasztás folyamat jellegét, megalapozottságát, a „rákésülés” fontosságát hangsúlyozza. E szolgáltatás bevezetésével hatékonyan lehetne kezelni, megelőzni a fent vázolt helyzet kialakulását. A pályaorientációs programmal az iroda már meglévő szolgáltatásai hatékonyan együttműködhetnek, így az új szolgáltatás a meglévő rendszerbe jól integrálható.

Az információ-szolgáltatás eddig is magában foglalja az iskolaválasztással, továbbtanulással kapcsolatos információk gyűjtését és rendszerezését. Ezek mellett a gyerekek tanfolyamokról, korrepetálási lehetőségekről, felvételi előkészítőkről is tájékoztatást kaphatnak. Ezek az információk mind hozzájárulhatnak a sikeres pályaválasztáshoz.

A PÁLYAORIENTÁCIÓS PROGRAM ÉRTÉKELÉSE

Előre bocsátva, hogy az ismertetett program az 1998/99-es tanévben kísérleti jelleggel került bevezetésre („beüzemelési” szakaszban van), így eddig csak a tanév első feléről áll rendelkezésre információ.

A PROGRAM CÉLJAINAK ÖSSZEGZÉSE

A XIII. kerületi önkormányzat által fenntartott Ifjúsági Információs és Tanácsadó Iroda már működő, humán szolgáltatásainak bővítéseként, a pályaválasztási és munkavállalási tanácsadáshoz kapcsolódó pályaaorientációs foglalkozások beindítása, a kerületi önkormányzat által fenntartott általános iskolák 7.-8. osztályos tanulói számára.

A program alapvető célja, hogy előkészítse a 7.-8. osztályos (többségében 13-14 éves) diákok pályá-, szakma- és iskolaválasztását úgy, hogy e korosztály döntését megalapozottan és tudatosan hozza meg, azáltal, hogy szélesedik pályá- és szakmaismerete.

Tekintve, hogy ebben a korban a pályaaorientálódás folyamata éppen csak, hogy elkezdődik, a foglalkozások célja az, hogy e folyamatot megalapozottabbá és tudatosabbá tegye.

A program beindítása tehát az 1998/99. tanévben megvalósult.

A program eddigi szakaszának értékelését több oldalról is el lehet(ne) végezni, így a finanszírozó (önkormányzat), a szolgáltató intézmény oldaláról, valamint – és talán ez a leglényegesebb – a programot igénybevevő oktatási intézmények és a felhasználók (célcsoport) a diákok részéről.

Ebben az írásban a felhasználó iskolák és a diákok oldaláról igyekszem átgondolni a program értékelését.

Szemponjtukból a program egyik előnye, hogy az ifjúsági iroda (szolgáltató) és a kerületi oktatási intézmények, valamint az odajáró gyerekek (felhasználók) között hagyományosan jó a kapcsolat. Az iskolák és a diákok az intézményt és tevékenységét ismerik, és szolgáltatásait (pl.: pályaválasztási és munkavállalási tanácsadás) igénybe veszik.

A tanulók pályaválasztási problémáiban, a Nemzeti Alaptanterv (NAT) rendelkezései szerint, az osztályfőnöknek és a pályaaorientációért felelős pedagógusoknak kell segítséget nyújtaniuk. (Ehhez azonban az iskolák túlnyomó többségében a pedagógusok számára nem áll rendelkezésre elegendő információ és segédanyag. Valamint a tanterv e célra külön időkeretet nem biztosít.) A pályaaorientációs program tehát a pedagógusok munkáját is megkönnyíti.

A program hiánypótló (az ilyen típusú szolgáltatásokra sokkal nagyobb igény van, mint amit a szolgáltatók ki tudnak elégíteni.)

Az Ifjúsági Iroda pályaaorientációs programja „házhoz megy”.

A szolgáltatás(ok) a felhasználók részére díjmentesen áll(na) rendelkezésre. A program rugalmas, így bizonyos keretek között egyéni igényeket is képes figyelembe venni.

A diákok szempontjából a program előnye, hogy nem egyoldalúan, a tanulmányi eredménytől, az általános iskolai előmeneteltől teszi függővé a pályaválasztást, hanem nagy hangsúlyt fektet a tanulók személyiségére, készségeikre, érdeklődési körére, e tényezők pályaválasztásban betöltött szerepére. Így azt is elősegíti, hogy a diákok a program során önmagukról is minél többet megtudhassanak.

A pályaaorientációs tréning további előnye, hogy a „hagyományos” – többnyire egyoldalú közlésre épülő – tanácsadástól eltérően, a diákokat aktív szereplőként bevonjuk a

pályaválasztás folyamatába, és a tréning játékos elemeivel (szerepjáték, „családfa-pályafa” rajz) fenntartja a gyerekek érdeklődését.

A „családfa-pályafa” rajz elkészítésének egyik célja, hogy segítse a szülők bevonását gyermekük pályaválasztásába, másrészt ennek segítségével a diákok saját környezetükben (családjukban, ismerőseik körében) találhatnak olyan embert, akinek foglalkozása megegyezik az általuk választott szakmával. Ez is segíti őket abban, hogy a választott pályáról minél többet megtudhassanak.

A felhasználók szempontjából további előnyt jelent, hogy a szolgáltatás komplex: a számítógépes program használatán és a tréninger való részvételen túl a gyerekeknek egyéni tanácsadás és konzultációs lehetőségük van. Ezen kívül pszichológiai és tanulás-módszertani segítséget is igénybe vehetnek.

A pályaaorientációs program forgalmi adatai az 1998/99. tanév első félévében (szeptember-december hónap között):

A programban (négy hónap alatt) a XIII. kerületi általános iskolák közül 12 iskola 600 7. osztályos diákja vett részt. (Ez az összes 7.-8. osztályos tanuló 38%-át, a 7.-es tanulók 75%-át jelenti.)

A programot értékelő lap kitöltésekor a résztvevő gyerekek 78%-a nyilatkozott úgy, hogy jól érezte magát a foglalkozásokon, és az segített számára a pályaválasztásban. 18%-ukjól érezte magát a foglalkozásokon, de a pályaválasztásukban nem segítette őket, míg 4%-uka tréningen sem érezte jól magát, és megítélésük szerint az nem segített pályaválasztásukat. E gyerekek számára a pályaaorientációs tréning nem bizonyult megfelelő segítségnyújtási módnak ahhoz, hogy pályaválasztásukat megkönnyítse. Számukra (is) lehetőséget biztosít az iroda munkatársa az egyéni konzultációra, vagy közreműködik más, pályaválasztásban segítséget nyújtó intézmény, szervezet megkeresésében.

A program részletesebb értékelésére további információra lenne szükség, ezek jelenleg még nem állnak rendelkezésre.

Az értékeléshez fontos információ lenne, hogy a programban résztvevő diákok közül hányan adják be továbbtanulási jelentkezési lapjukat a tréning során választott szakmára az ajánlott oktatási intézményekbe, és ezekbe milyen arányban nyernek felvételt. Erre nézve adatokat a pályaaorientációs tréninget tartó munkatárstól, valamint az osztályfőnököktől és a pályaválasztásért felelős pedagógusoktól nyerhetünk.

A program hosszú távú értékelése már lényegesen nehezebb feladat, melyhez nyomkövetéses vizsgálatra lenne szükség. Ez a gyerekekkel, családjaikkal és az általuk választott képző intézménnyel való hosszú távú kapcsolattartást igényelne.

A nyomkövetéses vizsgálat során a diákok középiskolai előmenetelét (fenntartják-e továbbra is pályaelképzeléseiket, hogyan alakultak a választott pályával kapcsolatos elvárásaik, hogyan állnak hely az iskolában stb.) lehetne vizsgálni. További lényeges információ, hogy végül hányan fejezik be sikeresen tanulmányaikat, tanulják ki az általuk választott szakmát vagy hagyják ott az iskolát, és szakmaválasztásuktól eltérő irányba orientálódnak.

A hosszú távú értékeléshez lényeges információul szolgálhat, hogy a választott szakma kitanulása után milyen arányban helyezkednek el (tudnak elhelyezkedni) képzettségüknek megfelelő munkakörben.

Mindezzel kapcsolatban azonban számos probléma merül fel. Egyrészt az ilyen jellegű nyomkövetéses vizsgálat igen hosszú távú kapcsolattartást igényel(ne) a szolgáltató (ifjúsági iroda) és a programban résztvevők között. Ez mindkét részlől számos nehézségbe ütközne (pl. a hosszú idő alatt a program résztvevői közül sokan lemorzsolódnának). Másrészt ilyen hosszú távon nehezen mérhető és objektíválható, hogy a kapott eredmények

valóban a program hatásait tükrözik-e (tehát, hogy mi az, ami a programnak és mi az, ami egyéb tényezők hatásnak tulajdonítható). Harmadrészt e vizsgálatok költségei a program költségkereteit meghaladnák.

Írta: Domszky András – Büki Péter

HELYZETJELENTÉS AZ ÁLTALÁNOS ISKOLA ÉS DIÁKOTTHONOKRÓL (TÖBBCÉLÚ KÖZOKTATÁSI INTÉZMÉNYEK)

Az Országos Család- és Gyermekvédelmi Intézet (május elsejétől jogutódja, a Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet) Szakellátási Osztálya 2000 májusában adat- és problémagyűjtést végzett az általános iskola és diákotthonok körében, hogy az így kapott információkon keresztül is vizsgálhassa ezen intézmények gyermekvédelmi szempontú átalakulását, megfogalmazza módszertani észrevételeit.

Mint ismert, a többcélú közoktatási intézmények az 1997. február 25-27-i zánkai, Gyermekvédelem a gyógypedagógiában című konferencia állásfoglalása alapján kerültek a Gyermekvédelmi törvény hatálya alá.

Az adatgyűjtésünk során 66 általános iskola és diákotthon aktuális állapotáról kaptunk információt. A 66 intézményből 20 kastélyépületben, 20 korábban más célra használt épületben (pl. vadászház, népiskola járási hivatal, idős papok otthona, szülőotthon, laktanya stb.), 26 pedig erre a célra épült intézményben működik (három esetben jelezték, hogy a korábban épült – kastély vagy egyéb – épület mellé e célra külön épületet emeltek). Az e célra épült intézmények kora is árulkodó. Hét intézmény épült a második világháború előtt, közülük négy 1902-1903-ban, egy pedig 1802-ben. Csupán egy épült az adatgyűjtés szerint 1957-ben, tizennégy 1970 és 1989 között. Négy intézmény épült az elmúlt évtizedben. Ezek az adatok érzékeltetik, mennyire elmaradott a többcélú, fogyatékosokat oktató és nevelő intézmények telepítése (például a kaszárnyaszerű kastélyotthonok 2000 elején a gyermekvédelmi szakellátás „hagyományos” területén már csak elvétve működtek). Ez sérti az ott élő gyermekek és fiatal felnőttek esélyegyenlőségét.

A 66 intézményben mintegy 2500 gyermekvédelmi gondoskodásban részesülő gyermek él. Közülük 1670-en átmeneti neveltek, 380-an tartós neveltek, és ugyancsak 400 az utógondozói ellátásban részesülő fiatal felnőtt. Mintegy 100 gyermeket jelöltek ideiglenes hatályú elhelyeztként vagy intézeti neveltként(l).

Az életkor szerinti megoszlásban szereplő adatok tájékoztató jellegűek, mert a beérkező válaszokból nem lehetett a korcsoportokat pontosan meghatározni.

- 0-3 éves – 3 fő
- 4-6 éves – 55
- 7-9 éves – 225
- 10-12 éves – 440
- 13-15 éves – 710
- 16-18 éves – 700
- 19-24 éves – 400

Ebből a megoszlásból (annak ellenére, hogy csak tájékoztató jellegű) leolvasható az a trend, hogy a többcélú közoktatási intézmények gyermekvédelmi részlege még nem felel meg a gyermekvédelmi szakellátás egyik fontos követelményének: a széles korhatárú ellátásnak. A hét év körüli ugrás magyarázható azzal, hogy a fogyatékosok (különösen a tanulásban akadályozottság) ekkor derülnek ki. Aggályos a fiatal felnőttek ellátása. Mint az leolvasható, nagy mértékű létszámcsökkenés következik be a 18. életév betöltését követően.

A személyes beszélgetések, valamint az adatgyűjtés is arra enged következtetni, hogy az utógondozói ellátásra a többcélú közoktatási intézmények nincsenek felkészülve.

A gyermekvédelmi gondoskodásban részesülő gyermekek és fiatal felnőttek elhelyezési módja az általános iskola és diákotthonokban: (Természetesen egy-egy intézményben több módon is elhelyezhetik a növendékeket, ezért ha összeszámoljuk a lenti adatokat, több intézményt kapunk, mint 66.)

- 40 intézményben a diákotthoni hálóban közösen nevelik őket;
- 6 intézményben a diákotthonban, de külön hálóban;
- 13 intézményben a diákotthonon belül kialakított lakóegységekben;
- 14 intézmény rendelkezik különálló lakásotthonokkal is;
- 13 intézmény talált „egyéb” megoldást is az elhelyezésre.

Az elhelyezési módozatokból kitűnik, hogy májusig az intézmények közel felében vagy meg sem kezdődött a gyermekvédelmi szempontú átalakulás, vagy pedig a folyamat elején tartottak még.

A szöveges válaszok alapján, illetve az egyes intézménylátogatások során azt tapasztaltuk, hogy a többcélú közoktatási intézményekben (általános iskola és diákotthonok) a gyermekvédelmi gondoskodásban részesülő gyermekek elhelyezési körülményei nem megfelelőek. A személyi feltételek az adatgyűjtés alapján nem tűnnek rossznak, pszichológus 49 intézményben „elérhető” (sajnos csak kilenc intézményben főállású munkatárs). Legjobb az ellátottság a gyermekgyógyász tekintetében: 59 intézményben megoldott a gyermekek orvosi ellátása, csupán két helyről jelezték, hogy nincsen gyermekorvos. Ugyancsak kielégítőnek tekinthető a pszichiáterrel, illetve a neurológussal való ellátottság. Ezekből az adatokból természetesen az ellátás minőségét nem lehet megítélni.

Az intézmények vezetőivel folytatott beszélgetések során világossá vált, hogy az általános iskola és diákotthonok számára a gyermekvédelmi szempontú átalakulás a kompetenciakörök tisztázatlansága miatt, valamint az egyes intézményekben nevelt nem egyszer több mint száz(!) gyermekvédelmi gondoskodásba vett gyermekről és fiatalról való gondoskodás szinte lehetetlen. A munkát nehezíti, hogy a fenntartók az átalakítás ütemezését általában 2002-re tették, vagyis nincsenek meg az átalakuláshoz szükséges kondíciók.

Mindezek ismeretében a Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet Szakellátási Osztálya egyetértve a szakma képviselőivel úgy látja, hogy célszerűbb lenne a tiszta profilú intézmények létrehozása (gyógypedagógiai centrumok, valamint a gyermekvédelmi ellátottak részére lakásotthoni hálózatok kialakítása).

Gyakorlatilag ez az igény fogalmazódott meg a 2000. május 31. – június 2. között megrendezett VII. Országos Gyermekvédelmi Konferencia, „Diákotthonok átalakulása, szakemberképzés” című szekciójának ülésén is. A szekcióülést követően elkészült írásos összefoglaló dokumentum a következő:

A 2000. évi, Székesfehérváron megrendezett Országos Gyermekvédelmi Konferencia, „Diákotthonok átalakulása, szakemberképzés” című szekciójában a jelenlévő szakemberek, a szakmai-érdekvédelmi szervezetek, a Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet, az ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Kar, valamint a Szociális és Családügyi Minisztérium képviselői egyhangúan megállapodtak abban, hogy a gyógypedagógusok képzésébe integrálni szükséges az átalakuló gyermekvédelem módszertani változásait, hogy a végzett gyógypedagógusok a szükséges kompetenciákkal rendelkezzenek a gyermekvédelmi gondoskodás alatt álló növendékek ellátásában is. Ennek érdekében

szülessék megállapodás az ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Kar és a Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet között.

Az 1997. február 25-27-ei, „Gyermekvédelem a gyógypedagógiában” című zánkai gyógypedagógus konferencia indítványa nyomán a Gyermekvédelmi törvény hatálya kiterjed a bentlakásos gyógypedagógiai intézményekben elhelyezett gyermekvédelmi gondoskodás alatt álló növendékekre is. A Gyvt. 156. §-a értelmében a nevelési-oktatási intézménynek, ha legalább tizenöt gyermekvédelmi gondoskodás alatt álló gyermeket lát el, át kell alakulnia többcélú intézménnyé, s ha ott a Gyvt. szerinti otthont nyújtó ellátás nem biztosítható, a kollégiumi, diákotthoni ellátás fenntartása mellett gondoskodni kell a gyermek nevelőszülőnél vagy gyermekotthonban történő elhelyezéséről.

A megvalósítás azonban lassan halad, a megyei gyermekvédelmi koncepciókban a bentlakásos gyógypedagógiai intézményekben élő gyermekvédelmi gondoskodás alatt álló növendékek törvénynek megfelelő ellátása az utolsó helyen szerepel, ami sérti az esélyegyenlőséget.

Ugyanakkor az általános iskola és diákotthonok zöme nem a megfelelő épületben működik, rosszak a személyi és a tárgyi feltételek, miközben nagy a zsúfoltság. Nem ritka, hogy egy-egy intézményben 150-200 gyermekéi különböző jogcímenek.

A probléma súlyosságára hívta fel a figyelmet a 2000. február 3-ai nyírbátori tragédia. Ez megerősítette a szakma képviselőit és az érdekvédelmi szervezeteket abban, hogy az intézményeket „tisztá profilúvá” kell tenni, ennek a meggyőződésüknek adtak hangot Székesfehérváron is.

Az esélyegyenlőség biztosítása szociális kérdés. A fogyatékkal élők esetében ennek a szociális kérdésnek a megoldása lehetetlen a gyógypedagógiai szaktudás nélkül, és viszont: önmagában a gyógypedagógiai szaktudás sem érvényesülhet a szociális ellátások elveinek és módszereinek ismerete nélkül (mivel azokat nem tartalmazza).

Ha az esélyegyenlőség szociális kérdés, akkor a szociális ellátások rendszerébe illeszteni kell vele foglalkozni. A gyermekvédelmet az 1997. évi XXXI. törvény a szociális ellátások rendszeréhez kapcsolja, így elvben azoknak a gyermekeknek és fiataloknak, akik gyermekvédelmi gondoskodás alatt állnak, és gyógypedagógiai megsegítést igényelnek, nem a gyógypedagógia (oktatási), hanem a gyermekvédelem (szociális) ellátórendszerén belül kell hozzájutniuk szükségleteik gyógypedagógiai kielégítéséhez. Elhelyezésük és ellátásuk szervezeti feltételeit és követelményeit, valamint helyettesítő gondozásuk tartalmát és módszereit a gyermekvédelem, speciális szükségleteik kielégítését pedig a gyógypedagógia szakmai normái szerint kell megvalósítani.

Azoknak a szakembereknek a képzése, akik a fenti igényeknek megfelelnek, jelenleg hiányzik, illetve csak részleges Magyarországon.

Az ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Kar, valamint a Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet együttműködését a gyermekvédelmi gondoskodás alatt álló gyógypedagógiai megsegítést igénylő növendékek ellátása módszertani feltételeinek kidolgozásában kellően indokolja, hogy a gyógypedagógia területén a szakmai-módszertani tanácsadást és koordinációt (a NCSSZI-hez hasonló háttérintézmény hiányában) a Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Kar látja el.

A „Diákotthonok átalakulása, szakemberképzés” című szekció résztvevői az együttműködés lehetséges tartalmát a következőkben fogalmazták meg:

A Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet dolgozzon ki a fenti célok megvalósításához szükséges gyermekvédelmi gyakorlati tanegységeket (tréning programot).

A Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Kar biztosítsa e gyakorlati tanegységek választhatóságát, kredit értékét és előszakosodáskénti megjelenítését az oklevélben.

A Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet vállalja a képzéshez szükséges kiadványok megírását, szerkesztését és kiadását, a Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Kar pedig használja fel ezeket az említett célok érdekében a képzés során.

Az adatgyűjtés, valamint a szekcióülés tapasztalatait csak megerősítette az október folyamán a gici Sztéhlo Gábor Általános Iskola és Gyermekotthon igazgatójától, Vock Józseftől kapott levél, amelyben az igazgató úr feltárja a többcélú intézmények feladatkör bővüléséből adódó munkajogi, illetve kompetencia-problémákat.

Kérjük a tisztelt kollégákat, hogy az adatgyűjtés és a Konferencia szekcióülése zárodokumentumának ismeretében osszák meg velünk elképzeléseiket, problémáikat a többcélú közoktatási intézmények átalakulásával, átalakításával kapcsolatban annak érdekében, hogy az illetékes szaktárcák felé minél hatékonyabban tudjuk ezeknek az intézményeknek az érdekeit képviselni.

Cím: Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet Szakellátási Osztály 1134 Budapest, Tüzér utca 33-35.

Írta: Neményi Mária

HIVATÁSA: VÉDŐNŐ INTERJÚK

I.

1958-ban születtem, Budapesten. Édesapám műszaki csoportvezető volt egy gyárban, anyukám számviteli főiskolát végzett, utána a bíróságra került. Bűnjelekkel foglalkozott sokáig, aztán a bíróságon belül különböző állásokat kapott. A nyugdíja előtt egy iskolába került, ahol gazdasági vezetőként dolgozott. Van egy bátyám, aki két évvel idősebb nálam. Édesapám technikus végzettségű. Sokszor nekiállta műszaki egyetemnek, csak a katonaság mindig közbeszólt. Elég viharos fiatalkora volt, ennél fogva soha nem tudta befejezni az egyetemet. A családukban nem igazán voltam én ellenőrizgetve tanulásban vagy egyéb dolgokban, viszont a szabadságom az nagyon kevés volt. Ez, gondolom, azzal is magyarázható, hogy anyukám a bíróságon dolgozott, nagyon sok szörnyűséget látott, hallott. Én nem mehettem el sehova, osztálybuliba se, sehova,

Én a szabadságvágyamat nem igazán élhettem annak idején ki. Jó tanuló voltam, nem is voltam ellenőrizve soha, a saját magam ura voltam a négy fal között. Az apám nem mondható erőskezű apának, ő inkább engedékeny volt, és nem voltak szabályok. Anyám viszont inkább lelki terrorban tartott. Tehát rá az jellemző, hogy zsarolt mindig egy kicsit az érzelmeivel, apa meg olyan engedékeny volt. Ő érezte azt, hogy anyám és köztem nem igazán felhőtlen a kapcsolat, ő volt az engedékenyebb, hogy jól van lányom, menjél, de aztán gyere haza, adott egy kis zsebpénzt. Azt hiszem, a kamasz olyan, hogy mindig értékeli a szüleit, szűrőn át nézi őket. És én is megfogadtam, hogy na ezt és ezt nem csinálom a gyerekeimmel. Amit most így szülőként átélek, az úgy néz ki, hogy ez a lelki terror ugyanúgy bennem van, ugyanúgy féltém a gyerekeimet. A szabadságot igyekszem megadni, de úgy látom, nekik ez nem elég. Az ember próbálkozik, hogyan is kellene gyereket nevelni, gondolom a szüleim ugyanígy voltak, ezt végig kell járni.

Gőzöm sem volt arról, hogy mi a védőnői munka. A Kossuth Zsuzsában végeztem, és ott volt egy tündéri szakmai tanító nénink, ő mondta, menjünk fel hozzá. Összeszedett három lányt, hogy akar nekünk mondani valamit. Még most utoljára indul a tíz hónapos védőnőképző a Vas utcában, oda el kellene nektek menni. De azt sem tudom, mit csinál a védőnő, mondtam. Nem baj, majd megtudod, neked való. És így kerültem oda. Tulajdonképpen így csöppentem bele, így kezdődött a pályafutásom. Engem az egészségügy nem nagyon vonzott, mert mindig ódzkodtam a betegségek, a beteg ember gondozásától, tehát ez a kórházi miliő abszolút nem vonzott soha. Mindig lehangolt, ha valakivel valami baj van, valami nyomorúság, azt én is magamévá teszem.

A tanulás fontos volt a családban, és szüleimnek a felfogása ma is az, hogy szeretnék az unokákat is taníttatni. Sőt, egy kicsit túl is értékeli a tanulást. Mert én is állandóan továbbképzésekre járok, tanulok, mert úgy érzem, hogy fontos, ahhoz, hogy az ember jól tudjon dolgozni, állandóan tovább kell, hogy képezze magát. Annak idején úgy volt, ha jó volt az iskolai végzettséged, nagyon jól tudtál érvényesülni. Most azért nagyon sok olyan családot látsz, ahol elvégzik az egyetemet, főiskolát, és nem tudnak elhelyezkedni. Ehhez kellene egy olyan szociálpolitikai intézkedés, amely a jól képzett fiatalokat pártolná, és nem a nyugdíjban lévőket. Ez már politika, hogy mit kéne lépni, de nem vagyok én sem okosabb, mint ők.

A védőnőképző után 1978-ban, augusztusban férjhez mentem, azután egy évet dolgoztam. Az úgy zajlott, hogy a XX. kerületben kezdtem dolgozni, ott nem jöttem ki a csoportvezetővel, mert milyen egy kezdő?, amit tanult, azt nagy elánnal elő akarja vezetni a körzetben, meg akar mindenkit változtatni. A csoportvezető meg nem volt egy olyan aktívan dolgozó, nem járt ki a körzetbe, nem volt emberi kapcsolata, ő azt mondta, hogy minden mindegy, te ne akard őket megváltoztatni. És a munkahelyi ellátottság sem volt megfelelő. Hogy is mondta? Neked csak a szád járhat, nem a ruhapézn. Egy idő után úgy voltam vele, hogy elegendem van, és elmentem YYY-ra dolgozni, de akkor már terhes voltam. Körülbelül egy éves munka után mentem el szülni, és otthon voltam hat évig a két gyerekkel.

Kezdetben jobb volt a lakosság életkörülménye, magasabb volt az életszínvonal, mindenkinek volt munkája, ennél fogva kiegyensúlyozottabb volt az emberek lelkivilága. Nem voltak annyira rászorulva a lelki kapcsolatra. Most inkább az dominál, hogy sok a probléma, részint abból, hogy rosszul élnek anyagilag, nagyon kuporgatni kell, nagyon soknak nincs állása, nagyon soknak van létbizonytalanság-érzése, és ennél fogva jobban rá vannak szorulva az emberi kapcsolatokra, hogy pátyolgassuk őket, meghallgassuk. Régen inkább az volt a feladatunk, hogy elmondjuk, mit egyen a gyerek, most ezen gyorsan átszaladunk, aztán pedig a lelkivilágukat kell egy kicsit babusgatni, hogy tanulják meg a helyüket, és próbálják megoldani a problémájukat. Igazából nem mondhatnám azt, hogy rosszabb anyagi körülmények között élnek, mint én, de elhagyatottak. Még nincsenek arra rászorulva, hogy segínyt kelljen nekik intézni, ők még csak most ocsúdnak abból, hogy rosszabb az életkörülményük, mint öt évvel ezelőtt, és ezt meg kell tanulni kezelni valahogy. Hogy egyáltalán fel tudják dolgozni, hogy most rosszabb. Ezek kisebb lakások, egy-másfél szobások vagy egy szoba-két félszobások. Van egy periódus, amikor kiöregszik a lakosság, utána elcserelik a lakást, mert az idősebb a negyedikről le szeretne jönni, a fiatalabb meg csak azt tudja megvenni... szóval ilyen hullámban növekszik a körzet, hol nagyon csökken, hol meg hirtelen megugrik.

Mikor kezdtem, rettenetes bensőséges volt köztünk a kapcsolat, ugye körülbelül egyidősek voltunk, tegeződtünk. Most már az ember ennyi idősen elkezd gondolkodni, hogy tegeződhet-e egy családdal vagy sem. Aztán volt egy rossz tapasztalatom, egy anyuka mondta, hogy náluk a munkahelyén nem divat a tegeződés. Miért, kérdem, hol dolgozik az anyuka? Azt mondta nekem, hogy metróvezető. Azóta elgondolgom, hogy jót teszek-e azzal, hogy felajánlom a tegeződést, mert gondolom, ha az ember valakivel tegeződik, sokkal nyitottabb a kapcsolat, sokkal hamarabb kinyílik a másik, és talán jobban látja, hogy segíteni megyek oda, és nem számon kérni tőle. És kapok ilyen pofont az élettől. Meginogtam, hogy mi a jobb, ha az ember tartja azt a bizonyos három lépést. Érdekes, ha az ember tegeződik valakivel, azért fölkinálja azt is, hogy túl szoros lesz a kapcsolat, és az anyuka úgy gondolja, hogy mivel ilyen jóban vagyunk, betelefonálhat, hogy kér egy receptet, vidd ki, dobd be neki, és akkor átmész ilyen kiszolgáló személyzetbe. Ez kellemetlen azoknak a védőnőknek, akik bent laknak a körzetben, közel laknak.

Azért vannak még régiek, akik most szülnek újra abból az időből. Velük tényleg egész más a kapcsolat, bejönnek és kellemesen el tudunk beszélgetni. Én úgy érzem, hogy most is jó a kapcsolatom a családokkal, de érzem, hogy akik most kismamák, náluk már tekintélyem van, hogy én vagyok a védő néni, csókolom, és akkor az ember elcsodálkozik, hogy csókolom... Tulajdonképpen a lányom korabeliek szülnek most. Tehát szeretnek és tisztelnek, de már nem az a kapcsolat van közöttünk, ami annak idején volt. Én vagyok a kis öreg védőnéni.

Szociális szempontból nincs olyan nagy szórás a családjaim között. Akik gazdagabbak, azok fogják magukat, és elmennek. Tehát aránylag egy szinten vannak. Van egy kicsit

szegényebb réteg, de ez annak idején nem volt. Cigány családom – nagyon gondolkodom, egy van, az tuti -, de azon kívül kifejezett cigány család nincs. Ez a család különb a legtöbb fehérnél. Tündének, aranyosak, az apuka muzsikus, és annak ellenére a fülével van probléma, egy kicsi halláscsökkenése van születése óta, van két csemetéjük, jó anyagi körülmények között élnek. Fölveszik a segélyt, fölveszik a mozgássérülteknek járó támogatást, ebből lehet csempét felrakni, meg csúszásmentes követ rakni az előszobába. Ettől függetlenül csak azt veszik igénybe, amit ha egy fehér embernek is ilyen lehetősége van, felvesz. Nagyon tiszták, nagyon rendesek, tele vannak szeretettel, imádják a gyerekeket. Igazándiból a legkevesebb problémát okozzák. Volt cigány családom az első körzetben is, amikor kezdtem, illetve a másik kerületben, ahol dolgoztam azalatt a pár hónap alatt. De mindenhol szeretettel fogadtak, tehát nem volt az, hogy menjen innen, mit akar. Jó, volt, akinek könnyörögni kellett, hogy jöjjön be oltásra, de igazándiból szerettek. Ha valamit mondtam, megcsinálták, ha nem először, akkor másodszor. Jópofák, én szeretem őket. Amikor novemberben kismamacipőben voltam, és mentem ki, a leghátsó prérus házban laktam, és a nagymama fogadott, hogy egyek a lucskos káposztájából, mert nem is tudom, ha nem eszek, mi lesz, meg kellett kóstolnom. Akkor megmondta, hogy fiam lesz, persze kislány lett. De ami a legérdekesebb, a gyerek kint egy szál gatyában rohagált az udvaron, mezítláb, soha nem volt beteg. Tehát annyira edzettek, tudod, olyan természetesen vannak nevelve.

Nekem nem volt soha semmi bajom a cigányokkal. Jó, most volt egy kis probléma itt a cigány-továbbképzésen, ami a védőnőknek volt, és – na jó, az embereknek mindig vannak előítéletei, ha saját tapasztalata nincsen – az előadáson is azt mondják, hogy nem igaz a fele sem, amit hallunk, hogy felszedik a parkettát, meg egyebek. Én mentem, és elmeséltem mindenkinek, hogy nem is igaz, és el kell fogadni őket. Na most az az igazság, hogy mindenkiben van egy érzés, és elmondja a saját tapasztalatát. Mondom, nekem olyan tapasztalatom nem volt, ami negatív lenne velük kapcsolatban, de mindenki mesél körülöttem, hogy ez történt, az történt. Másnap jöttem dolgozni, és itt összeveszett két anyuka, egy cigány anyuka és egy fehér bőrű anyuka, jött a bébiruhástól az eladó, és mondta a másiknak, hogy ne húzd rá a gyerekekre az én ruháimat. Amit elmesélt, hogy a cigány nő bement a boltba, elemelt néhány gyerekruhát, és adta rá a gyerekére. Na most ezt háromnégy anyuka és a gyerekek, akik szemtanúi ennek, végighallgatják. Már a gyerekekbe ez az elnyomás bele van építve, hogy látják ezt az állandó vitát a fejük felett.

Nekem az az emlékem van, hogy mindig nagyobb szeretettel mentem hozzájuk. De hogy ez miből adódik, az ember úgy ment, hogy lesz, ami lesz, és bedobok minden maximumot, bűbajos leszek velük, és akkor biztos, hogy elérem a célomat. Igazándiból azzal fegyverkeztem fel, hogy nagyon kedves leszek, és akkor tényleg így volt, hogy ők is megnyíltak. Tehát ha látták benned, hogy közvetlen vagy, barátságos vagy, nem vagy olyan, hogy na most holnap, ha török, ha szakad, bejön oltásra, hanem megadod neki a választási lehetőséget, hogy jövő héten valamelyik nap jöjjenek be tanácsadásra, akkor megcsinálják, amit kérek.

Szerintem a személyiségtől függ, hogy tud-e valaki hangot találni a gondozottjaival. Kell hozzá tapasztalat is, tehát nem is azt mondom, hogy a körzetben lehet megtanulni, de ott is. De kell hozzá egyéni tapasztalat is, hogy otthon végigcsináld ugyanazt, hogy otthon rájössz, hogy nem úgy kell táplálni a gyereket, ahogy a nagykönyvben meg van írva. Jó, kell egy irányelv, ahonnan el lehet indulni, de az a gyerek úgyis megmondja, hogy neki mi az, ami ízlik, mi az, ami nem. Én próbálok az anyukákat arra nevelni, hogy önállóak legyenek, hogy ne fűggenek a védőnőtől, annál fogva, hogy keveset tudok velük találkozni. Mindig mondom, ha én nem megyek csak úgy, ha szükség van rám, telefonáljanak, megbeszélünk

időpontot, vagy az önálló védőnői tanácsadás alatt keressenek meg. Nem minden esetben működik ez, tehát van, aki azt hiszi, hogy nincs szüksége rám, holott megyek ki, és látom, hogy nem jelentkezett, pedig itt lett volna a helye, a gyerek nem szopik.

Onnan indultunk el, hogy mi szükséges ahhoz a védőnőnek, hogy jól tudja végezni a munkáját. Kell hozzá tapasztalat, hogy tudjam, hogy hogyan működnek otthon, tehát nem elég, hogy kimegyek, és tíz percig ott ülök, és anyukának előadom azokat a tanultakat, amiket a továbbképzőben vagy a főiskolán tanul az ember. Mert a főiskoláról is megvan a véleményem. Annak idején úgy volt, hogy mindenkinek el kellett végeznie. Na most amíg gyesen voltam, addig mindig írtam kérvényeket, hogy szeretném, hogy amíg otthon vagyok, el tudnám végezni a főiskolát. Ez nem jött össze, mert mindig visszaírtak, hogy az idősebbeket iskolázzák be. És mikor én oda jártam, akkor marxizmus volt, politikai gazdaságtan, szocializmus, szakmai pluszt nem adott. Az, hogy nekem főiskolai végzettségem legyen, inkább csak stressznek jó volt. Én gyes után kerültem be, és amíg otthon van az ember hat évig, más lesz az észjárása, elgyermetegesedünk tulajdonképpen otthon. Én amikor jöttem dolgozni, rettenetesen nagy szorongást jelentett számomra, hogy hogy fogok én megszólalni, hogy fogok beszélni a szülőkkel. Felnőtt partnerem nekem arra, hogy állandóan beszélgettem volna, nem volt. És miről is beszélgettem volna: volt kaki a babának vagy nem volt, volt láza vagy nem volt láza. Tehát beszűkül az ember nagyon otthon. Én attól félttem, hogy kijövök körzetbe, és akkor hogy fogok beszélni az anyukákkal. Nagyon nagy szorongás volt bennem, pláne azért, hogy új munkahelyre jöttem. Aztán kimegy az ember, és saját magáévá teszi azt a problémát, ami neki van, és nekem is ugyanaz volt, és hamar átérzi az ember, hogy milyen nehéz ez az otthon lévőknél. És ez kell a védőnői sikerhez, hogy bele tud érezni magad abba a helyzetbe, amit átél most, és igenis, az egy nagyon nagy probléma. Lázás a gyerek, nem jön haza az apuka időben, és hol van, és mit csinál, és nem tudja, mit csináljon... tehát ehhez kell egy élettapasztalat, gyerekekkel is.

Igazából szerintem jó védőnő 35 évtől lehet az ember, amikor már túl van dolgokon, már belekóstolt, hogy nem olyan fenékgig tejfel semmi sem, és látom már a kiutakat, megoldási módokat is, hogy hogyan lehet rávezetni, hogy meg tudja oldani ezeket a problémákat. És nem engedném dolgozni a védőnőket 55-57 éves koruknál tovább semmiképpen. Leépülünk. Látom a kolléganőket, hogy kiégnek, nem találnak semmi újat, monotonná válik, gyűlik a kudarc, mert ugye kudarc mindenkinél van. És egyre mozgásképtelenebbek is leszünk, én azt hiszem. Tehát itt fáj, ott fáj, és ha az ember saját problémája növekszik, halmozódik, egyre kevésbé tud figyelni a másokra. Úgy gondolom, csak az lehetne jó idős védőnő, akinek semmi kötöttsége nincsen, nincsenek idős szülei, akiket gondozni kell, nem vágyik arra, hogy inkább az unokával lenne, nem kint a körzetben... tehát, aki független.

Szerintem jó védőnő nincs is, aki nem anya. Ha nincs gyereke, akkor lelkiileg nem éli át, eleve az empátiás érzéke nem alakul ki az anyákkal szemben. Én emlékszem, amíg nekem nem volt gyerekem, az egy év volt, és én szajkóztam, amit a nagykönyvben írtak, és ha nem úgy csinálta az anyuka, akkor én dörgedelmesen rászóltam, hogy nem úgy kell... Szóval így nem lehet. Én hiába lennék barátságos, ha nem érezném át, hogy neki ez mekkora probléma. Ő megcsinálja, amit a védőnő mond, de a gyerek sugárban köpi vissza a repáfozéléket, tehát azt meg kell tapasztalni. Az anyaság nem arról szól, hogy én valamit jól csinállok, és akkor abba a gyerek beleegyezik, hanem igenis, ez állandó megfigyelés dolga, hogy az anyuka figyel, hogy reagál a gyerek, és az anyuka váltani tud. Erre kell megtanítani az anyukát, hogy próbáljanak kölcsönösen alkalmazkodni egymáshoz, és a gyerek lehetőleg úgy kerüljön oda a családhoz, hogy ahhoz szoktassuk hozzá, ami nekünk kellemes, mert most lábujjhegyen járunk, utána egy év múlva elkezdjük csapkodni az ajtót, akkor ez milyen megrázódás lesz a gyereknek. Ezt én is a saját káromon tanultam meg. Én nem jól neveltem

a gyerekeimet, hanem tanultam rajtuk, hogy mit csináltam rosszul, és mit lehet másképp csinálni, és a beleérző képesség csak akkor alakulhat ki, ha ezt én átéltem, és tudom, hogy milyen érzelmekkel jár. Ha az én kezemben is fullad egy gyerek, akkor én visszaemlékszem arra, hogy igen, annak idején az én gyerekem is ezt csinálta, és ez mekkora, milyen rettenetes rémületet vált ki egy szülőből.

Számomra igazából a barátságához hasonlít az anyákhoz fűződő érzelem, nem tudom, maga a női nem miatt... Biztos, hogy az apukákkal más a kapcsolat, távolságtartó. Volt is ilyen élményem, hogy az apuka lekucorodott a székre, és vicceket kezdett mesélni, marhára el volt lazulva, jól van, de én az anyukához jöttem és a két gyerekhez. Hát az, hogy nő, velük vagyunk szoros kapcsolatban, mert ő az anyuka, ő van otthon a gyerekekkel, de van, hogy az apukával kell diskurálni, mert ő az, aki elhordja a gyereket hallásvizsgálatra, logopédiára. Van, ahol felelősebb az apuka, mert ő viszi, ő tudja jobban, tehát van, amikor vele tartom a kapcsolatot.

Biztos, hogy van a kapcsolatban része a női szolidaritásnak is, de ez inkább az anyasággal kapcsolatos. Nem azt mondom, hogy nő, hanem hogy ő is úgy anya, mint én vagyok anya, tehát így szolidarizálok, mint nő. Mint nő? Néha úgy belekacsintok az asszonysorsba, mint női sorsba, vannak gubancos dolgok, amik úgy szíven ütnek az embert. Hogy ilyen is megeshet egy nővel, és hogy fog ebből kilábalni, és nem tudok rá megoldási módot, mert hiszen én még ilyenekkel nem találkoztam, csak át tudom élni azt a rettenetes szorongást, amit ő érez. És várok, várok, hogy ez mivé fog fajulni. Most történt például egy eset, egy régi családommal, volt két kislány, mind a kettőt nekem szülte már az anyuka, nagyon jó kapcsolatunk van, ő is egészségügyben dolgozik. Bejelentkezett terhesrendelésre, és láttam rajta, hogy valami nagyon bántja. Bementünk a terhesszobába, kérdezem, hogy egyébként hogy vagytok? Ne is mondd, mondja nekem, mert mindjárt elbőgöm magam. Elkezdtek tölteni az adatokat, kérdezem, hogy a gyerek apukáját hogy hívják. Kérdezi tőlem, hogy honnan tudad, mert nem úgy kérdeztem, hogy a férje. Az apuka neve nekem ismerős volt... Kiderült, hogy a szomszéd apuka a gyerek apja. Ismerem őket is, az anyuka egy nagyon helyes, szőke nő, nagyon aranyos. Tehát most két család között, akiket jól ismerek, alakul ki egy ilyen konfliktus. Tatom a számat, hogy hogyan fog ez megoldódni, tanácsot adni nem tudok, ezt nem tanítják a főiskolán. És ilyen sok van, bár számomra ez volt a legérdekesebb, illetve nem a legérdekesebb, de ilyen is produkál az élet.

El tudnék képzelni férfit ezen a pályán akkor, ha lesznek kispapák is. Én nem tartom ezt női szakmának. Ez egyszerűen abból adódik, hogy van egy szféra, ugye hogy a nők szoptatnak, meg a nők szülnek. Na most kimegy egy védőbácsi, aki már nem doktor bácsi, és nem fogja megvizsgálni. Mert a férfi orvosokat, a nőgyógyászokat ezért fogadják el a nők, mert ki vizsgálná meg őket, kevés a női nőgyógyász. Tehát őt elfogadják, mert vizsgál. Ő valamit fizikailag végez. Egy védőnő általában nem avatkozik ilyen dolgokba be. Inkább mentális síkon foglalkozunk velük, verbálisan beszélgetünk, és úgy próbáljuk helyrerakni a dolgokat. Tehát nem hiszem, hogy le fog ülni a kismama a védőbácsival. Pláne akkor nem, ha nem ő gondolja a terhességtől folyamatosan. Mi a kismamát már követjük 8-12 hetes korától, adunk terhes kiskönyvet, elbeszélgetünk, megkérdezzük a családi anamnézisést, tulajdonképpen kezdjük építeni a kapcsolatot. Ez akkor jó, ha terhesség végére, mikor jön a baba, annyira szoros a kapcsolatunk, hogy nem kell egymást kóstolgatni, hogy öneki mi a jó és milyen személyiség, hanem akkor már kiépül egy kapcsolat a rendszeres találkozás következtében. Akkor lenne nagyon meglőve a védőbácsi, ha úgy kap, beköltözött egy újszülöttet. Ez nekünk is nehéz, egy új gyerekágyassal, de hát egy védőbácsival abszolút kellemetlen helyzet lenne ismeretlenül menni oda.

Én úgy csinálom, hogy a kismama megkapja a kiskönyvét, és négy hét múlva megbeszélünk egy találkozót otthon nála. Ennek olyan környezettanulmány jellege van, hogy lássam, a kisbaba hova fog hazaérkezni. Néha megijednek, hogy a védőnő körül fog nézni, vagy hogy előfordulhat, hogy nem adják oda a babát – mondom: nem, csak egyszerűen azért megyek, hogy tudjam, hogy hova kerül haza a gyerek. Nem is szoktam végigmenni a lakáson. Tudom, hogy mekkora a lakás, azt pedig, hogy milyen gondos az anyuka, egyébként is látod, ahogy bemész, a szagáról, ahogy körülnézel... A hiányzó leleteket átnézzük. Elbeszélgetünk egy-másfél-két órát. Általában akkor meg is nyílnak, elmesélik, hogy mi a probléma. Nagyon jó ez a második alkalom arra, hogy ne legyünk időhöz kötve, ne kopogjon rám a kolléganő, hogy telefonon keresnek. Utána megmondom, hogy négyhetente szeretnék velük találkozni. Általában szeretnek a rendelőbe jönni, mert a 15. héttől már halljuk a magzati szívhangot, apukával is lehet jönni, ha elég bátor az apuka, meg is keresheti, átadtam már nekik ezt az örömet. És a terhesség utolsó időszakában, a 36. hetében tervezünk egy másik látogatást otthon, átnézzük a kelengyét, a gyerekágyat, beszélünk a kórházi ápolásról, szoptatásról, tehát ez megint egy-két óra. Amikor már jönnek haza a kórházból, nem kell ezt a kapcsolatot építeni, mert nagyon jó szoros kapcsolat van közöttünk. Úgyhogy a védőbácsinak is erre lenne szüksége, hogy a terhesség elejétől kezdve ezt a gondozási folyamatot végigvigye ahhoz, hogy jó legyen a kapcsolat. Tehát kevésbé fogadnák el akkor, ha egy frissen hazahozott újszülöttel kellene találkozni először.

Szegénykém kirekesztettnek érezné magát ebből a szakmából. Nagyon szívesen látnám őket, csak hát... a kollektívába is nehéz lenne sok nő közé betenni egy fiatal, kezdő védőbácsit. A gyerekágy-periódus... folyása, vérzése van-e, nem igazán szeretnek a nők erről beszélni, még más nővel sem. Tehát ha megkérdem, hogy folyása, vérzése van-e, kezelve volt-e, még el kell velük fogadtatni, hogy mással is van ilyen, másnak is van panasza. És ez még csak most indul be, most kezdenek az emberek arra nyílni, hogy erről kell beszélni, lehet erről beszélni, és nem csak nekem van ezzel problémám, hanem a másoknak is van, a harmadiknak is van. Én úgy állítom be, hogy ez egy rettenetesen átlagos dolog, tehát mással ugyanígy megesik, és akkor ők is szívesebben beszélnek róla. Ez egy most kezdődő folyamat, hogy kell és lehet róla beszélni... Talán egy tíz év múlva el fogják tudni azt is fogadni, hogy egy férfi kérdez ilyesmiről. Sőt, már nagyon sokszor jönnek apukákkal, és nekem kell meghánynom-vetnem azt, hogy lehet-e az apuka előtt ilyesmiről beszélni az anyukával, hogy mennyire tartja ezt magánügynek, személyes szférába tartozónak, vagy beavatta-e a párját abba, hogy van egy kis gombás fertőzése, és kúpot használ, vagy a férjet is kezelni kell. Lehet, hogy tíz év múlva annyira magától értetődő lesz, ha egy férfi teszi fel ezeket a kérdéseket, akkor is tud rá válaszolni, és nem talál benne semmi kivetni valót. Biztos eljön az az idő. Ez egy kétoldalú dolog, én el tudok képzelni egy olyan védőbácsit, aki nagyon talpraesett, mindent magától értetődően, nagyon jól kérdez. Ehhez kell egy jó személyiség, de kell hozzá az emberek hozzáállása is, hogy ezt mennyire fogadják el.

A védőnő sajátos helyzetben van. Nem a védőnők általában, hanem én személy szerint úgy érzem, hogy nekem megvan a függetlenségem. Ez egy nagyon kellemes szakma, mert úgy osztod be az idődet, ahogy az neked sürgősségi sorrendben fontos. Tehát ha én úgy érzem, hogy nem az iskolába megyek szűrni, hanem kimegyek ahhoz az anyukához, akinek sok problémája volt, akkor cserélhetek. Tehát nagyon képlékenyen, jól lehet dolgozni, ennél fogva megvan a szabadságérzésem. Dolgozom így is, úgy is, de egyáltalán nem válik unalmassá. Nem állandó papírmunka, hála istennek nem úgy van, hogy határidőre meg kell csinálni. Ha esik az eső, akkor bent dolgozom, nem kell menni sehova, megírom a

statisztikákat, illetve el tudom dönteni, hogy mi a fontosabb, hogy kimegyek látogatni most, vagy cserélek... tehát át tudom variálni a napomat.

Egyetlenegy kötöttség van, a tanácsadás, amit orvossal együtt tartunk. Ez is egy nagyon furcsa helyzet most. Tartok egy orvossal tanácsadást, holott a körzetem nagy része nem is hozzá jár. A gondozottam elmegy egy másik orvoshoz, mert az szimpatikusabb, de ott nem velem fog találkozni, hanem egy másik védőnővel, ennél fogva nem kap olyan ellátást, mintha hozzám jönne. Mert egy az, hogy hiányzik a személyes kapcsolat, másik az, hogy ha jó orvoshoz jár a gondozottam, akkor nincs rá elég idő, hogy el tudjon a gondozott a kolléganővel beszélgetni, mert sokan vannak. Míg a gondozottam akkor járna jól, ha hozzám járna, mert nekem kicsi a forgalmam, mert nem jó az orvosom, és nagyon jól el tudnék beszélgetni. Tudnám, hogy hol tart a gyerek a mozgásfejlődésben, ami nagyon sokszor elsikkad, mert nincs rá idő, mert ott vannak harmincan, csak lemérni, aztán védőoltást adni. Körülbelül erre van idő a másik orvosnál, nálam viszont lenne mód, csak hát nem tölem kapja a védőoltást, hanem a másik tanácsadáson. Ez nagyon kusza lett most a szabad orvosválasztással, nagyon, rettenetesen kesze-kusza lett ez az egész. Mondjuk a gondozottnak jó, mert hiszen jó orvoshoz jut el.

Az orvostól szerencsére megint nem függök, mert annyira más köztünk a szakmai álláspont, és emberileg is annyira más. Ő nem mond semmit a szülőknek. Ennél fogva nem kerülünk szakmai ellentmondásba sem. Tehát kimegy a családhoz, megvizsgálja a gyereket, gyorsan-gyorsan vetkőztessék, kezet nem mos, gyorsan meghajtogatja a gyereket, most már fel lehet öltöztetni a gyereket, leül, megírja a receptet, és megáll az ajtóban, várja a hálapénzt. Ez nem a szülők elmondása, ez így zajlik, ha ott vagyok, akkor is. Ennél fogva a szülő rettenetesen rám van utalva, hogy mit hogy kell adni. Ennél fogva nekem a felelősségem is nagyobb, hogy elmondom azt is, ami az orvosra tartozik, viszont legalább nem beszélünk keresztbe. Akkor van probléma, ha ő mond valamit, és akkor azt kell mondanom, hogy anyuka, az nem jó, nem adunk a gyereknek feles tejet. Tehát az orvos nem felettesem, hanem munkatársam.

Én azt hiszem, nekem az a jó, hogy fel tudom úgy fogni, hogy minden család úgy irányítja az életét, ahogy neki jó. Én nem akarok soha beleavatkozni annyira egy ember életébe, hogy a változást én idézzem benne elő. Tehát ha például egy nő úgy dönt, hogy abortuszra megy, akkor biztos, hogy jól döntött, mert ő úgy látja, hogy neki ez a belső meggyőződése, ez biztos, hogy jó, helyén való. Én semmiféleképpen ilyen dolgokba nem szoktam beleavatkozni. Hogyha van egy családom, ahol nagyon nagy csetepaték szoktak lenni, anyukán monokli, és ő elfogadja így ezt a kapcsolatot, és én az anyukának mondom, hogy nekem ez így nem tetszik, és jó volna, ha változtatna, de látszik rajta, hogy ezt elfogadja, neki ez az állapot ideális, mert fizikai függőségben van a férjétől, akkor legyen ez tovább, nem akarom megváltoztatni. Mindenféleképpen azt gondolom, ha segítenem kell, akkor nem abban segítek, hogy döntök helyette, hanem megpróbálom felkínálni neki a választási lehetőséget, és ő mérlegeljen, ő döntsön, semmiféleképpen nem én. Mert ahogy most döntök helyette, úgy később lehetek a bűnbakja, hogy a védőnő azt mondta, hogy... Semmiféleképp nem jó, ha én döntök helyettük. Mert mi a cél? Az hogy nekem tessen, amit ő csinál? Nem. Az a cél, hogy ő saját magának a leginkább megfelelő választási lehetőséget gondolja ki, és hogyha ő szerintem nem jól döntött, akkor is jól döntött, mert hiszen az ő életéről van szó, nem az enyémről.

II.

45-ben születtem K-n. A családom meghatározta az életutamat. Ketten vagyunk testvérek, és elég későn születtünk, a szüleink késői házasságában. Harmincöt éves volt édesanyám, amikor engem szült, és 32, amikor a nővéremet. Édesanyám a Felvidékről származott, és akkor jött át, 1938-ban, amikor visszacsatolták a Felvidéket. Később ismerte meg az apámat, és amikor összeházasodtak, lementek K-ra, mert édesapám ott nagyobb lehetőségeket várt. Hentes és mészáros volt, és ott megtalálta a számítását. Nagyapám vasöntő volt, még Fazola Henriknél kezdte a vasöntést. Édesapámék tízen voltak testvérek, és ebből mindenkinek szakmája lett, és tanult. Van nagybátyám, aki gyerekgyógyász lett, vannak jogászok, de nagyrészt iparosok lettek, merthogy polgárit végeztek. Édesanyám egy nagyon kis felvidéki faluból került le, neki cipézmesterek voltak a felmenői, tehát iparosok voltak ott is. Ő aztán háziasszonyként élte meg és éli az életét. Hála a jó Istennek még él, most 90 éves. Édesanyámnak nincs polgárijája, a 6 elemije van meg. Amikor édesapám elvette, egy iparos asszonynak ugye otthon volt a helye.

A háború után édesapámnak államosították az üzleteit, és akkor osztályidegenekké váltunk. Az építőiparba kellett mennie, úgyhogy ő részt vett az akkori Sztálinváros építkezésénél. Én érettségi után úgy nyertem felvételt a védőnőképzőbe, de már a gimnáziumba is, hogy az apám kubikosnak volt megjelölve, tehát rögtön fizikai munkás gyereke lettem. 45-ben megszülettem, és 50-re már fizikai munkás gyereke voltam.

Az én családom nagyon jól élte meg ezt a korszakot. A gyerekkorra visszaemlékezve, a szüleim nagyon keményen dolgoztak, de reális életszemlélettel, vitalitással. Megkaptunk mindent, tanítottak rendesen, zongora, minden, szóval megtartották, amit meg tudtak, annak ellenére, hogy lényegesen, egzisztenciálisan nem voltunk sehol.

A nővérem 18 éves korában, érettségi után férjhez ment. S a férjhez menésnek egy év múlva a következménye egy fiúgyerek volt. A férje már végzett pedagógus volt, és egy faluba kerültek ki, K-tól nem messze, Z-ba, és én kijártam egyetlen nővérem gyerekéhez, és oda kijárt a védőnő. Ott találkoztunk, és énnekem – azt hiszem – ez határozta meg a pályaválasztásomat, a Z-ban dolgozó F.-né Erzsike védőnő, egyáltalán az, ahogy a gyerekekhez kijött, ahogy öltözött, ahogy beszélt. A személyisége volt olyan, amire én azt mondtam, hogy ilyen szeretnék lenni, ezt közel éreztem. S akkor Szegedre felvételiztem, felvételt is nyertem.

Édesanyám először nem tudta megemésztetni, hogy én nem pedagógus leszek, de amikor a nagyon idős iskolaorvos, B. Pista bácsi azt mondta anyámnak, hogy tudja Ilonka, a görög papnak a lánya, meg a M. doktornak a lánya a Ligában – mert akkor úgy hívták a védőnőket, hogy a Ligában dolgozik – zöldkeresztes, akkor anyám már megnyugodott, hogy mégis kisasszony lesz belőlem.

A mi képzésünk nagyon szigorú képzés volt. Nekem ugyan a gimnáziumban is engedélyt kellett kérni az igazgatótól, ha moziba akartam menni, tehát nekem nem volt annyira új az, hogy 18 évesen szinte egy zárdába kerülök be, ahol szintén kimenő este 10-ig, egy héten kétszer, első hónap vasárnapján, akkor csak éjfélig. Azért mentünk rendesen, mert mindig mondták, hogy maguknak kérem az egész állam munkásai dolgoznak, hogy maguk itt tanulhatnak, satöbbi. Magázva beszéltek velünk. Mi kevésbé mertünk lázadozni, mert akik olyan környezetből jöttünk, hogy eleve szigorú volt a középiskola, azoknak nem volt szokatlan. De hát ugye voltak köztünk Pestről meg mit tudom én, honnan lányok, akik már kicsit lezserebbül álltak hozzá, és kinyitották a mi szemünket, hogy de hülyék vagytok, hát már nagyok vagyunk. Hát akkor mi is lázadoztunk. De nagyon meghatározta az életünket ez a képző. Azok közül, akik ebben a képzési rendszerben, teszem azt a 70-es évekig végeztek, sokkal több maradt a pályán, tehát úgy fejezik be, mint jómagam is, hogy a nyugdíjba is innen megy. Valahogy többünkben volt az, hogy ez egy hivatás, de nem is a hivatás csupán,

hanem talán az, hogy nem mertünk lépni annyira, ezt szoktuk meg, és ebben tökéletesnek éreztük magunkat.

Amikor végeztem, M-re kerültem, mert nekünk akkor úgy volt, hogy másfél éves szakmai gyakorlatra voltunk kötelezve ott, ahová a haza szólított. De hát ebből csak egy fél évet húztam le, mert a férjem, akit már gimnazista korában megismertem, akkor végzett az egyetemen, amikor én a védőnőképzőben. Villamosmérnöknek tanult. Szeptemberben elkezdtünk dolgozni, és decemberben meg is kötöttük a házasságot. 21 éves voltam, és azt mondták, hogy ez a nyerő szám. És akkor visszakerültem K-ra, mert a férjem odavaló volt, ott van egy televíziós reléállomás, most már használaton kívül van, és ő ott dolgozott. Visszakerültem egy fél év után a szülővárosomba, de hát először vidékre kerültem védőnőnek, három falum volt és két tanyám. Ezt addig csináltam kerékpárral, busszal, amíg a gyerekem megszületett. Ez sem volt egy hosszú idő, mert egy év múlva szültem. Én utolsó percig dolgoztam, 1967. február 16-án szültem, és 15-éig dolgoztam. Akkor megszülettem a lányomat, és a húsz hetemet keményen otthon kitöltöttem vele, és utána kezdtem dolgozni.

Ekkor kerültem én az etnikummal közelségbe. Ugyanis érthető volt, hogy ha bekerültem, akkor a legfrekvenciáltabb körzetet adják a fiatalnak, hisz nem hoztak volna be faluról helyettesíteni, belvárosi védőnőnek, amikor még mindenütt cigánytelepek léteztek. Vályogházak, nem is házak, földbe vájt kunyhók voltak. Tipikusan, mint a verem a földben, tetejére húzva az ajtó, és akkor még nem volt nejlon és ilyesmi, hanem náddal és egyéb rongyokkal volt befedve. Én a lakosok számát nem tudom, de azt tudom, hogy 80 csecsemőm volt, 60 terhesem, és ennek szorozzuk be a kisgyerek részét. Rengetegen voltak a kisállomás mellett, amit Danyi-telepnek hívtak, ez volt az enyém, meg a körülötte lévő szegény, paraszt és munkás családok, hisz akik ott laktak a környezetében, nyilván nem voltak túl jómódúak. Először nehezen szoktam meg, nem is az emberekkel, hanem a kutyákkal küszködve, mert ott télvíz idején mindenki bement ezekbe a bunkerszerűségekbe, és a kóbor kutyák ott élték világukat, és akkor úgy forogtam a jégen meg a hóban, a táskámmal, meg kiabáltam, a kutyák meg, mint a farka körülöttem. Nagyon nehéz volt, Én azt hiszem, hogy talán a szakmámnak a szeretete, a hivatásomnak a szeretete, a gyerekek szeretete itt kezdődött. Hülyeség az, hogy megszerettem a cigányokat, nem megszerettem, hanem egy év után azt láttam, hogy szükségük van rám, tehát láttam a munkámnak értelmét. Egy ilyen karitatív munka volt, amit úgy éreztem, hogy ezt csak én tudom csinálni. Huszonvalahány évesen azt mondtam, hogy ide én kellek.

Például olyan volt – azért tudom ennyire, mert egy cikket is írt róla egy újságíró -, hogy volt egy Szikora Róza nevű cigány, aki minden évben szült, mint általában a cigányok, és rettenetesen nagy vitalitással élt, mindig egy gyerek a hasában volt, négy-öt körülötte. Ez mondjuk nem egyedi jelenség volt, de ő járt házról házra koldulni, meg minden, és hát rettenetesen hazudozós volt ... és látta, hogy én megyek a telepre. Ő a másik úton elindult a város felé és elment hozzánk. És a férjemhez becsengetett és közölte vele, hogy adjon tíz forintot – ez akkor nagy pénz volt, 1.200 forint volt a fizetésem –, mert a nagyságával találkoztam, és ő mondta, hogy kérjek, ha itthon tetszik lenni, mert gyógyszerre kell. A férjem odaadta a pénzt, s amikor hazamentem, mondta, hogy itt volt a Róza, mert őt mindenki ismerte. Aztán jött egy hét múlva Róza a gyerekekkel és mondtam neki, hogy hát Róza maga mit tett? És akkor mondta, hogy „Hoztam most a pénzt, azért jöttem, mert hoztam.” Szóval nem maradt adós, és Erzsébet napkor hozott egy cserép virágot. És én rettenetesen boldog voltam, öten voltunk védőnők K-n, és a kolleganőimen bizonyos fokig látszott is az irigység. És egy pár nap múlva, mikor a városba megyek, kiszól Júlia néni, a virágboltos, ilyen idős kis vidám hölgy, hogy tessék már bejönni, védőnő. Bemegyek, és mondja, hogy legyen szíves nyolc forintot adni, akkor annyi volt egy cserép primula,

mert itt volt a Róza, és mondta, hogy a nagyságos védőnő küldte el virágért, hogy vigyen virágot. Majd jön erre, és megfizeti. Így kaptam virágot a saját pénzemen. Utána, mikor ezt is mondtam neki, akkor két forintjával behozta virágnak az árát, és én természetesen elfogadtam, mert mondtam neki: Róza, az ajándék, az ajándék. Részletre megvette a virágot.

Akkoriban kezdtek a cigányoknak lakást építeni, és akkor kezdték azt is, hogy mi menjünk közéjük, és ne várjuk azt, hogy hozzánk jöjjenek. És ugye Szabolcsban vályogból építik a házakat a homok miatt, és a cigányok vályogvetők, és akkor megszervezte az ember, hogy úgyis járnak vályogot vetni, adott hozzá a tanács pénzt, és akkor egy-két helyiségből álló tanácsadót húztak fel. Mi mindig kijártunk oda a gyerekorvossal. Nem sokáig tartott, mert jött az első nagy hideg, tüzelési időszak, és leszedtek mindent..

Ma is elmondható, hogy a körülményeik olyanok, mint a süket zongorista és a vak hegedűs fordított koncertje, hiszen hogyan beszélhetnék valakinek, akinek a mindennapja sincs meg arról, hogy mi volna korszerű. És azért a 60-as években még ennyire sem volt, hiszen – most mindegy, hogy milyen – nem volt ilyen szociális háló, tehát nem volt a gyás alanyi jogon, nem volt a családi pótlék. Eleve egy ilyen kisvárosban a cigányok lopott mezőgazdasági termékekből éltek, a krumpli, a bab volt csak. Tehát ami tanácsot adhattam, csak az volt, ami mai napig megy, hogy szoptatni, szoptatni, szoptatni.

Nem mindig voltam én pozitív személyiség, én sem és más sem. Mert ugye eleve az oltások meghatározóak voltak, és akkor még nagyon büntették őket. És igaz, hogy nem lehetett rajtuk behajtani, de minket nyomott a Kőjál. Tulajdonképpen ütköző voltunk a nagyegészségügy és köztük. Nagyon sokszor volt, amikor az ember elkecsereedik, hogy nincs eredménye a munkájának. De ha megtanulod az ő nyelvezetüket, nagyképűség, de tényleg, a nyelvezetüket, és azt, hogy mennyire engedheted közel magad, és mennyire kell megtartani a távolságot, akkor nincs hiba. Ehhez évek meg gyakorlat kell, és nagyon sok úgynevezett csalódás, és megélni azt, hogy téged enyhén szólva lekurváznak, de az első haragok után az ember azt mondja, hogy végül is hogyan beszélne, amikor ebben a környezetben él. Tehát valahogy az ember egy idő után rájön arra, hogy nem is nekem szól ez tulajdonképpen, ez az életről szól, és nem nekem szól. Mert utána jön a sikerélmény, hogy mégiscsak elhozta a gyereket, meg jön a kérdés, hogy hogy tetszik lenni, hol tetszett járni, szóval egy-egy kedves szó úgy el tudja – legalábbis bennem – simítani ezt.

Ha valaki nő, és védőnő, akkor olyan nincs, hogy a munkája fontosabb legyen, mint a gyereke. Aki azt előtérbe helyezi, az egyik helyen sem tökéletes. Én azt mondtam, hogy aki saját gyermekét a munkája elé teszi, legyen pedagógus vagy védőnő, az valahol nem az, ami. Miután nekünk olyan kapcsolatunk volt a férjemmel, diákszerelem volt, tehát egyikünk sem tapasztalt meg másik oldalt, a férjem bekerült egy olyan közegbe, ami miatt egyértelműen az ember úgy érezte, hogy arrébb lett téve. 33 éves voltam akkor. Végül is azt hiszem, hogy az akkori társadalom rákfenéje minket is megtámadott. És igen, volt akkor egy öntudat az emberben, hogy igenis megállok a lábamon, igenis, nekem kenyér van a kezemben, igenis nem fogom én túrni, hogy engem félreállítottak.

S gyerünk, elváltam, eljöttem M-ra a gyerekekkel, és kezdtem az egészségügyi szakiskolában, mint szakoktató. Nagy pályafutást futottam be, kerek egy hónapig voltam ott, és akkor eljöttem a vezető védőnőhöz, és azt mondtam, hogy szeretnék itt dolgozni. A sors iróniája az volt, hogy akkor a Fő utca volt tele cigányokkal. Széchenyi, Hunyadi, Tanácsház tér. Hát egy új ember, ha kijön, mindig azt a körzetet adják oda neki.. De nem téma végül is, és akkor megint kezdtem magamnak felépíteni a kis dolgaimat. Nem ijedtem meg, mert végül is tudtam, hogy mi van. Ettől rosszabb már nem lehetett.

Én a mai napig azt tudom mondani, hogy nem kell ehhez túl sok gyakorlat, ember kell ehhez, kézit csókolom, ahogy a cigány mondja. Tehát ember kell hozzá. Nem más emberek, ember kell. És elég egy. Mert aki egy főiskolát el tud végezni, annak elég egy év, hogy megtanuljon egy másik dolgot is. S ha nem tanulja meg egy év alatt, akkor abban belül nincs semmi. Ez olyan mint, az idegen nyelv, ha egyszer valakinek nincs hozzá ambíciója, feneke és tehetsége, akkor az járhat tíz évig is, de akkor sem lesz semmi. Akkor ott voltam két-három évig, és akkor a 80-as évek elején adták át ezeket az új lakásokat ugye, és akkor felkerültem az A-i lakótelepre védőnőnek. A lakosság nagyon kevert volt, mert cigány is kapott lakást az A-n, meg mérnök is kapott, meg párttitkár is kapott, úgy volt, hogy a tízemeletesbe egy sor mák, egy sor dió, egy sor piskóta. Azé/t ott is megvoltak nekem a mai napig köszönő cigányok. De akkor már érthető módon nem egy 90%-os, hanem 10%-os cigány gondozotti százalék volt.

Ahogy a városi ember meg a falusi ember közt, hát végül is a cigányok között is a környezetük határozta meg, hogy milyenek voltak. A k-i akkori cigányok között is azért elindult egy fejlődés, megszűnt a telep, beköltöztek, szétszóródtak, tehát önálló telep ott nem létezik, mint itt M-en a József Attila kolónia. Egy tény, hogy azok őszintébbek voltak. Igaz, maga a kor is az volt, meg a környezetük is, tehát nem érte őket annyi információ, nem tudtak annyi törvényt – mondjuk, ez nem azt jelenti, hogy ezért voltak tiszteletudóbbak –, de valahogy nem volt ez a követelős dolog, ami már M-n megvolt, hisz ide az ország minden részéből jöttek a gyárvárosba, valamicskét dolgoztak is. Ők voltak a burkolt munkások, amiről később kiderült, hogy azért lett nálunk annyi munkanélküli, mert egy csomó burkolt munkaerő volt. És ugyebár láttak egy jobb életet, jobb lakást, mindegy, hogy ott a Fő utcán pincében laktak, meg egyebek, de nőtt az igényük, ugyanakkor, mint ahogy most is, nem tudnak együtt fejlődni, az igények azért megvannak. A lehetőségek pedig kevésbé. Tehát itt már egy – ki merem jelenteni – dörzsöltebb társasággal találkozott az ember.

A lakótelepi az még rosszabb volt. Mert ugye kapott egy összkomfortos lakást, magyarok közt élt, a cigány már kidobja őt, most is így van, vagy ő kidobja a cigányt. A magyar meg még nem fogadja be, és ez a rettenetes dolog ma is. A kitörésük 50%-ának a csődje ebből adódik, hogy ide még nem tartozom, oda meg már nem tartozom. És sehová nem tartozom. Tehát itt már ez jelentkezett. Ott a telepen mindenki szegény volt, mindenki lyukban lakott, a telepen mindenki lopott krumplit evett, mindenkinek pucér volt a feneke...

Akkor a vezető védőnőnek az inspirálására átálltam az iskola-egészségügybe. Nagyon szép korszakot éltem meg. 1985-től 97 januárjáig iskolában dolgoztam, és egészségnevelést csináltam. Akkor indult be a dadaprogram, akkor a kereskedelmi iskola az enyém volt. Ott megcsináltuk az első ifjúsági nőgyógyászatot, hordtuk a lemezeket, a lapokat, megcsináltuk a diétás szakácsképzést, egyedül az országban. Tehát egy csomó gyönyörű dolgot, új dolgot lehetett csinálni.

1997 januárjában visszajöttem a körzetbe, két dolog miatt. Egyrészt azért, mert az embernek egyszer tudomásul kell venni, hogy vannak szakmák, amikben váltani kell, s amikor úgy érzed, hogy idegesít a pedagógus, és idegesít a gyerek, akkor onnan el kell menni. Másrészt pedig, ha végigmész egy középiskola folyosóján, és a hátad mögött azt hallod a veled korú tanárnőre, hogy ez a vén banya ma se ízelt, akkor te hogy mégy be egészségnevelni ... olyan megállapításra jutsz, hogy váltani kell. Megpróbáltam magamat meggyőzni, hogy nagymamakorú nő lettem, tehát ahhoz, hogy egészségnevelésben egy 14-től 18 éves korosztálynak prédikáljak, nekem már nincs jogosítványom. Bármennyire is megértem a gyereknevelést, és fiatalpárti vagyok, de nem élek benne. Tehát oda olyan kell, aki azt a kort élte meg, amit ők, tehát már ebben a korban tanult, nem avval a szemlélettel,

amivel én tanultam. Tehát nem várhatok el tőlük olyan magatartást, hogy partnerként vegyék az embert. Na most énnekem akkor oda kell menni, ahol partnerként vesznek. Ha én egy nagymamakorú nő vagyok, akkor hol vesznek partnernek? Ott, ahol anya meg csecsemő van, mert rám néz, és az mondja, hogy ez a vén banya már csak tud valamennyit, hát már unokája is lehet, meg felnevelt gyereket.

Amióta ez a vállalkozó világ van az orvosoknál, a választott orvos van, valahogy a védőnő elvesztette azt a jelentőségét, amire képezték. Én nem láttam a változást, mert az ifjúsági egészségügyben mi külön értekezletre jártunk, ritkán találkoztunk a körzeti védőnők gondjával, bajával. Amikor visszajöttem, akkor láttam azt, hogy igenis ahová betör a pénz, való igaz, ott elveszik a becsület és a munka fele. Tehát olyan feladatot vesznek át, és én ezt ki merem jelenteni 35 évi védőnői munkám után, olyan feladatot vesz át a gyermekorvos, ami a védőnőé. A megelőzést, a táplálást, amire minket képezték, átveszi, mert ha ő elmegy egy másik körzetbe, hisz szabad orvosválasztás van, ott az anya mindent kérdez tőle, mindenhez akarja, és akkor itt jön a 22-es csapdája, hogy te pedig mikor mégy, sokszor úgy tűnik, hogy téged kikérdez a szülő, hogy igaz-e, amit az orvos mondott, meg az orvost kikérdezi, hogy igaz-e, amit te mondtál. Tudod? És akkor itt jön egy ilyen nagyon kellemetlen szituáció, ha nincs jó kapcsolat az orvos meg a védőnő között. De egy védőnőnek van, hogy 8-10 orvos is bedolgozik a körzetében, mert ugye a mi körzetünk, az államilag adott.

A jelenlegi gondozottaimnak 80%-a cigány, és csak 20%-a magyar. A cigánynál kevés az idegen orvos. Inkább marad a saját körzetében. Itt most nem arról szól a nóta, hogy én azért jöttem ide, mert vágyat éreztem a cigányok után, ennyi év után, vagy vágyat éreztem egyáltalán a körzet után. Hanem azt, hogy az ifjúság-egészségügyben úgy éreztem, hogy már nem vagyok alkalmas, legalábbis én magam nem tartom alkalmasnak, mert nincs elég ambícióm, nem vagyok partnere a gyerekeknek. És utána azt mondtam, ha már visszajövök körzetbe, ahol kezdtem, akkor megnézzük, hogy a kenyeremnek melyik oldala vajás. Vajásabbik oldala nem volt ugyan, csak egy kicsit nagyobb darab volt az, hogy 40%-ot kaptam a helyettesítésért, mert ide nem jut védőnő olyan sűrűn, és itt nyugodtan lehet két körzetet vinni. Mi, akik állandóan itt vagyunk, viszünk egy plusz körzetet 40% fizetésért.

A mostani cigány családjaim, ők nem megint munkanélküliek, hanem munkanélküliek. Az, hogy az a burkolt munkanélküliség jobb időszak volt, ezt nem én mondom, ez nyílt dolog. Tehát munka nincs. Érthető, hogy élni szeretnének, mindenki jobban, te is, én is, mindenki keresi ennek a lehetőségét, ők is keresik. Most már családi pótlékból, segélyekből nem azt mondom, hogy jól lehet megélni, de el lehet tengődni. El lehet tengődni, de meddig, meddig? Na most ugye nem csak az én életemben, meg a máséban, az ő életükben is változás történt, hisz a 25 év, ami a k-i cigányteleptől mostanáig eltelt, sok változást hozott. Már azok gyerekei is másak, más igényekkel, más követelésekkel vannak, mint ahogy a mi gyerekeink is mások. Tehát önáluk is látszik ez a változás. Viszont egy dolog nem. Ők jobban meg tudják tartani az identitásukat, mint mi. Tehát azt, hogy korán szülnék, azt, hogy természetesnek veszik azt, hogy férfivel hálnak, és ebből gyerek lesz, hisz ezt látják otthon, ezek mind olyan dolgok, amiket természetesebben vesznek. Az ősi dolgokat természetesebben veszik.

Hogy mennyire fogadják el a tanácsaimat, ez megint olyan, mint a hullámhegy, hullámvölgy. Tehát valamikor kimegyek egy nap, és úgy érzem, hogy avval a 10-15 nővel, akivel találkoztam, minden hű, de nagyon jól megy. És vannak napok, amikor azt mondom, hogy mit tudom én, ez se jött be.

Sajnos azt kell mondanom, hogy most már nagyon kevés az, aki igényli a védőnőt. Vagy nem igényli még, vagy nem akarja. Mondom, nem rögeszme, hogy ez a háziiorvosi dolog, a

fogadott orvosi dolog nagyon beleszólt a mi életünkbe. A szegény családok jobban igénylik a védőnőt. Tehát azok, akikhez talán járt a védőnő, mikor ők gyerekek voltak, meg nem engedhetik meg maguknak a különbejáratú orvosukat, azok igen. Viszont van egy nagyon kedvező dolog, amit észreveszek. Hogy azok a fiatal mamák – és itt a szakmát kell dicsérni olyan értelemben, hogy akik már valamilyen egészségnevelést kaptak az iskolában, azok tudják, hogy mit akar a védőnő, vagy legalábbis sejtik, hogy mit akar a védőnő. Odafigyelnek jobban, nyitottabbak. Akik már rendszeres egészségnevelési órákat kaptak, van fogalmuk, hisz találkoztak az iskolában a védőnővel, az oltás, menzesz, csecsemőápolási tanfolyam a nagylányoknak valamilyen formában ismerős. A cigányoknak is, hisz itt is folyik állandó egészségnevelő munkánk, és ők tudják, hogy a védőnő micsoda. De az ő viselkedésük nincs egyenes arányban a hallottakkal. És nem is lesz soha. Mert meghatározza az ő etnikumi életük, meghatározza a származásuk – nem a mostani cigányságról beszélek –, az egész vándoréletmód, az egész mindenség. Ez mind meghatározza, hisz önáluk a gyermeknemzés fontos, nem szabad azt mondani, hogy csak a családi pótlékért csinálja a cigány. Kétségkívül jövedelem is van belőle, családi pótlék, de nem olyan egyszerű ezt summázní. Mert emögött ott húzódik az a nagy tradíció, ami az állatvilágtól kezdve, ugye minden élőlényben megvan, a fajfenntartás. S ez egy olyan természetes dolog náluk, hogy megérett az a lány arra, hogy férfival háljon, ahogy ők mondják, akkor ennek a következménye az, hogy gyerek lesz.

Úgy hiszem, nem azért, mert cigány, hanem mindenkinek az adott környezetében kell megadni a megfelelőt. Én hiába fogok arról beszélni, hogy milyen a repülő, ha valaki nem ült benne... Hát ez is olyan. Tehát meg kell tudni fogni arról az oldalról. Nem fenyegetem, pláne, ha gyerek még, hogy nézd meg, anyádnak is te vagy a kilencedik gyereke, meg aztán a nagyobbik testvéred is ott van három gyerekkel, hát nem ez az életforma, hát nézd meg, hogy mások 30 éves korukban, vagy húszban kezdenek el szülni, hát éljél már egy kicsit, olyan csinos vagy. Nem bírálni kell az ő életüket, az életük minőségét, hanem kell mutatni a másikat is. Hogy nem azért olyan jó annak, mert fehér, hanem azért, mert az életét úgy éli, hogy egy kicsit többet gondol arra, hogy a gyerekei hogy fognak élni, a jövő milyen lesz. Tehát mutatni kell az irányt is. És nem bírálni, mert akkor egyértelműen elveszik, és nem tartozik megint sehová. Se a fehérhez, sem a cigányhoz.

Az általam ismert cigány gyerekek nem mondom, hogy néha nem éheznek, ha nem is egészen a szó szoros értelmében, de hogy alultápláltak, az tény. Az általam ismert és gondozott cigányoknak az óvodájában, iskolájában – nem volt ez soha cigányóvoda meg cigányiskola, csak elcigányosodott az évek során, a magyar gyerekeket elvitték – az ide járó gyerekek eleve nem éheznek, mert ott kapnak enni. Az más, hogy minőségileg alultápláltak, ez érthető, hisz a napközis kaja nem egyenértékű az egész napi étellel, és amit otthon esznek, olyan, amilyen, szóval hát vagy ez, vagy az, vagy semmi. Alultápláltabbak, mert hiába van fölírva a tápszer, esetleg nem tudja megcsinálni, vagy nem akarja, vagy elfelejti, mit tudom én, tehát nincs úgy táplálva, hogy órára vagy pontosan, de tehát atrófiás gyerekünk nincs.

Nagyon nehéz nekik, és én nem irigylem se a József Attila telepítől, se az értelmiségtől azt a kevéske szociális segítséget, amit ad a törvény, ez is kevés hozzá. Kevés, kevés, mert ha minőséget akarunk gyerekbe, ruhába, mindenben, annak kell, kell. Ahhoz, hogy egészséges legyen, ahhoz vitamin kell, ahhoz táplálkozni kell, ahhoz meg pénz kell. Igaz, hogy nem minden a pénz, de pénz nélkül semmit nem lehet, semmiből csak semmi van.

Én azt hiszem, hogy a mai világban az egyedülálló nőnek nehéz, de biztos, hogy nehéz volt 45-ben annak az egyszerű asszonynak, akinek a férje a fronton marad, egy özvegyasszonynak árván felnevelni a gyerekét egy lebombázott országban. Most megint

nagyon nehéz. Mi talán – amellet, hogy nekünk nehéz volt, mert egy olyan történelmi korszakot éltünk meg, hogy nem tudtuk, most ki hazudik, anyánk, a tanár vagy ki – dörzsöltekké váltunk, vagy mindenünnen kaptunk valamit, de én a szerencse fia vagyok ilyen téren. Tanulhattunk, és a gyerekeink is tanulhattak. Áldozattal ugyan, de nem önfeláldozással, mert aki ezt mondja, azt mondom, hogy hazudik. Csak annyit kell tenni egy anyának, akárhol van, amennyit ő érez, anyának kell lenni. Tudomásul kell venni, hogy nekem a gyerekről gondoskodnom kell, mert ezt én akartam, ő nem tudta, és majd ő ugyanezt teszi, neki is kell majd valakiről gondoskodni. Ez természetes cigánynak is, magyarnak is, neked is elmondom. Nincs ebben nagy dolog.

Írta: Vidra Szabó Ferenc

LAKÁSOTTHONI PILLANATKÉP BUDAPESTEN

VIZSGÁLATI HELYSZÍNEK ÉS MÓDSZEREK

Budapest Főváros Önkormányzata Főpolgármesteri Hivatal Gyermek-és Ifjúságvédelmi Ügyosztálya (továbbiakban: Ügyosztály) megbízásából, valamint az OTKA T 22071. számú, az Állami gondozottak értékvilága című kutatása keretében 1999-ben helyzetfelmérő vizsgálatot folytattunk fővárosi lakásotthonok körében. (A meglátogatott intézmények felsorolását valamint „köznyelvi” elnevezését, amelyet a könnyebb kezelhetőség kedvéért használunk, a dolgozat végén mellékeljük.)

Az adatfelvétel során a lakásotthonok vezetőjével ún. félig strukturált interjút készítettünk, amelyet szinte minden alkalommal kiegészítettünk a fenntartó intézmény igazgatójával történő konzultációval. A beszélgetéseket, egy-két kivételtől eltekintve, magnetofonnal rögzítettük, a szövegek lényegét később leírtuk. Amennyiben volt rá lehetőségünk, néhány gyereket és munkatársat is megkérdeztünk, de az ezekből lesűrhető tanulságok esetlegességük folytán semmiképpen nem általánosíthatóak. Dolgozatunk megírásában támaszkodtunk azokra az írásos anyagokra is, amelyeket az Ügyosztály felkérésére küldtek be az egyes intézmények vezetői, bár ezek tartalma meglehetősen egyenetlen, volt közöttük alapos és szakszerű tanulmány, de volt minden lényeges információt nélkülöző frázisgyűjtemény is.

Bár dolgozatunkban mindvégig „lakásotthonokról” beszélünk, mindjárt az elején le kell szögeznünk, hogy a felkeresett intézmények között kevés volt az igazi lakásotthon. A lakásotthont – munkahipotézisként – mi önálló lakásban (családi házban) elhelyezett gyermekcsoportként definiáltuk, amely nem az anyaintézmény területén működik, az önálló életvitel kialakítását célozza meg, tehát alapvetően családias módon szervezi a gyermekek életét, széles korhatárú, és koedukált. (Már most meg kell jegyeznünk: olyan otthonnal, amelyik valamennyi kritériumnak megfelelt volna, egyáltalán nem találkoztunk!)

Az általunk kialakított terminológiának leginkább Csepel felel meg, ahol egy kétlakásos családi házban két, jól elkülönült csoport található. Igaz, hogy ugyanaz a házvezető irányítja a munkát, közös a főzőnők személye és a délelőtti gyermekfelügyelő is, de a lakásoknak külön bejárata van, a gyerekek külön étkeznek, külön nevelőik és gyermekfelügyelőik vannak, és bizonyos pedagógiai funkciók jól érzékelhetően elválnak egymástól – ezért őket két külön csoportként kezeljük.

A Kossuth L. Gyermekotthon törökbálinti csoportja az anyaotthontól távol, különálló családi házban működik, széles korhatárú, az anyaintézmény profiljának megfelelően csak fiúk lakják. Bár az épületben formálisan két kis létszámú speciális csoportot működtetnek – mindkettőben lelki problémákkal küzdő, különleges bánásmódot igénylő gyerekek vannak –, azonban, mivel a két csoport nem különül el élesen egymástól (a házvezető is és a személyzet is közös), a továbbiakban egy csoportnak tekintjük őket.

A Bokréta utcai gyermekotthon pesterzsébeti „befogadó” csoportja lényegében minden kritériumnak megfelel, kivéve a széles korhatárt és a koedukációt (a legfiatalabb fiú 15, a legidősebb pedig 19 éves). A FÓTASI-ban működő négy csoport viszont megfelel mind a széles korhatár, mind pedig a koedukáció kritériumainak, viszont a lakásotthonok a gyermekotthon területén, közvetlenül egymás mellé épített ikerházakban működnek, ezáltal nagyon sok gyermekotthoni mechanizmust átörökítenek.

Dolgozatunkban továbbiakban a fenti csoportokat tekintjük lakásotthonoknak: FŐTASI: négy csoport, Csepel: két csoport, valamint Törökbálint és Pesterzsébet: egy-egy csoport, tehát összesen 8 csoport.

A fenti lakásotthonok mellett hét utógondozói csoportot látogattunk meg. A Bokréta Ifjúsági Otthon gyomaendrői lakásotthona határesetnek számít, hiszen az ott lakó hét fiú közül egyikük 14 éves, a többiek viszont már nagykorúak, ezért mégis inkább ebbe a kategóriába soroltuk őket (bár funkcióját tekintve deviáns fiatalok terápiás csoportjának is definiálhatnánk). Egyértelműen ide tartozik viszont a Bokréta másik két utógondozó csoportja, a Lenfónó utcai és a Vaskapu utcai; a Róbert gyermekotthon Kassai utcai csoportja; a Szlávy utcai gyermekotthon Harmat utcai lakásotthona; a Fővárosi TEGYESZ Újlak utcában található otthona. A Menyecske utcai Gyermekotthon területén működő utógondozói lakásotthont is ebbe a kategóriába soroltuk, bár szintén határesetről van szó.

Hét olyan csoportban is jártunk, amelyeket nem tekinthetünk sem lakásotthonnak, sem pedig tisztán utógondozói otthonnak, ezeket az egyéb kategóriába soroltuk. Ide tartozik két olyan csoport, amelyeket valójában hivatásos nevelőszülők irányítanak: a Cseppkő utcai Gyermekotthon Bér községben található „lakásotthona”, valamint a Vasvári Pál Gyermekotthon Árnas utcai csoportja. Jártunk két krízisszállón is: mindkettőt a Fővárosi TEGYESZ tartja fenn. (Az itt lakók védelmében a címek titkosak.) Az egyéb kategóriába soroltuk a Cseppkő utcai Gyermekotthon Garzonházát, és ide került az Oroszlányi Gyermekotthonban működő lakásotthonhoz hasonlítható lakótér, valamint az ugyancsak oroszlányi félutas ház is.

A MEGALAKULÁS KÖRÜLMÉNYEI

A nagy létszámú nevelőotthonok lebontása és a gyermekvédelmi gondoskodásban lévő fiatalok lakásotthoni elhelyezése hazánkban a kilencvenes évek elején vett nagy lendületet, elsősorban vidéken. A vidéki nyitás magyarázatát egyesek abban keresik, hogy nem állt rendelkezésre elegendő forrás ahhoz, hogy az egész országban egyenletesen lehessen finanszírozni ezt a folyamatot, ezért a döntéshozók úgy gondolták, először a vidéket fejlesztik, és majd az ottani tapasztalatok alapján a későbbiekben a fővárost. (Ez a vélekedés nem azonos a megyei és fővárosi fenntartók hiteles nyilatkozatával. A szerk.) Hazánk több pontján megindult tehát a lakások, családi házak vásárlása, és a nevelőotthonok egyre-másra menekítették ki a gondozottjaikat az anyaintézetből. (Legtöbbször nagyvonalúan megkerülve a személyzet és a gyermekek alapos szakmai felkészítését, az önálló gazdálkodás jogi rendezettségének, vagy éppen a megfelelő tárgyi feltételeknek a hiányát.) Bátran kijelenthetjük, hogy teljesen alulról jövő kezdeményezésről volt szó, a rendszerváltozást követő tapasztalatlan helyi hatalomnak általában fogalma sem volt arról, hogy mi történik a nevelőotthonok háza táján. Az egymástól elszigetelt és olykor kalózkodásnak tartott akciókat legális keretek közé terelte a Gyermekek védelméről szóló törvény, amely előírja, hogy 2002-ig a gyermekotthonok létszáma nem haladhatja meg a 40 főt. A fiatalokat elsősorban nevelőszülőknél illetve lakásotthonokban kell elhelyezni.

A szakma tehát felbolydult, a gépezet lendületbe jött, és a gyermekvédelmi szakmbergárda azon kapta magát, hogy hirdetési újságokat böngész, eladókkal tárgyal, terveket egyeztet, árajánlatokat kér, különböző hatóságok kegyeit keresi. Nyugodtan állíthatjuk, hogy a gyermekotthon által kiválasztott, működtetett, megfelelő hatósági engedélyekkel bíró lakásotthonok beindítása szinte leküzdhetetlen akadályok elé állítják az egyébként kiváló pedagógusokat, vagyis a gyermekotthonok nincsenek felkészülve ezekre a feladatokra, nincsenek hozzá kellő szakemberek, kapcsolatrendszerük, nem látják át a

bürokrácia útvesztőit. Mire a lakásotthon készen áll, kényszerből mindenhol kiképződnek a megfelelő szakemberek- kérdés, hogy megéri-e minden intézménynek újra meg újra megvívni ugyanazokat a csatákat? Érdemes-e mindenhol hónapokat eltölteni a keresgéléssel, esetenként több száz ingatlant megnézni, több tucat tulajdonossal és szakértővel tárgyalni?

Az ingatlanvásárlásokat általában három fontos körülmény nehezíti:

Először: elő kell teremteni a lakás megvásárlására, felújítására és berendezésére szükséges pénzt. Ezek az akciók roppant színes képet mutatnak. Tudunk olyan házvásárlásokról, amelyeket teljes egészében a főváros fedezett, nem egyszer több tízmillió nagyságrendben. Tudunk olyanról, amelyeket teljes egészében pályázati pénzekből finanszíroztak, vagy ingyenesen kaptak. Nagyon sok esetben szerepel a különböző önerős források bevonása: cégek, magánszemélyek adományai és élők munkáráfordításai. (Vannak olyan házak, amelyeket teljes egészében szakmunkástanulók újítottak fel, egyetlen fillér munkadíj nélkül!) Érdemes lenne utánanézni, hogyan, milyen fórumon dől el, hogy melyik otthont és milyen összeggel támogat a Főváros, és melyiket nem!

Másodszor: hiába áll rendelkezésre a megfelelő összeg, hiába találják meg a minden szempontból megfelelő ingatlant, hiába egyeznek meg a tulajdonossal – szerződést kötni és fizetni csak hónapok múlva tudnak. Az ügymenet során a vásárlás tényét tucatnyi bizottságnak kell megtárgyalnia, a dokumentumokat tucatnyi hivatalnoknak kell kézjegyével ellátnia, ezalatt az idő alatt a készpénzzel fizető vevők kiszorítják őket, ezáltal a legjobb vásárlási lehetőségektől elesnek, és kezdődhet minden előről.

Harmadszor: a gazdasági és szakmai szempontok mellé beékelődnek a Hatóság elvárásai: vajon megfelelőnek ítéli-e a kiválasztott ingatlant az önkormányzat műszaki osztálya, az ÁNTSZ, a tűzoltóság; megfelel-e az előírásoknak a szennyvíz elvezetésének módja, a villamos hálózat állapota, a szomszéd ház falától való távolság, az egy főre jutó mosogatótálca nagysága – mindez megfelel-e a nem létező előírásoknak. (Ezek bizony létező előírások. A szerk.) A helyzet ugyanis viszonylag egyszerű lenne, ha mindezek az elvárások szabványszerűen, az egész ország területére vonatkozóan egységesen és szakmailag indokoltan hozzáférhetőek lennének. Például, ha az ÁNTSZ képviselője előzetes kontrollt végezne, és egyértelműen rögzítené az igényeit még az átalakítási munkák megkezdése előtt! (A beszámolómban volt erre is példa, de a legtöbb esetben csak utólag, a műszaki átadás után hajlandóak foglalkozni az üggyel.) Hallottunk olyan esetről, amikor az egyik tűzoltósági szakértő tűzvédelmi szempontból megfelelőnek találta az ingatlant, két hét múlva egy másik viszont már nem! Természetesen meg kell értenünk a Hatóság emberét is, amiért kerületenként vagy személyenként más-más feltételeket szab, hiszen tökéletes újdonsággal találja magát szemben: olyan lakás működését kellene engedélyeznie, amely egyben gyermekvédelmi intézmény is. Mivel egy-egy kerületben általában egy-egy lakásotthon kezdte meg eddig a működését, ezért valamennyi kerületben újra meg újra lejátszódnak ezek a folyamatok. Célszerű lenne tehát valamilyen módon ösztönözni az illetékeseket az egységes jogi szabályozás kidolgozására, mégpedig abból az eretneknek tűnő alapállásból, amely szerint döntően nem a lakásotthonokat kellene a hatósági előírásokhoz igazítani, hanem a hatósági előírások igazodnának a speciális lakásotthoni helyzethez! A lakásotthon alapvető célját kellene mindig szem előtt tartani: a gyerekeket életszerű helyzetben felkészíteni az önálló életre... A felkészítés során semmi nem indokolja például, hogy a lakásban külön hűsmosónak kell lennie, hiszen ilyennel a gyermek valószínűleg későbbi élete során sem fog találkozni! Vagy semmi nem indokolja, hogy minden gyerek fehérneműjét külön mossák, és hogy a szennyes ruha útja nem keresztezheti a tiszta ruháét – mert a családban élő társaik sem találkoznak ilyen előírásokkal.

A tárgyi feltételek megteremtése mellett nem egyszer éles küzdelmet kellett folytatni a kollégákkal, a gyerekekkel és olykor a lakásotthon közvetlen környezetével is.

Nagyon sok helyen tapasztaltuk, hogy az esetleg több évtizedes nevelőotthoni beidegződés szerint dolgozó felnőttek (nevelőtanárok, gyermekfelügyelők) nem akartak, nem tudtak átváltani a lakásotthoni munkastílusra. Találkoztunk olyan gyermekotthonnal, ahol a tantestületből senki nem volt hajlandó kiköltözni a gyerekekkel, máshol a korábban önként jelentkező pedagógus közvetlenül a kiköltözés előtt lelki beteg lett, és visszalépett a feladat elől, volt olyan csoport, ahol megkezdte ugyan a működését a stáb, de néhány hónap alatt bebizonyosodott, hogy alkalmatlanok a feladatra, és teljesen új gárdával, teljesen új koncepció szerint kellett előlről kezdeni a munkát.

A pedagógusok fenntartásai általában a következők voltak: a gyermekotthoni környezetben a vezetőség paternalista módon támogatta őket: biztosított mindent, amire a gyerekek szempontjából szükségük volt: étkezést, fűtést, mosást, ruházkodást. A nevelőtanári munka többnyire csak a gyerekekkel való közvetlen foglalkozásra szorítkozott. Ugyanakkor a pedagógus a háta mögött tudhatta az egész intézmény támogatását: bármikor számíthatott a közvetlen kollégáira, a vezetőség elérhető közelségben volt, kéznél volt a portaszolgálat, az ápolónő, a karbantartó, a gépkocsivezető. A lakásotthonban – főleg, ha távol van az anyaintézménytől – mindezek a támaszok megszűnnek, a felnőttek kiszolgáltatottá válnak. Ha valamelyik kolléga beteg lesz, vagy halaszthatatlan ügye támad, nincs, aki „beugorjon” helyette. Fegyelmezési problémák, rendkívüli események esetén nincs, akire az adott pillanatban közvetlenül támaszkodhatna. Az ott dolgozó felnőtteknek kell biztosítani az étellel járó összes feltételt, ezek közül az egyik legalapvetőbb az étkezés biztosítása. Még ha a gyerekek az iskolában ebédelnek, akkor is a reggeliről, vacsoráról, a hétvégi ételmezésről nekik kell gondoskodni. Meg kell tanulni, és meg kell tanítani a gyerekeket is bevásárolni, főzni, mosogatni. Önállóan kell gazdálkodni: a hónap elején felvett, kiporciózott pénznek ki kell tartani a hónap végéig, ráadásul az egyes rovatokra előírányozottnak megfelelően! Nem fordulhat elő, hogy 28-án már nincs mit enni! Pedagógusdiplomával esetenként zoknit kell stoppolni, havat kell lapátolni, kertet kell kapálni, vízcsapot kell szerelni. Minden szempontból megnő a felelősségük: felelősek lesznek a gazdálkodás szabályszerűségéért, de növekszik a felelősségük a gyerekekkel kapcsolatban is. Sokan féltek attól is, hogy az anyaintézet „megfeledkezik” majd róluk, mintha lakatlan szigetre vetődnének, lemaradnak a közös rendezvényekről, a korábbi szoros kollegiális viszonyok meggyengülnek, a hírek és információk nem jutnak el hozzájuk. Tehát számtalan olyan jellegű feladat elé néznek, amelyek megoldására nincsenek felkészülve, ugyanakkor a megnövelt feladatkörhöz általában nem társul jelentősen megnövelt fizetés!

A gyerekek ellenállása összefügg a felnőttekével: a gyermekotthon jótékony „csordaszelleme” szertefoszlik, megszűnik a védettség, az a háttér-erő, amelyet a többiek jelenléte nyújt. A tömegben fel lehet oldódni, el lehet tűnni, a felnőtteket ki lehet játszani. Úgy érzik, hogy a kis létszámú lakásotthonban állandóan „szem előtt lesznek”, mindennek tétje lesz, mindenért felelniük kell. A nagyobb önállóság megrettentti őket, hiszen megszokták, hogy mindent készen kaptak: a szalámit felszeletelve, a teát megcukrozva, az edényeket elmosogatva. (A gondozottak egyre jelentősebb hányada közvetlenül lakásotthonba kerül. A szerk.) Közrejátszik a gyerekek ellenállásában a felnőttekkel szembeni bizalmatlanság is. A nevelőotthoni gyerekek korábbi életük során többször átélték, hogy becsapták őket. A felnőtt világ becsapta, mert alkoholista anyát, romos házat, lelkiismeretlen tanítónőt juttatott neki, becsapták, amikor erőszakkal elszakították az alkalmatlannak ítélt családjától, anélkül hogy elbúcsúzhatt volna a barátaitól vagy a kutyájától, becsapták, amikor nem arra a szakmára iskolázták be, amit ő szeretett volna.

Miért pont most ne csapnák be? A hagyományos nevelőotthoni struktúrában a gyerek-felnőtt kapcsolat (és tegyük hozzá: a felnőtt-felnőtt kapcsolat is!) alapvetően a bizalmatlanságra épül: a felnőtt meghozza a szabályokat, amit a gyerek igyekszik kijátszani, a felnőtt viszont igyekszik a gyereket szabályszegésen kapni. Miért hinné el, hogy lehetne ez másként is? Miért hinné el, hogy egyszer csak megkérdezik tőle, mit akar, és figyelembe is veszik a véleményét? Miért hinné el, hogy attól, mert lakásba költöznek, a kapcsolatukat alapvetően a bizalom, az egymásra figyelés fogja irányítani?

Az eddigiekből logikusnak tűnne, hogy mivel a lakásotthoni ténykedés alapjaiban különbözik a korábbtól, és mind a felnőttek, mind a gyerekek vonatkozásában alapvető attitűdöket kell megváltoztatni, illetve kialakítani – mert egyébként a lakásotthonok mini-gyermekotthonokká válnak-, ezért a kiköltözéseket alapos szakmai felkészítés előzi meg.

Képzeletünkben a következő víziók derengenek fel: a stáb, miután kellő szakmai körülményekkel megalakult, kialakítja a közös szakmai koncepcióját, programját. Ilyenekre gondolunk például: milyen gyerekreteget céloznak meg; hogyan viszonyulnak a különböző devianciákhoz, hol húzzák meg a toleranciahatárt; mibe szólhatnak bele a gyerekek, mibe nem; inkább alakítani, formálni akarják-e a gyerekeket, vagy arra törekszenek, hogy minél inkább találják meg saját egyéniségüket, miként erősítik vér szerinti kapcsolataikat; milyen módszerekkel kívánják az adott célokat elérni stb.. Vagyis a csapatnak a legalapvetőbb szakmai kérdésekben egyet kellene érteni, a csoportvezető nevelőtől a gyermekfelügyelőig.

Miután a stáb mindezen túljutott – elképzeléseink szerint –, nem árt, ha néhány napos tréningen vesz részt, melynek során felszínre lehetne hozni, és a lehetőségekhez képest csökkenteni lehetne a korábbi vagy a friss keletű feszültségeket, oldani lehetne az előítéleteket, ki lehetne törölni bizonyos rögzült, és a továbbiakban kerülendő beállítódásokat, stb.. Mindezzel párhuzamosan tapasztalatszerző körutakon kellene részt venniük, meglátogatni már működő lakásotthonokat, megismerkedni a gazdálkodás rejtelmével, megtanulni, ami megtanulandó, és elvetni, ami elvetendő. Vagyis a működés elkezdése előtt ki kellene alakulni a felnőtt csoport identitástudatának! Enélkül ugyanis nagyon nehezen tudjuk elképzelni, hogy képesek lesznek a gyerekek csoporttudatát kialakítani! (Csoporttudaton ezúttal más csoportok normáitól való elhatárolódást, illetve a saját csoport normáival történő azonosulást értjük.)

Mindezek után – esetleg mindezek közben – jöhetnének a képbe a gyerekek, akik a saját normarendszerükkel módosítanák az eddigieket, kiszélesítenék, kiszíneznék a palettát, elindulhatna egy kölcsönös folyamat, amelyben mindenki hat mindenkire. A gyakorlatban ezt elősegíthetné egy több napos közös táborozás, ahol a fő téma a csoportépítés lehetne, a játékszabályok közös megállapítása, a feszültségek oldása önismereti játékok vagy pszichodráma módszerek segítségével – és amikor a csoport már alkalmasnak tűnik az önálló működésre, csakis akkor lenne szabad megengedni a kiköltözést, de még akkor is megtartva a szakmai háttér segítségét: rendszeres team-megbeszélések tartásával, szupervízorok, pszichológusok bevonásával.

A felkeresett 22 csoport közül mindennek a vízióknak a nyomait alig néhány esetben fedeztük fel. A házvásárlásban és berendezésben, valamint az engedélyek beszerzésében megfáradt dolgozóknak általában kevés energiájuk maradt a szakmai előkészítésre, örültek, hogy végre el lehet kezdeni a költözést, és „majd csak lesz valahogy” alapon belevágtak! A legtöbb esetben teljesen bizonytalan volt a kiköltözés időpontja, amikor viszont megnyílt a lehetőség, szinte azonnal kellett végrehajtani azt! Több olyan esetről is beszámoltak a kollégák, amikor pontosan az előkészítetlenség miatt rövidesen súlyos kudarc következett be: volt olyan ház, ahol a teljes személyzetet és „gyerekanyagot” ki kellett cserélni, máshol a lakás még mindig üresen áll, mert a fiatalok szétverték a berendezést, a lakást

életveszélyessé nyilvánították, és sikerült elérniük, hogy a szomszédok soha többé ne tolerálják a gyermekotthoni gyerekek magatartását!

A gyerekek kiválasztásánál fontos szempont volt, hogy eléggé szocializáltak legyenek a kiköltözéshez, nehogy a település közössége kirekessze őket. Például, az intézet igazgatóhelyettese felvette a kapcsolatot a helyi iskolával, beszélt a pszichológussal is, felkészítette őket arra, hogy problémás gyerekek fognak érkezni. Nem egyszerre helyezték ki az összes gyereket, hanem kettesével.

Az utógondozó csoportoknál és az egyéb részlegeknél kevésbé volt tudatos a felkészítés, előfordult, hogy az igazgató csak elmondta, mire kell vigyázni, illetve ismertette a gazdálkodás szabályait. A pedagógusok és a gyerekek kiválasztása is sokkal esetlegesebben történt, mint a lakásotthonoknál. Több beszámolóban olvastuk, hogy kizárásos alapon választották ki a pedagógusokat. Nem kaptunk pontos képet arról, milyen módon dől el, hogy kik kerülnek az utógondozó otthonokba, de a rendelkezésünkre álló információalapján úgy tűnik, nem a rászorultság az elsődleges szempont, hanem sokkal inkább az együttműködési, alkalmazkodási képesség, az egyéni szimpátia. Általában az utógondozó csoportot vezető személy szava a döntő, ellenpéldaként említhetjük viszont a Cseppkő utcát, ahol kuratórium dönt arról, hogy ki kerülhet a Garzonházba, vagy a GYIVI anyasotthonát, ahol az utcai szolgálatban dolgozó team dönt. A legtöbb utógondozói csoportnál alapvető feltétel a tanulás vagy a rendszeres munkavégzés, ez az elvárás mindenképpen fontos szűrőt jelent.

Szólnunk kell még a szűken vett lakókörnyezet reagálásáról is. Általában a lakókörnyezetet nem tájékoztatják előre, hogy milyen célból vásárolják az ingatlant, félnek az előítéletektől, szerencsére az aggodalmak általában nem igazolódnak be, a legtöbb esetben zökkenőmentes volt a beilleszkedés a környezetbe. Előfordul, hogy a szomszédok nem is tudják, kik laknak mellettük, a legtöbb lakáson vagy nincs névtábla, vagy csak egy név, esetleg csak az ajtó száma szerepel rajta. Igazán nagy ellenállás egyedül a FŐTASI esetében volt, de a tiltakozás ott sem a lakásotthon, hanem az egész gyermekotthoni komplexum ellen irányult: a környéken lakók sorozatosan tiltakoztak az építkezés miatt, tiltakozó listát juttattak el a kerületi polgármesterhez, nyilvánosságot kaptak a televízióban és a sajtóban is. A beköltözés után viszont már semmilyen inzultus nem érte a gyerekeket, a környezet befogadta őket.

A MŰKÖDÉS FELTÉTELEI

A kihelyezett csoportoknak helyt adó ingatlanok igen változatos képet mutatnak a több tízmilliós zöldövezeti luxusháztól a lepusztult környéken lévő hajdani munkásszállóig.

A szűken vett lakásotthonok mindegyike önálló családi házban kapott helyet. A FŐTASI-ban a lakásotthonok a gyermekotthon részeként üzemelnek, két ikerházban, mindegyik lakásnak külön bejárata van a hatalmas udvarra, játszótérre. Pesterzsébeten és Csepelen szűkös udvar tartozik a házakhoz, Törökbálinton viszont 400 négyszögöles panorámás gyümölcsös. A lakások mindegyike tágas, világos, az alapterületet valamint a szobák és mellékhelyiségek számát, nagyságát és elrendezését tekintve valamennyi megfelel a törvényi előírásoknak. Mindenhol van közös helyiség, a felnőtteknek külön fürdőszoba, vécé, mindenhol van valamilyen melléképület: szerszámoskamra, barkács műhely, kézműves műhely. A lakások elrendezése, a szobák elhelyezkedése szintén jónak mondható. A FŐTASI volt az egyetlen hely, ahol csoportonként két-két egyágyas szobát találtunk, viszont itt panaszkodtak leginkább arra, hogy a nevelői szoba távol van a gyerekek lakószobáitól, és például betegség esetén nehéz a kapcsolattartás.

Sokkal változatosabb a kép az utógondozói és az egyéb csoportoknál. A leghangolósabb helyzetet a GYIVI családos otthonában találtuk, ahol a másfél szobás lakásban két család él, az egyikben négy, a másikban egy gyerekkel. Igaz, hogy még mindig kedvezőbbek itt a feltételek, mint a hajléktalanszállón, az is igaz, hogy átmeneti szállásról van szó, viszont az átmenet akár több év is lehet. (Ha belegondolunk például, hogy hány légméter jut egy gyerekre Törökbálinton, és hány jut a Bartók Béla úton, felmerülhet bennünk a kérdés: mivel érdemelnek ilyen mértékben többet az egyik helyen élő a gyerekek a másikon?)

A Harmat utcában a környezet mutat vigasztalan képet: kopottas gyárépületek, lepusztult lakóházak környékén található a földszintes épület, ami korábban MÁV nővérszálló volt. Az udvar közös használatú 4-5 másík földszintes lakással, nagy a rendetlenség, a szemét a környéken. Több utógondozó csoport részére vásároltak lakást hagyományos bérházban (Vaskapu utca, Teleki tér) illetve lakótelepen (Kassai utca, Újlak utca, Lenfonó utca, Félutas ház), két esetben vidéki házban helyeztek el gyerekeket (Bér, Gyomaendrőd), két esetben pedig a gyermekotthon területén találhatóak a csoportok (Menyecske utca, Oroszlány). Önálló ingatlanon mindössze a Vasvári gyermekotthon Árnyas utcai otthona helyezkedik el: 430 négyzetméteres hasznos alapterületű műemléképületével, óriási kertjével kiemelkedik a mezőnyből.

Az egyéb kategóriában a feltételek nem mindenhol felelnének meg a szigorúan vett lakásotthoni előírásoknak: nincs mindenhol közös helyiség, illetve nem mindenhol biztosított a gyerekek és a felnőttek életterének elválasztása (van olyan hely például, ahol egyetlen kádban fürdik az összes gyerek és felnőtt).

Sehogyan sem illeszthető a mezőnybe a Cseppkő utcai gyermekotthon Garzonháza, ahol 18 darab egyenként 30 négyzetméteres, egyszobás, konyhás, fürdőszobás, előszobás, összkomfortos lakást alakítottak ki a gyermekotthonban nagykorúvá váló fiatalok részére. A háromszintes épület az anyaintézmény tízholdas parkjában helyezkedik el, a meredek telek alsó szegletében, jól illeszkedve az elegáns rózsadombi környezetbe. Az előszobában és a konyhában beépített bútorok vannak, egyébként a lakást üresen kapják a fiatalok, saját megtakarított pénzükből kell fedezni a bútorozás árát.

A lakások berendezése, felszereltsége, a bútorzat nivója is széles skálán mozog. Először tekintsük át most is a szűken: vett lakásotthonok mezőnyét! A legpazarabb berendezése kétségtelenül a FÓTASI-nak van: szép és ízléses fenyőbútorok, színes szőnyegek, képek, minden lakásban számítógép Internet-csatlakozással, televízió, videó, hifi, minden szobában kismagnó. Minden fontos háztartási gép megtalálható, a mikrosütőtől a turmixgépig. Szintén nagyon jól berendezett a törökbálinti lakás, itt is minden új és szép: fenyőfa bútorok, bőr ülőgarnitúra, jól felszerelt konyha. A látogatóban önkéntelenül is felmerülnek a kérdések: jó-e az, ha a gyerekek mindent megkapnak készen, és semmiért nem kell megküzdeniük? Jó-e az, ha úgy gondolják, hogy az induláskor kell mindent kisajtolni a fenntartóból, mert később valószínűleg nem lesz lehetőségük rá?

A másik két lakásban némileg szerényebbek a lehetőségek, de korántsem szegényesebbek: Csepelen egyszerű és praktikus a bútorzat, a gyerekek egyéni elképzelése szerint díszítve rajzokkal, poszterekkel, fényképekkel. Pesterzsébeten a bútorzat, a berendezés, a technikai felszereltség színvonala megfelel az elvárásoknak, bár nem egységes: a Bokrétaból kihozott régi bútor megfér az előző lakók által itt hagyott dolgokkal, valamint az új, modern felszerelésekkel.

A négy lakásotthoni helyszínen meglehetősen jó szakembergárdát sikerült verbuválni, annak ellenére, hogy – mint korábban írtuk – elég nehéz ezekre a feladatokra megfelelő embert találni. Különösen nagy gondot okoz a férfi dolgozók megnyerése és megtartása, valamint a gyermekfelügyelők és az egyéb kiegészítő személyzet, például főzőasszonyok

kiválasztása, hiszen az ő munkájukkal szemben is igen magasak a követelmények, a közalkalmazotti bérezés sajátosságai miatt viszont csupán alacsony fizetést kaphatnak. Nagyon sok csoportban nem is válik élesen külön a „nevelők” és a „gyermekfelügyelők” munkája – előfordul, hogy a gyerekek nem is tudják, kinek milyen besorolása van –, hiszen a feladatokból mindenkinek ki kell vennie a részét, a pedagógusok nem mondhatják, hogy nem készítenek reggelit, mert diplomájuk van, de a gyermekfelügyelők sem mondhatják, hogy nem foglalkoznak a gyerekek problémáival, mert nekik meg nincs diplomájuk. Az anyagi megbecsültség hiánya tartja távol a férfiakat is, hazánkban ugyanis elsősorban rájuk hárul a családfenntartó szerep, a nők sokkal inkább élhetnek a szenvedélyüknek, vagyis sokkal inkább vállalhatnak olyan hivatásszerű munkát, amellyel kevesebb bér jár együtt.

Igaz, hogy nem volt feladatunk a dolgozók bérezésével foglalkozni, mégis meg kell jegyeznünk, hogy az intézmények – lehetőségeikhez mérten – megpróbálják valamilyen kedvezményrel megtartani a szakembereiket: van, ahol különböző pótlékok, túlóradíjak és bérkiegészítések megadásával, máshol kedvező munkaidő beosztás biztosításával, megint máshol azzal, hogy engedélyezik a másodállást, még akkor is, ha az a főfoglalkozás munkavégzés rovására megy.

Bár a szóban forgó lakásotthonok nem régóta működnek, az adatfelvétel időpontjában a csepeli kivételével egyiküknek sem volt még egyéves múltja, mégis mindenhol nagyon erős fluktuációról számoltak be! Pesterzsébeten például az 1998. augusztusi kiköltözés óta hatan mentek el, nevelőtanárok és gyermekfelügyelők egyaránt. A fluktuáció egyik oka, mint már említettük, az alacsony fizetés, a másik a munkatársakkal szemben támasztott magas követelmény. Az egyik munkatársat elküldték, mert megütötte az egyik gyereket, a másik nem tudott egyedül dönteni, nem vállalta a felelősséget, éjszakánként állandóan felhívogatta az otthonvezetőt. A nagy fluktuációtól hullámvóvá vált a felnőttek teljesítménye, ami áttevődött a fiatalok életvitelére is. Az utóbbi időben állandó stáb van kialakulóban, és ezzel párhuzamosan mintha a fiúk viselkedése is stabilizálna. A lakásotthonokban folyamatosan együtt kell élni a fiatalokkal, folyamatosan kell konfrontálódni, konfliktusokat kezelni és megoldani, emellett családokat kell látogatni, fel kell készíteni a fiatalokat az önálló életkezdesre. A nevelőotthonos gyerekeknek egyébként is sok problémát okoz, hogy eddigi életük során nem alakultak ki tartós személyes kötődések a felnőttekkel, nincs az életükben referenciaszemély, akihez viszonyítani tudnának. Nagyon megterhelő számukra, ha egy olyan szociális térben, mint amilyen a lakásotthonokban kialakul, valaki rövid időre megjelenik, éppen csak „bevillantja magát”, és már el is tűnik. Az ilyen gyors váltások leggyakoribb következménye, hogy még jobban bezárkóznak, és megközelíthetlenebbé válnak, mint korábban.

Külön tanulmányt érdemelne annak elemzése, hogy milyen az ideális lakásotthoni pedagógus, milyen alapvető tulajdonságokkal kell rendelkeznie. Most csak megemlítünk néhányat azok közül a jegyek közül, amelyeket mindenképpen fontosnak tartunk: legyen stabil, ugyanakkor rugalmas értékrendje; legyen kiegyensúlyozott a magánélete: ne valami „helyett” végezze ezt a munkát, ne akarja, hogy a csoport a saját családját pótolja, a gondjaira bízott gyerekek pedig a saját gyerekeit; nem árt, ha vannak gyerekei, lehetőleg már nem túl kicsik, hiszen akkor a saját gyerekei nevelése során megszerzett rutint át tudja menekíteni; legyen elfogadó, toleráns, tudja kezelni a konfliktusokat; legyen határozott, de ne ragaszkodjon mereven az elképzeléseihez; ne engedje túlságosan közel magához a gyerekeket, de ne is tartsa őket túlságosan távol... Egyértelmű, hogy ilyen pedagógus nagyon kevés van, a kiválasztásnál mégis fontosnak tartanánk mindezen szempontok figyelembe vételét.

A GAZDÁLKODÁS, PÉNZKEZELÉS KÉRDÉSKÖRE

A lakásotthonok gazdálkodásának kérdése az egyik sarkalatos pontja a vizsgáladásunknak. Ezekben a csoportokban az alapvető pedagógiai célként fogalmazódik meg, hogy a gyerekek családi légkörben éljenek, tapasztalják meg mindazokat az élethelyzeteket, amelyek elől a nagy létszámú korábbi nevelőotthonokban el voltak zárva – ilyennek számít a pénzkezelés, gazdálkodás, önellátás, takarékoskodás is. Azért tekintjük a gazdálkodás témakörét nagyon fontosnak, mert a jelenlegi szabályozók nem a lakásotthonokra készültek (ugyanúgy, mint a hatósági engedélyek!), hanem hagyományos nevelőotthoni környezetre. Tehát egy már meglévő, de alapvetően más rendszerre kitalált gazdasági szabályozórendszerhez kell igazítanunk a lakásotthonok működését, ahelyett hogy a speciális lakásotthoni működéshez igazítanánk a gazdasági szabályokat! Jelenleg gazdasági szakemberek és nagy tapasztalatú revizorok hada fáradozik azon, hogy a lakásotthoni csoportok működését valahogy rá lehessen húzni a gazdasági szabályozórendszerre, ahelyett hogy kidolgoznánk azokat az alapvető kívánalmakat, amelyeket, joggal elvárhatnánk a gazdálkodási szabályoktól. Lehet, hogy célravezetőbb lenne energiánkat a szakmai indokok kidolgozására fordítani, amelyek kökeményen védhetővé tennék, és kikövetelnék maguknak a pedagógiai célkitűzések elsődlegességét!

Ismét azt kellene szem előtt tartani, hogy milyen célból akarjuk átalakítani a nevelőotthoni rendszert! Acél egyértelmű: a gyerekek a családi életformából szerezzenek tapasztalatokat – ha már egyszer nem élhetnek igazi családban –, mert ilyen típusú tapasztalatok híján képtelenek lesznek a jövőbeli családjuk működtetésére. Mindenki ismer példákat: az a gyerek, aki soha nem volt rákényszerítve arra, hogy takarékoskodjon, amikor nagykorúként hozzáfér a félretett és gondosan őrzött családi pótlékjához, két nap alatt elveri az egészet! A cél tehát az lenne, hogy a gyerek szeme előtt, az ő bevonásával történjék a gazdálkodás, ugyanúgy, mint a családokban, hogy neki is legyen beleszólása abba, mire költik a pénzt, hogy ő is érezze meg a döntések felelősségét. A jelenlegi gazdálkodási előírások, éppen azért, mert egészen más struktúrára készültek, kiismerhetetlenek, nem egyértelműek, nem közismertek. Az egyik lakásotthon vezetője elmondta, kérték a fenntartót, hogy revizorok segítségével rögzítsék a gazdálkodás szabályait, de ez még nem történt meg.

Jelenleg tipikusnak mondható, hogy a felelős személy a hónap elején – körülbelül ötödike tájékán – felveszi a házipénztárban az arra a hónapra előirányzott összeget, berakja a pénztárcájába, és elkezdi költeni. Végez egy nagybevásárlást valamelyik üzletházban, kiosztja a zsebpénzt, megveszi a bérletet – ha az anyaintézménytől kapja, akkor csak kiosztja –, megveszi a tisztítószereket, fogkrémet, papírzsebkendőt, végiggondolja, hogy melyik nap mit akarnak enni, stb. Tizedike után tör rá az első rettenet, hogy vajon jól gondolta-e, nem csúsznak-e ki a keretből, nem költöttek-e valamelyik rovatból túlságosan sokat? Átnézi a számláit, összead, kivon, megnyugszik egy kicsit. Huszadika körül jön a második rettenet, amelyik eltart egészen a hónap végéig, amikor is el kell számolni a felvett összeggel: a hónap végéig ugyanis nemcsak ki kell tartani a pénznek, hanem el is kell azt költeni, mert ami megmarad, az elvesz! A team-megbeszélések – amennyiben vannak ilyenek – ebben az időben elsősorban erről a témáról szólnak, és bizony ebben az időben becsúszik néhány szabálytalanság is: ha valamelyik rovat nem egyezik, mert a gyerekek nem szívesen kérnek mozijegyvásárláskor, fagyfaltozáskor ÁFÁ-s számlát, vagy mert a piacon olcsóbban lehet vásárolni (nemcsak zöldséget, hanem cipőt, ruhaneműt is) – elképzelhető, hogy a felnőttek, amikor saját céljukra vásárolnak, az intézet nevére kitöltött számlát kérnek.

Közben zajlik az élet, mindenki szabadon folytatja a vizet, égeti a villanyt, ha teheti, telefonálgat – mert a rezsiköltségek nincsenek leosztva, azokat az anyaintézet külön fizeti, tehát senki nem érdekelt közvetlenül a takarékoskodásban. Nem érdekelt a havi ellátmány vonatkozásában sem, mert a megtakarított összeget általában nem göngyölítheti tovább, és nem érdekelt a rezsinnél sem, mert ha túl magas a számla, a csoportvezető megfeddésén kívül más nem történik.

Szerencsésnek tartanánk, ha a havi ellátmányban benne lennének a rezsiköltségek, ha az egyes rovatok között szabadabb lehetne az átjárás, ha a hó végi megtakarítást a csoport továbbgöngyölíthetné. „Kapjanak fejkvótát a gyerekek után!” – erre a kijelentésre a legtöbb gazdasági vezető gyógyszer után kap, mégis valami hasonlót tudnánk elképzelni, ugyanúgy, mint a hivatásos nevelőszülőknél. Érthetetlen, hogy a nevelőszülőknél miért lehet jobban megbízni, mint a lakásotthonok vezetőiben, holott a lakásotthonok dolgozói saját alkalmazottak, többnyire jobban képzettek, jobban szem előtt vannak, ráadásul nem egyedül, hanem csoportban tevékenykednek? A pénz szabályszerű felhasználását természetesen sűrűn kellene ellenőrizni, nehogy valaki kísértésbe essen, de úgyis ellenőrizné azt a felnőtt stáb, sőt ellenőriznék a gyerekek maguk is, akik azonnal észreveszik, ha kevesebb csokoládét kapnak, mint előző hónapban.

A meglátogatott lakásotthonok gazdálkodása lényegében hasonló módon történt mindenhol: havonta veszik fel az ellátmányt, havonta számolnak el, a különböző jellegű kiadásokra (élelem, kultúra, zsebpénz) meghatározott összeget költhetnek, a rezsivel vonatkozásában nem érdekeltek. A legfrissebb rendelkezés értelmében gyerekenként és havonta kétezer forint összeget számla nélkül is el lehet számolni – ezt mindenhol nagyon örvendetesnek tartották. A rendelet értelmében a kiadásokról naprakész háztartási füzetet kell vezetni, amit megfelelő aláírásokkal kell hitelesíteni, ezt viszont még alig egy-két helyen vezetik, mondván: nagyon friss a dolog, és még nem készültek el a nyomtatványok. Érdekességként megemlíthetjük, hogy van olyan intézet, ahol az igazgató szándékosan nem tájékoztatta a számlamentesség lehetőségéről a munkatársait, egy másik intézet pedig már jóval korábban, 1993-ban egyedi engedélyt kapott arra a Pénzügyminisztériumtól, hogy növendékenként havi 3000 forintot számlamentesen elszámolhassanak!

„PEDAGÓGIAI HELYZET”

Ebben a fejezetben a szerzett tapasztalatok alapján azt szeretnénk végiggondolni, hogy pedagógiai szempontból miben különböznek a lakásotthonok, utógondozók a hagyományos gyermekotthonoktól. Előjáróban szeretnénk hangsúlyozni, hogy minden bírálatunk ellenére hatékonynak, továbbfejlesztendőnek tartjuk a lakásotthoni hálózatot, hiszen ez a létforma egészen más életminőséget jelent az otlakóknak, mint a hagyományos nevelőotthoni. A gyerekek nem tudnak elbújni, „felszívódní”, kialakulnak az egyéni igényeik, megtanulják, hogy a tetteknek súlya van. A közös főzések, étkezések családias légkört biztosítanak, a közös vásárlások és tervezetések pedig közelebb hozzák őket a valós világhoz, a mindennapi tevékenységeknek nem szenvedő alanyai többé, hanem tevékeny résztvevői.

A felnőttek munkája is alapvetően megváltozik: sokoldalúbbá válik, nagyobb szükség lesz a kooperálásra, az együttes élmény összekovácsolja őket. Korábban nem érezték ennyire a felnőtt-gyerek kapcsolat súlyát, nem az egyes gyerekekben gondolkodtak, hanem a nevelőotthon, vagy a csoport egészében. „Most egy katlanban fő felnőtt és gyerek!” – jegyezte meg találóan az egyik lakásotthon vezetője. Ez a munka tehát sokkal nagyobb ráfigyelést igényel, ugyanakkor nagyobb érzelmi kötődést is jelent. A korábban bejáratódott pedagógiai módszerekkel itt nem lehet élni: nem lehet alkalmazni a büntetés-jutalmazás

módszerét, a legfőbb büntetési eszköz, ha a gyermek számára fontos személy haragszik. Büntetést csak néhány helyen alkalmaznak: elvéve találkoztunk kimenőmegvonással, zsebpénzcsökkentéssel, de büntetésnek számít az is, ha valaki nem számítógépezhet, vagy nem vehet részt az egyébként vonzó házimunkában, például a főzésben vagy mosogatásban. Egyetlen helyszínen tapasztaltunk furcsa büntetési módot: ha valaki árulkodik a társára, őt is megbüntetik, nemcsak azt, aki a vétket elkövette. Ugyanitt példaként említették, hogy ha valamelyikük teli van energiával, köztöködik a társaival, akkor kezébe adnak egy könyvet, és beállítják a sarokba olvasni, hogy megnyugodjon.

Pesterzsébeten például soklépcsős figyelmeztetési rendszert dolgoztak ki: az első szóbeli figyelmeztetést az éppen jelen lévő felnőtt adja, a másodikat az otthonvezető, majd ugyanez ismétlődhet írásban. A következő lépés az otthonon belüli fegyelmi a gyám jelenlétével, a határozat hetenkénti értékelésével. A legvégső lépcső az intézmény vezetője által tartott fegyelmi. A jutalmazás is sokrétű lehet: például szóbeli dicséret, tárgy- vagy pénzjutalom, amire a csoport költségvetésében biztosítanak lehetőséget. Szeretnék bevezetni a zsebpénz differenciált elosztását is.

A legfőbb büntetési eszköz, amelyet mindenhol alkalmaznak – hol látens módon, hol világosan megfogalmazva –, a lakásotthonból történő eltávolítás réme. Ha valakiről bebizonyosodik, hogy alkalmatlan a lakásotthoni életmódra, visszakerülhet az anyaotthonba, átkerülhet másik nevelőotthonba, amennyiben nagykorú, kikerülhet az utcára. Gyermekotthoni gyakorlatunkban egyébként is megfigyelhető bizonyos elitizmus: egyes otthonok lefölözik a „jobb” gyerekeket, más otthonok pedig kénytelenek megelégedni a maradékkal. Egészen más típusú „gyerekanyag” van például a Gyöngyvirág úton, mint a Róbertben, vagy a Cseppkőben, mint a Békében. (Anélkül, hogy a speciális feladatokat ellátó intézményekben speciálisak lennének a feltételek!) A lakásotthonok megjelenése még jobban széthúzza a mezőnyt: a legtöbb helyen érdemként, jutalomként élik meg az odakerülést, és büntetésként a kikerülést.

„Nincs a kezünkben semmilyen eszköz!” – jegyezte meg valaki. Egy másik személy kissé keserűen ezt mondta: „Mindenki csak a gyerekek jogaival foglalkozik, pedig a gyerekeknek kötelességeinek is kell lenni! A pedagógusnak miért nincsenek jogai? Az állami gondozott mintha genetikailag predesztinálva lenne arra, hogy neki mindenhez joga van, mindent készen kap! Nálam csak akkor van joga bármihez, ha ő is hozzájárul az előteremtéséhez! Az egyik kapálni szeret, a másik megsétáltatja a kutyát, a harmadik elmegy vásárolni, mindenkinek kell valamit csinálni!”

Fontos szempontnak tartjuk, hogy a napirend és a házirend hogyan alakul ki az egyes csoportokban, illetve, hogy azok mennyiben igazodnak a megváltozott körülményekhez. A csoportok belső életéről nincsenek hiteles információink, hiszen az idő rövidege miatt nem tölthettünk el huzamosabb időt egy-egy helyszínen. Nem szolgálnak kellő információval a házirendek sem, mert a legtöbb esetben egészen mást tartalmaz a leírt forma, mint ami a gyakorlatban megvalósul. Tehát a lényegről, vagyis arról, hogy mi történik a mindennapok során, hogyan kezelik a konfliktusokat, milyen a hangulat, mi jellemzi az emberi kapcsolatokat, csak sejtéseink lehetnek.

A beszámolókból arra lehet következtetni, hogy mindenhol törekszenek az együttélés szabályainak közös, konszenzusos kialakítására, az eltérések inkább abban mutatkoznak, hogy a későbbiek során mennyire ragaszkodnak mereven a megállapodásokhoz. Van, ahol keményen betartatnak minden pontot, máshol esetenként engedelményeket tesznek: ha éhes a gyerek, ehét korábban is, mint a többiek, ha este nem álmos, olvashat még egy ideig. Az egyik lakásotthon napirendjében olvastuk például a következőket: „Reggel indulás az iskolába: csoportosan, rendezett sorban történik!” Amikor az érintettektől rákérdeztük,

kiderült, hogy a valóságban szó sincs erről, valószínűleg a sok évtizedes beidegződés íratta ezeket a szavakat a szerzővel. Voltunk olyan csoportban is, ahol egyáltalán nem volt írásos napirend, és olyanban is, ahol valamikor megírták ugyan, de már nem emlékeznek rá, mit tartalmaz.

Fontosnak tartanánk, bár kevés helyen tapasztaltuk, azt a törekvést, hogy a követelmények összhangban legyenek, bármelyik felnőtt van is a gyerekekkel! Amit a beindítás körüli szakmai bizonytalanságokról írtunk, igaz a működés közbeni állapotokra is: viszonylag kevés helyen, tapasztaltuk a kellő szakmai háttérrel, kevés helyen vannak rendszeres team-megbeszélések, esetmegbeszélések, csoportülések, kevés helyszínen van jelen a csoportok mindennapjaiban a pszichológus, a szupervizor. Szólnunk kell arról is, hogy a problémás gyerekekkel való foglalkozáshoz nincs meg a megfelelő intézményi háttér: a rendszer nem tud mit kezdeni a drogozó, a bűnöző életmódot folytató vagy a pszichotikus fiatalokkal, leginkább az egyik intézetből a másikba rakosgatják őket, abban reménykedve, hogy büntethető korúvá vagy nagykorúvá válnak.

Az utógondozó csoportoknak átmenetet kellene biztosítani a nevelőotthoni (lakásotthoni) létforma és az önálló felnőtt élet között, pótolni kellene az ehhez szükséges készségek kifejlesztését, el kellene mélyíteni a korábban szerzett tapasztalatokat. Sok esetben mégis úgy éreztük, hogy az utógondozás nem jelent egyebet, mint az állami gondoskodás időbeli meghosszabbítását, a védőburokban töltött évek kitolását. Nem segíti az önállósodást, ha a fiatalok pénzét a nevelő kezeli, ha nincsenek rászorítva az önálló főzésre, ha szigorú szabályokat kell betartani, de nem hat ösztönzőleg a törvényi szabályozatlanság sem, amely nem teszi lehetővé, hogy az ellátásukért fizethessenek. „Ha huszonnégy éves korára sem lesz önálló, az már nem az én gondom – fogalmazott az egyik nevelőotthon igazgatója. – Akkor passz!”

A lakásotthoni gyerekeknél nagyobb a valószínűsége annak, hogy a lakókörnyezettel közvetlenebb kapcsolatot alakítsanak ki, mint a nevelőotthonosaknál: számos példát találtunk arra, amikor összejárnak a környékbeli gyerekekkel, ellapátolják a havat a szomszéd néni háza előtt, kutyasétáltatás közben barátságokat szőnek. Amennyiben külső iskolába járnak, nagyobb lehetőségük nyílik arra, hogy meghívják az osztálytársaikat, hiszen míg korábban szégyellték a nevelőotthoni környezetüket, most inkább büszkék a lakásukra.

ÖSSZEGZÉS, JAVASLATOK

A lakásotthonok beindítása során az abban résztvevők traumák sorozatát élték meg: szinte leküzdhetetlen akadályt jelentett a házvásárlásokkal kapcsolatos bürokráciával való küzdelem, az engedélyek beszerzése, az azokban foglaltak megvalósítása, de óriási gondot jelentett a feladatra alkalmas kollégák kiválasztása és felkészítése is. A működés során leginkább az okozza a gondot, hogy nem egyértelműek és főleg nem „lakásotthonra szabottak” a jogszabályok, valamint hogy – néhány helytől eltekintve – nincs meg a megfelelő szakmai háttér: teamek, szupervíziók stb.

Körútunk során gyakran éreztük az anyagi javak pazarlását: némely házak túlságosan szépek, gazdagon berendezettek voltak, ugyanakkor más helyszíneken a legalapvetőbb berendezések is hiányoztak. Ugyanezt az éles szóródást tapasztaltuk szakmai téren is: talákoztunk olyan csoportokkal, amelyekben mindent megtesznek az ott dolgozók felkészítéséért, továbbképzéséért, számos csatornán segítik a munkájukat, máshol viszont teljes egészében magukra hagyják őket.

Elengedhetetlennek tartjuk az érvényben lévő előírások és jogszabályok mielőbbi egységes szövegbe foglalását, és hozzáférhetővé tételét! A jogszabálygyűjteménynek fel

kellene ölelni minden olyan területet, amely kapcsolatos a lakásotthonok beindításával és működtetésével: kezdve a gyermekvédelmi törvény ide vonatkozó előírásaitól a különböző hatósági elvárásokig. Meg kellene jelölni azokat a területeket, ahol joghézag, esetleg ellentmondásosság van, és szorgalmazni kellene a jogalkotóknál ezek mielőbbi feloldását. Nem kívánhatjuk meg a pedagógusoktól, hogy kiismerjék magukat a jogszabályok dzsungelében, amikor arra gyakorlott jogászok sem mindig képesek. Ugyanakkor törekedni kell arra is, hogy a jogalkotók vegyék figyelembe a lakásotthonok sajátosságait, és ne a gyermekvédelmi intézményekhez igazítsák elvárásaikat, hiszen akkor nem történik egyéb, mint sok kis gyermekotthon létrehozása, és az alapvető cél, a családi életmód megvalósítása, csorbát szenved.

Végül szeretnénk felvázolni egy általunk elképzelt modellt, amelyet a lakásotthonok beindítása és működtetése során követhetőnek tartunk: – Jóval a lakásotthon beindítása előtt meg kell találni azokat a felnőtteket, akik kellő felkészültséggel, toleranciával, pedagógiai érzékkel és munkabírással képesek lesznek eredményesen működtetni a csoportot. – A kialakult stábot szakmailag fel kell készíteni azokra a speciális feladatokra, amelyek rájuk várnak. Szükségesnek tartunk tanfolyamon és többnapos tréningen való részvételt, valamint tapasztalatszerző látogatásokat már működő intézményekben.

- A speciális feladatokra vállalkozó felnőttek kiemelt bérezését mindenképpen biztosítani kell.

- Megfelelő körtekintéssel kell kiválasztani a kiköltöző gyerekeket is. Ügyelni kell arra, hogy olyanokat válasszunk ki, akik feltehetőleg huzamosabb időt töltenek majd el az intézményben. A speciális gondoskodást igénylő fiatalok (pl. deviáns, testi fogyatékos stb.) kiválasztásánál vegyük figyelembe a csoport teherbíró képességét, toleranciáját.

- A gyerekeket is fel kell készíteni arra, hogy az eddigiektől alapjaiban másféle környezetbe kerülnek, másféle elvárásoknak kell eleget tenniük. Motiválni kell őket arra, hogy átérezzék: nagyobb lesz a felelősségük, többet kell dolgozniuk, de más életminőséget kapnak cserébe.

- Valamilyen módon meg kell oldani a fokozatosságot. Vagy folyamatosan kell feltölteni a létszámot, vagy még a kiköltözés előtt össze kell állítani a csoportot, és a felnőtt teamnek már a nevelőotthoni keretek között meg kell kezdeni velük a csoportmunkát.

- Jónak tartjuk, ha a csoport a kiköltözést megelőzően több napos, esetleg egyhetes kiránduláson, táborozáson vesz részt: ennek során az önellátás gyakorlásán túl élményszerű keretek között lehet kidolgozni az együttélés szabályait, meg lehet állapodni az alapvető normákban. Itt tisztázódhat az is, hogy mit várnak el egymástól, a felnőttek mit tudnak nyújtani számukra, hol kell meghúzni a határokat.

- A kiköltözés előtt tehát mindenképpen meg kell egyezni a követendő emberi normákban, amelyeknek konszenzusos alapon kell kialakulniuk, valamint meg kell hagyni a változtatás lehetőségét is. A gyerekek tudniuk kell: minden őértük történik, de nem nélkülük! Vagyis: ahhoz, hogy eredményesen tudjanak együttműködni, mindenkinek erőfeszítéseket kell hoznia. Világosan meg kell húzni a határokat, de a határokon belül meglehetősen nagy mozgásteret kell hagyni a számukra. Törekedni kell arra is, hogy az elvárások személyre szabottak legyenek!

- A már működő lakásotthonokban javasoljuk a rendszeres team-ülések tartását, melyeken valamennyi felnőtt dolgozó vegyen részt – a gondozónó vagy takarítónó is -, esetenként külső személyek, pl. pszichológus, pedagógus, hozzátartozó bevonásával.

- Lehetőleg hetente tartsunk csoportüléseket, melyeken valamennyi csoporttag (felnőtt és gyermek) vegyen részt. Célszerű, ha ezeken az üléseken nincs idegen, az ott elhangzottak minősüljenek csoporttitoknak. Ezek az alkalmak semmiképpen ne legyenek autoriter, számonkérő hangvételűek, hanem a segítség, a problémák közös megoldásának szándéka domináljon. Ilyenkor lehetne megbeszélni a személyes jellegű kérdéseket is, amelyek nem tartoznak idegenekre.

- Törekedni kell arra, hogy az anyaintézménnyel ne szakadjon meg a kapcsolat. A rendszeres szakmai együttműködésen túl célszerű közös rendezvényeket, kirándulásokat, nyaralásokat szervezni.

- Meg kell óvni a munkatársakat a kiégéstől, beletörődéstől. Biztosítani kell számukra a folyamatos önképzést, lehetővé kell tenni a feltöltődésüket, regenerálódásukat. Szükség esetén tréninget kell szervezni a számukra, biztosítani kell a gyerekcsoporton kívüli kikapcsolódásukat, nyaralásukat!

Bemutatjuk

LOVASTERÁPIA MAGYARORSZÁGON

A Magyar Lovasterápia Szövetség kiképezte Magyarország első, Európai Unió diplomával rendelkező szakembereit.

A Magyar Lovasterápia Szövetség október 15-30. között megtartotta negyedik szakemberképző tanfolyamát Sarlópusztán. A két hetes képzésen nemzetközi szaktekintélyek bevonásával folyt az oktatás. Jelen volt a Világszövetség elnöke, Octavia Brown Professzor (USA), a korábbi elnök, Dr. Carl Klüwer Professzor (Németország), Péter Holzmüller (Németország), a Német Lovas Terápia Szövetség hivatalos hippoterapeuta kiképzője és a Német, illetve a Magyar Hippoterápia Munkacsoport vezetője. Rajtuk kívül számos ország szakemberei segítettek az eredményesebb felkészülést, illetve vizsgabiztosként a vizsgákat. Az itt sikeres vizsgát tett, és így oklevelet szerzett szakemberek olyan végzettséghez jutottak hozzá, amely teljes egészében megfelel az Európai Unió elvárásoknak. Ezzel jogot szereztek arra, hogy hivatalosan végezzenek terápiás foglalkozásokat.

A lovasterápia intézményhez kötött, orvosi javaslat alapján, terápiás céllal alkalmazott, kezelés jellegű egyéni vagy csoportos foglalkozás. Célja: a károsodás, sérülés, fogyatékoság ismeretében a ló és a lovaglás hatásainak a felhasználása a minél gyorsabb és eredményesebb gyógyulás, képességfejlődés és rehabilitáció érdekében.

A Magyar Lovasterápia Szövetség a hazai szakemberképzés egyetlen olyan fóruma, ahol a Világszövetség és az Európai Unió vizsgabiztosainak részvételével folyik a képzés és a vizsgáztatás. A résztvevőknek a vizsga során be kellett számolniuk a négy év alatt szerzett elméleti és gyakorlati tudásukról, tapasztalataikról. A legmagasabb szinten két szakember tudott az összes követelménynek megfelelni. Ez volt az első olyan vizsga, amely nemzetközileg elismert, hivatalos oktatókkal és vizsgabiztosokkal, hivatalos körülmények között került lebonyolításra Magyarországon. A Szövetség elsődleges célja, hogy egy országos lovasterápiás hálózatot építsen ki, amelynek minden területén képzett szakemberek dolgoznak, és az egyes ágazatok szorosan együttműködnek. Ebben a team-munkában fog részt venni a most végzett két hippoterapeuta és az a 11 lovas szakember, akik szintén most szereztek Európai Unió követelményeknek megfelelő végzettséget. A képzés első fokozatát ugyancsak sikeresen teljesítő és így bizonyítványt kapott 33 segítő szakember is a teamben fog dolgozni. Az ő képzésük önálló munkavégzésre nem jogosít. Mindenki elsősorban a maga szakterületéért tartozik felelősséggel. Együtt dolgozik orvos, gyógypedagógus, gyógytornász, lovas szakember. A terápia eredményesen alkalmazható mozgássérülésekkel, tanulási zavarokkal és részképesség problémákkal küzdők, magatartászavaros gyerekek, autisták, vakok, siketek fejlesztésében.

A Magyar Lovasterápia Szövetség a magas szakmai színvonal és az európai normák jegyében a jövőben is folytatni kívánja a képzéseket a folyamatos szakemberképzés reményében. Céljuk, hogy ez a terápia is ugyanolyan elfogadott és alkalmazott gyógymód legyen, mint a többi, már hosszú évtizedek óta ismert és használt módszer.

A terápiás lovaglás Németországban alakult ki a 30-as-40-es években. Jól működő magánklinikák alkalmazták a lovaglást-lovagoltatást, mint kedélyállapot-javító lehetőséget pszichiátriai eseteik kezelésére. Később egyre inkább elterjedt módszer lett idült betegségek kezelésére. Jelenleg már más területek is reménykedve fordulnak a lovasterápia lehetőségei felé, új utat keresve sérült emberek állapotának javítására. A terápiás lovaglás alapelve: a

lovaglással, egy ez idáig nem alkalmazott lehetőséggel törekedni a kedvezőbb állapot elérésére. A nemzetközi szövetség a lovasterápiát három nagy szakterületre osztja fel:

1. Hippoterápia
2. Pedagógia, gyógypedagógiai lovaglás
3. Parasport

Hippoterápia: Neurofiziológiai alapon működő gyógytornakezelés lovon. A sérült, károsodott, fogyatékos személy passzív és aktív részvételével, terápiás célú gyakorlatok végeztetésével. A hippoterápia alatt az orvos, gyógytornász, neurológus szakorvos által végzett kezelési módszert értjük, melynek során a beteg egészségügyi állapotának javulását vagy egy káros folyamat szintentartását, illetve lassítását kívánjuk elérni.

Pedagógiai, gyógypedagógiai lovaglás: a ló, a lovaglás és a lóval való foglalkozás hatásait felhasználva fejlesztő, nevelő célzatú, komplex hatást kiváltó, egyéni vagy csoportos foglalkozás. Pedagógusok, gyógypedagógusok, pszichológusok a lovagoltatás eszközével kívánnak kedvező komplex gyógypedagógiai, pedagógiai-pszichológiai hatást elérni klienseiken. Mozgás- és/vagy mentális problémákkal küzdő gyermekek és felnőttek terápiája, szabadidős tevékenysége életkörülményeik és kondíciójuk javítása érdekében.

Parasport: Mozgás- és/vagy mentális problémákkal küzdő emberek sportja (lovaglás, speciális fogathajtás).

Magyarországon a szövetség mindhárom területen elkezdte a szakemberek képzését, hogy komplex segítséget tudjon nyújtani az arra rászorulóknak. A szövetség célja egy olyan rendszernek a kiépítése, amely mindenhol ugyanolyan színvonalú terápiás kezelésben tudja részesíteni a rászorulókat.

Magyar Lovasterápia Szövetség Alapítvány
1066 Budapest, Teréz körút 24.
Telefon: 475-70-12 (Szőke Tibor vagy Jámbor Noémi)
Fax: 302-41-36, 475-70-19

Írta: Marton László

PREVENCIÓ? VAGY AMIT AKARTOK! (EGY SAJÁTOS KEZDEMÉNYEZÉS ELŐÉLETE ÉS DILEMMÁI)

A köztudatban „Gyermekvédelmi Törvény” néven ismert jogszabály alapján a gyermekvédelmi intézményrendszer átrendeződése megkezdődött.

Ez az átrendeződés a fiatalok pártfogói tevékenységét is érintette. Több más lényeges változás mellett, alapvetőként a Megyei Közigazgatási Hivatal Gyámhivatala keretében alakult meg a Pártfogói Osztály, amely a régi GYIVI-ből került át.

Változást jelentett az is, hogy a pártfogói tevékenység köréből kikerült a régi, ún. előgondozásos pártfogói munka. Jelenleg a fiatalok hivatásos pártfogói azokkal a fiatalokkal foglalkoznak, akik esetében vádelhalasztás történt, ill. bírósági ítélettel vagy végzéssel próbára bocsátották, vagy felfüggesztett fogházbüntetésre ítélték.

A korábbi értelemben vett előgondozottakkal a gyermekjóléti szolgálatok családgondozói foglalkoznak. Tevékenységük sok hasonlóságot mutat a régi pártfogói-előgondozói munkával, de annyiban más is, hogy mélyebben vizsgálják a fiatalok családi hátterét, és fokozottabb családgondozással próbálják, nem csak a fiatal magatartását, hanem esetenként a család életét is pozitív irányba befolyásolni.

A helyzet sajátossága az, hogy amikor a 18. életévét betöltötte az a fiatal, akit bűncselekmény elkövetése miatt az önkormányzat jegyzőjének határozata alapján védelembe vett a gyermekjóléti szolgálat, kikerül a felügyelet és a védelembevétel alól. Annak ellenére történhet mindez, hogy az ügyében még nem volt bírósági tárgyalás ill. döntés. Ebben az esetben a fiatal felügyelet nélkül, családgondozó nélkül marad. Több esetben a családi kontroll ill. felügyelet sincs biztosítva.

A bírósági tárgyalásig 4-5 esetenként még több hónap is eltelhet, mivel a sok ügy miatt a bíróság nem győzi megtartani a tárgyalásokat abban az ütemben, ahogy a fiatalok bűnelkövetők ügyészi vádemelése sokasodnak.

A helyzet valamiféle enyhítésére, a folyamatos felügyelet biztosítására, az elkallódás megakadályozására találtuk ki azt a megoldást, amelynek már közel fél éves tapasztalatait értékeltük. A Városi Gyámhivatal vezetőjével és a Gyermekjóléti Szolgálat munkatársával összegyűjtöttük azokat a fiatalokat, akik bevonhatók egy prevenciók klub vagy prevenciók csoport munkájába. Egy bűncselekményt elkövetett fiatal a Gyermekjóléti Szolgálat családgondozását követően, a következő tárgyalásig könnyebben kerül ismét szembe a törvénnyel, újabb bűncselekményt követhet el. Nem változott meg a környezete, barátai, büntársai a régiek maradtak, 18 évesen már a másságát is szívesebben hangoztatja, hiszen „felnőtte” vált.

Körülbelül 15-17 fiatal érintenek rendszeresen a mi területünkön ezek a problémák. Mindezek alapján a megalakítandó prevenciók klub ill. csoport célját úgy határoztuk meg:

Azoknak a fiatalok bűnelkövetőknek a figyelemmel kísérése, akik a bűncselekmény után a rendőrségi vizsgálaton már túl vannak, és ügyüket vádemelési javaslattal az ügyészségnek átadták.

A fiatalok jogkövető magatartásának elősegítése, és újabb bűnelkövetésük megakadályozása.

Az ártatlanság védelmének biztosítása mellett arra törekszik a klub, hogy az ügyészség vádemelése és a bírósági tárgyalás közötti időszakban saját meghatározott lehetőségeivel

akadályozza meg a fiatal deviáns személyiségjegyeinek további erősödését, és folyamatosan kísérfje figyelemmel az életútját ebben az időszakban.

Rendszeres foglalkozásokkal, ismeretszerzéssel, irányított személyiségfejlesztéssel el kell érni a vádemeléstől a bírósági tárgyalásig húzódó időszakban, hogy a fiatal újabb bűncselekménybe ne keveredjen.

Az állampolgári kötelességek mellett a jogok, a joghátrányok és jogkövetkezmények megismerését is elő kell segíteni.

Az iskolai és munkahelyi beilleszkedési problémák csökkentése mellett a pozitív társadalmi normák szerinti életvezetés erősítése.

A tagok közé azokat a fiatalokat vártuk, akik 14-19 évesek, már nem vádindítvány, de ügyükben még nem született jogerős bírósági ítélet, valamint védelembe vételbe vette őket a gyámhivatal.

Azoknak a fiataloknak, akik a terhükre rótt bűncselekményt fiatalkorúként követték el, ügyükben jogerős bírói ítélet még nem született, viszont a védelembe vételt a 18. életévük betöltése után meg kellett szüntetni. Lehetőséget adtunk olyan fiataloknak is, akik pártfogói felügyelet alatt állnak, és a közösségi tevékenységben részt kívántak venni.

Közösen vettük gondozásba a klub valamennyi tevékenységét a Gyámhivatal vezetőjével valamint a Gyermekjóléti Szolgálat munkatársával. A beindítást követően sikerült a céljainknak megnyerni a Nyugat-Magyarországi Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Főiskolai Karának egyik oktatóját, majd néhány – prevencióval foglalkozó – hallgatót is.

Mint minden új dolog, nagyon nehezen indult a munkamegosztás, a programszervezés és tervezés. Kéthavonként tartottuk a foglalkozásainkat, először hely hiányában a Gyámhivatal tanácsstermében, majd a közelmúltban a Családsegítő Intézet egy ifjúsági klubjában. Így tájékoztatást kaptak Sopron város bűnözéséről, a drogprevencióról. Személyiségfejlesztő tréninget tartottak a főiskolások, a család szerepéről pedig a Családsegítő Intézet munkatársa beszélgetett velük. Segítséget adtunk a munkahely-lehetőségek felderítéséhez, önéletrajz készítését gyakoroltuk velük, helyzetgyakorlatban a munkahelyre való jelentkezést játszottuk el.

A folyamatos program végén június 29-én – felhasználva az Árvácska Alapítvány anyagi segítségét és a Városi Önkormányzattól pályázat alapján nyert pénzt – látogatást szerveztünk az Aszódi Fiúnevelő Intézetbe, a Tököli Fiatalkorúak Fogházába. Az utazást egy nagyszerű programmal zártuk, megtekintettük a koronázási ékszereket. Mindhárom helyen eltérően fogadták a látottakat és hallottakat a fiatalok. Az jól látszott, hogy meggondolják legközelebb, ha bűncselekmények közelébe kerülnek, hogy részesei legyenek-e vagy sem. A meglátogatott helyekre nem kíváncsoznak. Azt viszont látni kellett volna, hogy ezek a fiatalok is milyen fegyellemmel és átszellemülve csodálták a koronázási ékszereket és a Parlament épületét. Ekkor éreztük kollégáimmal, hogy a kezdeményezésünknek volt értelme.

Nem ment zökkenőmentesen a klub szervezése és folyamatos munkájának biztosítása. Többen sem a szervezésben, sem pedig a fiatalokban nem bíztak, sőt a veszélyekről beszéltek. Néhány megjegyzés: „A bűnöző fiatalokat koncentrálod, és majd újabb bandák alakulnak ki belőlük.” „Minek viszed el őket a Parlamentbe, nem jutalom kell az ilyeneknek.” „Nem ez a prevenció, ez csak időtöltés.” „A prevenciót csak pszichológusok tudják irányítani és szervezni.” „Nincs szükség ilyen dolgokra, mert minden szervezet érti a dolgát és majd ők biztosítják ezt ezeknek a fiataloknak.”

Szerencsére voltak olyanok is, akik pozitívan álltak az ügy mellé. Ezekből a véleményekből is néhány: „Ilyen jó kezdeményezést a 30 éves gyermekvédelmi tapasztalatom mellett nem találtam” – mondta egy gyermekvédelmi intézmény vezetője.

„Erre szívesen adunk pénzt, hogy még jobban működjön.” – mondta egy támogató. „Ilyenről még nem hallottunk, írd meg!” – biztatott egy országosan elismert intézményigazgató. Külön lehetne a gyerekek ill. a fiatalok véleményeiből egy csokrot is összerakni, de annyit összegezve meg kell említeni, hogy valamennyien hasznosnak tartották az egész klub tevékenységét, és a csúcspontjának tartották a tapasztalatszerző kirándulást.

Most, amikor a klub első időszaka lezárult, felvetődik a kérdés, hogyan tovább? Fogadjuk el azt, hogy ez nem prevenció? Kitől várjunk segítséget, ha most is sokan vannak olyanok, akik csak „kívülről” kritizálnak? Hogyan tegyük nyilvántartott, díjazott klubvezetővel rendelkező klubbá a kezdeményezésünket?

Magunknak megfogalmaztuk, hogy ez is egyfajta prevenció, csak ilyen formában még nem működött. Ha sikerül megteremteni a kedvező feltételeket, akkor érdemes folytatni. A már kialakult közösség tagjait meg kell tartani a klub keretei között, hogy az életvitelük során felmerült kérdéseikre választ kaphassanak. Ha valaki felfigyel erre a kezdeményezésre, akkor talán még több, még színesebb programot adhatnánk a fiataloknak. Használjuk ki azt a tapasztalatunkat, hogy a kortárscsoport pozitív befolyással is lehet a prevencióban résztvevőkre. Ha sikerül támogatókat szerezni, akkor kifelé nyitó rendezvényeket is szervezhetünk. A drogprevencióban is lehet szerepe az efféle kezdeményezéseknek.

Tehát vannak kérdések, vannak dilemmák, vannak „ellendrukkerek”, vannak kétkedők, de vannak olyanok, akik fantáziát látnak a munkánkban. Mi vagyunk néhányan, akik kipróbálva önmagunkat, a különböző szervezetek együttműködését, az emberi tenniakarást, vállaljuk ezt a tevékenységet.

Prevenció? Vagy amit akartok! – a fiatalokért.

Írta: Boza Imre

PRÓBÁRA BOCSÁTVA! (?)

A Gyermekvédelemről és a Gyámügyi Igazgatásról szóló törvény 1997. évi elfogadását a fiatalkorú bűnelkövetőkkel foglalkozó pártfogók is legalább annyira várták, mint a gyermekvédelem más területén dolgozó szakemberek. Az évek folyamán igazolódott, hogy a gyermekvédelmi struktúrában megfelelő helyet kell találni ennek a tevékenységnek is, mert bebizonyosodott, hogy a Gyermek-és Ifjúságvédő Intézetek nem a megfelelő szinterei a pártfogói felügyeletnek. A miéltre két elfogadható választ is adhatunk. Az egyik szerint, mivel a pártfogoltak 80-90%-a úgynevezett „maszek” gyerek – akinek a gyermekvédő intézethez (állami gondozáshoz) semmi köze nincs –, a tevékenységet nem a GYIVI-ket fenntartó megyei önkormányzatoknak kell finanszírozni. Ennél a válasznál tehát a finanszírozásnak az a része domborodik ki, hogy a szórakozóhelyen az fizessen, aki a zenét rendelte. A feladat megrendelője pedig ebben az esetben az állam, nem az önkormányzat. (Az már más kérdés, hogy az állam milyen formában nyújtja be a számlát az önkormányzatnak. A fejkvótát, amit a GYIVI-t fenntartó megyei önkormányzat még kiegészített, nevesítve nem a pártfogói feladatra adták.) A másik szakmai válasz az lehet, hogy profiltisztításra kell törekedni. A pártfogónak nem feltétlenül kell foglalkozni nevelőszülői felügyelettel vagy utógondozással, ami a komplex területi munka során gyakran előfordult. Csak munkáltatói hozzáállás kérdése volt, hogy a pártfogót milyen – a munkaköri leírás utolsó pontjában szabályozott – egyéb tevékenységgel bízzák meg.

Az említettekén kívül lehetne még érveket sorakoztatni – pl. a pártfogók elhanyagolt képzése, továbbképzése, az anyagi és erkölcsi megbecsülés hiánya stb. – a pártfogói felügyelet reformjának szükségessége mellett.

Informálisan több elképzelés is napvilágot látott arról, hová lenne célszerű szervezetenként telepíteni a fiatalkorúak pártfogását. Ami a pártfogók és pártfogoltak számára a legfontosabb, hogy az 1997. évi XXXI. törvény 15. § (5) bekezdése egyértelműen leszögezi, hogy a fiatalkorúak pártfogói felügyelete a gyermekvédelmi rendszer része.

Az Európai Unióhoz való csatlakozás hajnalán tehát egyértelműen meghatározásra került, hogy a társadalom a bűnelkövető fiatalot nem tekinti bűnözőnek. Ezért a fiatalkorúak pártfogása nem az igazságügyi kormányzat, hanem az akkor még népjóléti, ma már szociális és családügyi tárca feladata és hatásköre. A büntetés- végrehajtáshoz illetve a bíróságon működő felnőtt pártfogókhoz való hozzárendelést legfőljebb azok a kisszámú kollégák szorgalmazhatták, akik – a fúzió létrejötte esetén – nagyobb önállóságban és magasabb bérezésben reménykedtek. Az törvényből említett szakasz után a jogszabály a 122. § -a kijelöli a pártfogó működési helyét is, amikor meghatározza: a fiatalkorú pártfogó felügyeletét a megyei gyámhivatal mellett működő hivatásos pártfogó látja el. A városi és megyei gyámhivatalok létrehozásával megalakult első- és másodfokú hatósági jogkörrel felruházott hivatalok működésének tapasztalatait az arra hivatottak értékelni fogják. Pártfogói szempontból is érdekes vitákat lehet folytatni arról, hogy a Közigazgatási Hivatalok önálló munkáltatói jogkörrel működő főosztályához (Megyei Gyámhivatal) telepített pártfogó a hivatal mellett vagy a hivatalban működik. A Gyvt.-ben és a 7/1998. (111.11.) NM. rendeletben használt „mellett” szó értelmezésére nem szívesen vállalkozik senki, bár nem véletlenül került be ebbe a szöveggörnyezetbe. Mint az NM. rendelet 2. § (1) bekezdése is megfogalmazza, a hivatásos pártfogó közvetlenül, önállóan látja el feladatait.

Ha a jogszabály ezt a mondatot bővebben értelmezte volna, a pártfogók hivatali beilleszkedése sokkal kisebb feszültségek mellett is sikeresen megtörténik.

Milyen problémákkal találta szemben magát a pártfogó a beilleszkedés első hónapjaiban (néha még a mai napig is)?

A hivatal nem tudta – és a mai napig sem tudja – kezelni a munkaidő kérdését.

A pártfogónak nem feltétlenül 8.00-16.30-ig tart a munkaideje.

Nehezen vették tudomásul, hogy a munkavégzés helye leggyakrabban nem a hivatali iroda.

Mint egy kollégától tréfásan elhangzott, „kutyának és pártfogónak kint (területen) a helye.”

Gondot jelentett a nem megyeszékhelyen dolgozó pártfogó irodahelyiségének biztosítása.

Problémát okozott a saját gépkocsival ellátott munkavégzés.

Problémát jelentett, hogy az Áe. vonatkozik-e a pártfogásra.

Szakmai munkába milyen beleszólása van a gyámhivatal vezetőjének, aki eddig nem feltétlenül foglalkozott pártfogói tevékenységgel stb.

Természetes dolog, hogy egy új szervezet létrehozása során a fenti kérdések felszínre kerültek, és a hivatalok megyénként eltérő módon hol jól, hol kevésbé jól oldották meg a megyei gyámhivatal, illetve a pártfogói osztály megszervezését. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a megyék többségében a pártfogói tevékenység megfelelően épült be a közigazgatási szervezetbe.

A gyermekvédelmi rendszer reformja során a pártfogói tevékenység egyik lényeges kérdése volt az, hogyan lehet lecsökkenteni azt az időt, amíg az elrendelő bíróságtól, ügyészségtől a fiatal eljut a pártfogójáig.

Ezt a jogalkotó úgy érte el, hogy hatályon kívül helyezte a 6/1980. (VI. 24.) OM. rendeletet, így az elrendelő és a pártfogó közül kiiktatta a jegyzőt, mint gyámhatóságot, és egyben elválasztotta a pártfogói felügyeletet a védő-óvó (preventív) pártfogástól.

Az alábbi táblázat a pártfogoltak létszámát szemlélteti területi megosztásban. Heves megyében, 1997. szeptember 1-jei állapot szerint:

Sor-szám	Pártfogás helye	Pártfogói felügyelet	Preventív pártfogás	Utógon-pártfogás	Összesen
1.	Eger	21	32	4	57
2.	Eger	39	20	-	59
3.	Eger és környéke	30	17	3	50
4.	Eger és környéke	28	5	-	33*
5.	Gyöngyös és körny.	29	28	2	59
6.	Gyöngyös és körny.	23	28	13	64*
7.	Heves és környéke	30	8	3	41*
8.	Heves és környéke	13	8	-	21
9.	Hatvan és környéke	42	21	-	63
10.	Füzesabony és körny.	25	42	-	67
	Megyei összesen:	280	209	25	514

* a jelzett területen a pártfogó még utógonozói feladatokat is ellátott

A táblázatból kitűnik, hogy a pártfogói tevékenység 40%-a preventív pártfogásból állt. Ezt a munkát a törvény hatályba lépése után a gyermekjóléti szolgálatok vették át.

A pártfogói felügyeletnél szereplő 280 fős összlétszám az elmúlt két évben is állandónak tekinthető plusz/mínusz 5%-os eltéréssel. Ezt az alábbi táblázatok is szemléltetik Heves megyében:

A feladatok megosztásával és a gyámhatóság kiiktatásával lehetővé vált, hogy a büntetés vagy intézkedés jogerőre emelkedésétől számított két héten belül a fiatal felvegye a kapcsolatot pártfogójával, az addig megszokott 2-3-hónap helyett.

Lényeges intézkedés az is, hogy az NM. rendelet 45 főben maximálja az egy pártfogónál lévő fiatalok számát. Annak szabályozása, hogy 70-80 pártfogolttal nem lehet minőségi munkát végezni, még annak ellenére is öröndetes, hogy a megyék kb. felében nem tudják betartani a rendeletben foglalt létszámhatárt.

Ide tartozó kérdés, hogy a maximált létszámhoz hozzátartozik az is, hogy lényegesen növekedett a pártfogók adminisztratív leterhelése. Ezek egy részét a reform előtt a gyámhatóságok végezték (kiértésítések, kapcsolat az elrendelővel stb.), másik része új elemként jelent meg a jogszabályban (pártfogási terv, adatlap, nyilvántartások vezetése stb.).

Sajnos egységesen alkalmazott számítógépes nyilvántartás, amiből egyebek mellett a statisztikai adatok feldolgozása egyszerűen megtörténhetne, a mai napig nincs.

A problémákon túl elmondható, hogy a pártfogói munka megyei gyámhivatalhoz való telepítése helyes döntésnek bizonyult, attól függetlenül, hogy – véleményem szerint – voltak pártfogók, akik bizonytalan helyzetben érezték magukat az átszervezés során. Azokban a megyékben, ahol nem túl pozitívan álltak a feladat befogadásához, ez érthető is.

Még két és fél év sem telt el, máris újabb elgondolások láttak napvilágot (formálisan vagy informálisan) arról, hogy ismét át kell szervezni a fiatalkorúak pártfogását. Ennek egyik mozgatója az lehet, hogy a felnőttek pártfogói elkerüljenek a bíróságoktól, mert a bírósági feladat az ítélkezéssel véget ér, és ennek igazságtartalmához nem fér kétség.

A másik ok lehet a felnőtt pártfogók hatalmas leterheltsége, ahol egy pártfogóra nem ritkán több mint 100 pártfogolt jut. Így vetődhet fel az egységes pártfogói iroda létrehozásának gondolata. Véleményem szerint gazdasági és szakmai érvek sokasága szól az elképzelés ellen.

Gazdasági ok, hogy több mint százmillió forintot fordítottak arra, hogy a Közigazgatási Hivatalokban tudjanak működni a fiatalkorúak pártfogói és az új, kvázi dekoncentrált szervezet kiépítése sem kerülne kevesebbe.

Pártfogoltak létszámának alakulása 1998-ban

január	február	március	április	május	június	július	augusztus 282	szeptem- ber 291	október	november	december 293
237	266	261	266	265	275	285			297	294	

Pártfogoltak létszámának alakulása 1999-ben

január	február	március	április	május	június	július	augusztus	szeptem- ber	október	november	december
290	280	293	288	281	286	284	287	268	277	269	275

Szakmai kérdés, hogy ezekben az esetekben összemosásra kerül (kerülhet) a felnőtt bűnöző a fiatalok bűnelkövetőivel, ami nem szolgálja a pártfogolt érdekeit.

A két munkavégzés között is óriási különbség van. Míg a felnőtteknél a felügyeleti jelleg a meghatározó, addig a fiataloknál a nevelési, szocializációs (reszocializációs) tevékenység kerül előtérbe, pedagógiai, pszichológiai módszerek és eszközök felhasználásával.

Másik elképzelés az, hogy mindkét pártfogói munka kerüljön a büntetés-végrehajtási intézetek hatáskörébe. Ezzel a lehetőséggel csak az a baj, hogy a fiatalok pártfogoltak döntő többsége – több mint 75%-a – nem büntetést (pl. felfüggesztett szabadságvesztést), hanem intézkedést (próbára bocsátás, vádemelés elhalasztása) kap az elrendelőtől. Ezért is érthetetlen a fk.-pártfogás bv.-hez való telepítésének gondolata.

Szakmai beszélgetéseken elhangzott vélemények szerint egyébként felvetődött más elképzelés is. A civil szférához, egyházakhoz, karitatív szervezetekhez való csatlakozás lehetősége szerintem nem időszerű, annak ellenére sem, hogy Nyugat-Európa néhány országában itt működik a pártfogás. A „vissza a megyei önkormányzathoz” vélekedés pedig a fent jelzett problémákat vetíti előre.

Ha minden megyei gyámhivatalban megerősödik a pártfogók szakmai önállósága, a hivatal vezetői is felismerik és elismerik a pártfogói munka hasznosságát és fontosságát – amiről az a több ezer fiatal tudna véleményt mondani, aki a pártfogásnak köszönhetően került el a büntetés-végrehajtási intézetet – „akkor mondhatjuk, hogy megálljunk, mert itt van már a Kánaán.”

A szakmai önállóságnak természetesen összhangba kell kerülni a gyámhivatal-vezetők munkáltatói jogkörében meghozott döntéseivel, és ebben jelentős felelősség hárul a pártfogókat irányító személy – jobb helyeken pártfogói osztályvezető – kapcsolatteremtő és döntés-előkészítő munkájának. Természetesen elengedhetetlen a korrekt kapcsolat a Közigazgatási Hivatal vezetőjével is.

A pártfogói munka színvonalát, eredményességét – hasonlóan a tanári munkához – rendkívül nehéz mérni, de erről talán egy másik cikk keretében lehet eszmét cserélni.

Gondolataimat a tisztelt olvasó akár vitaindítónak is értelmezheti, és remélem, a szakmabeli kollégák megcáfolják vagy megerősítik véleményemet.

Írta: Kiss Sándor

TESZI A DOLGÁT

Június 18-án ismertem meg Gáspár Csabát, ugyanis akkor került az érdi Ifjúsági Fiúotthonba. A csendesség, nyugodtság és a kisebbségi komplexusok jellemezték.

Sohasem felejttem el milyen nagy örömmel, csillogó szemekkel mesélte, hogy felvették Cegléden szakácstanulónak. A szakácsszakma iránti érdeklődését Kókai György Józsefné nevelőszülő ébresztette fel benne, hiszen ő is szakács volt, sokat mesélt szakmája szépségéről, hasznáról Csabának. Gáspár Csaba szülők nélkül nevelkedett, kiskorát Foton töltötte, majd Kókára került nevelőszülőkhöz, és onnan az érdi Ifjúsági Fiúotthonba. Kitarító, becsületes, rendes fiúnak ismertem meg. Az Ifjúsági Fiúotthonban megválasztották a diákönkormányzat elnökévé, mivel nagyszerűen látta el feladatát, tiszteletbeli elnöknek nevezték ki. Ő és egy társa javaslatára karácsonyra ünnepi műsorral készülnek a fiúk, amit nemcsak nevelőinek mutatnak be, hanem más intézetekben is meglepik vele a gyerekeket, sőt az idősek otthonát is felkeresik műsorukkal. Kirándulásokat szervezett, színházba elvitte a fiúkat.

Gáspár Csaba, mióta ismerem, teszi a dolgát, ha vállon veregettem, vagy kifejeztem elismerésem, a következőket szokta mondani:

- Tudja Sanyi bácsi, én állami gondozott és cigány vagyok, rám elsöre senki sem néz bizalommal, ezért bizonyítanom kell.

Számomra bebizonyította, hogy nagyszerű ember, befejezte az iskoláját, kezében a szakmunkás bizonyítványa és dolgozik a volt gyakorlati helyén. A ceglédi kollégium igazgatónője még mindig érdeklődik iránta, Boldizsár Béláné, Bakos Imréné, Nagy Sándomé és az ügyvezető igazgató Fülöp József is megkedvelték, annyira, hogy néha elhívják magukhoz vendégségbe. Úgy gondolom, mindez a bizalom, melyet munkatársaitól kap, azt igazolja, hogy jó úton jár. Lám, ő egy ilyen fiú, igaz, hogy szülők nélkül nőtt fel, de mégis, a sok szerető felnőtt segítségével célba ért. Szabadidejében a főzőcskézés mellett szeret kirándulni, színházba járni és a fényképalbumát nézegetni, zenét hallgatni és a jó filmeket a televízióban megnézni.

Örömmel írom e sorokat, az ilyen fiúk adnak erőt, hogy ezt az egyáltalán nem könnyű gyermekfelügyelői hivatást lelkesen tudjam csinálni.